

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI

**6 ŞUBAT DEPREMLERİNDE GÖREV ALAN SOSYAL
ÇALIŞMACILARIN GÖREV YERİNE DÖNÜŞÜ SONRASI
PSİKOSOSYAL MÜDAHALE GEREKSİNİMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYHAN DEMİR

DANIŞMAN
DOÇ. DR. ERKAN DİKİCİ

TEMMUZ 2025

BİTLİS

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI

**6 ŞUBAT DEPREMLERİNDE GÖREV ALAN SOSYAL
ÇALIŞMACILARIN GÖREV YERİNE DÖNÜŞÜ SONRASI
PSİKOSOSYAL MÜDAHALE GEREKSİNİMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYHAN DEMİR
ORCID: 0009-0007-8674-3794

DANIŞMAN
DOÇ. DR. ERKAN DİKİCİ

TEMMUZ 2025

BİTLİS

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI
ETİK BEYANI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum “6 Şubat Depremlerinde Görev Alan Sosyal Çalışmacıların Görev Yerine Dönüşü Sonrası Psikososyal Müdahale Gereksinimi” başlıklı tezde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi; tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu; tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı; bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.
...../...../2025

İmza

Ayhan DEMİR

T.C.

BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEZ YAZIM KILAVUZU UYGUNLUK BEYANI

“6 Şubat Depremlerinde Görev Alan Sosyal Çalışmacıların Görev Yerine Dönüşü Sonrası Psikososyal Müdahale Gereksinimi” başlıklı yüksek lisans tezi Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır./...../2025

Tezi Hazırlayan

İmza

Ayhan DEMİR

Danışman

İmza

Doç. Dr. Erkan DİKİCİ

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Başkanı

İmza

Doç. Dr. Erkan DİKİCİ

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEZ ONAY SAYFASI

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı öğrencisi Ayhan DEMİR tarafından hazırlanan “6 Şubat Depremlerinde Görev Alan Sosyal Çalışmacıların Görev Yerine Dönüşü Sonrası Psikososyal Müdahale Gereksinimi” adlı Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı,/...../2025 tarihinde yapılmış ve tezin oy birliği ile kabul edilmesine karar verilmiştir.

JÜRİ:

İMZA

Danışman: Doç. Dr. Erkan DİKİCİ
(Bitlis Eren Üniversitesi)

.....

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Başak DÜZEL
(Bitlis Eren Üniversitesi)

.....

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Zehra SEVİM ADIGÜZEL
(Siirt Üniversitesi)

.....

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla jüri tarafından kabul edilmiş bu çalışmanın yüksek lisans tezi olarak kabulü onaylanmıştır.

...../...../2025

Prof. Dr. Mehmet Bakır ŞENGÜL
Enstitü Müdürü

T.C.

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

**6 ŞUBAT DEPREMLERİNDE GÖREV ALAN SOSYAL ÇALIŞMACILARIN
GÖREV YERİNE DÖNÜŞÜ SONRASI PSİKOSOSYAL MÜDAHALE
GEREKSİNİMİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ayhan DEMİR

Danışman: Doç. Dr. Erkan DİKİCİ

Temmuz 2025

ÖZET

Türkiye’de yaşanan afetlere bakıldığında, Kahramanmaraş merkezli 6 Şubat Depremleri, ülke tarihinin en yıkıcı depremleri olmuştur. Depremzedelerle gerçekleştirilen psikososyal destek hizmeti için birçok farklı alandan meslek elemanı görev yapmıştır. Bu meslek elemanlarından biri de sosyal çalışmacılardır. Deprem bölgesine görevlendirilen birçok meslek elemanı gibi sosyal çalışmacılar da psikososyal destek hizmetleri esnasında bazı sorunlarla karşılaşmışlardır.

Bu bağlamda tezin konusunu, psikososyal destek hizmetleri vermek amacıyla deprem bölgesine görevlendirilen sosyal çalışmacıların görev yerlerine döndükten sonra yaşadıkları değişim ve psikososyal destek ihtiyaçları oluşturmaktadır.

Buna göre tezin amacı, Hakkari’de görev yapan ve Adıyaman’a görevlendirilen sosyal çalışmacıların görev yerlerine döndükten sonra sosyal yaşamlarında, mesleki ilişkilerinde, ruh hali ve kişilik durumlarında yaşadıkları değişimi ve buna bağlı olarak psikososyal destek ihtiyacının ortaya konmasıdır. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak 23 tane sosyal çalışmacı ile yapılan görüşmelerde yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanmıştır. Altı adet açık uçlu soru yöneltilen katılımcıların, psikososyal destek hizmet ihtiyacının önemi ve gerekliliği incelenmiştir.

Araştırma sonucunda; katılımcıların, görev dönüşü sosyal çevreleriyle ilişkilerinde zorlandıkları, uyum problemleri yaşadıkları, bazı durumlarda yalnızlaşma eğilimi gösterdikleri, görev yaptıkları kurum ya da kuruluşlara uyum sürecinde güçlükler

yaşadıkları ve afet konusunda bilgi eksiklikleri yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca depremi kendilerinin de yaşama ihtimalini göz önünde bulunduran sosyal çalışmacılarda, ölüm korkusu ve sevdiklerini kaybetme korkusu ile yüzleşmek durumunda kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afet, Deprem, 6 Şubat depremleri, Psikososyal destek, Sosyal çalışmacı.

Republic of Türkiye

Bitlis Eren University Graduate School

Department of Social Work

**PSYCHOSOCIAL INTERVENTION AFTER THE RETURN OF SOCIAL
WORKERS TO THEIR DUTY STATIONS FOLLOWING THE FEBRUARY 6
EARTHQUAKES**

Master's Thesis

Ayhan DEMİR

Supervisor: Associate Professor Erkan DİKİCİ

July 2025

ABSTRACT

When the disasters experienced in Türkiye are examined, the earthquakes centred on Kahramanmaraş on 6 February 2023 emerge as the most devastating in the nation's history. Professionals from many disciplines took part in providing psychosocial support to survivors, and social workers were among them. Like other staff deployed to the disaster zone, social workers encountered a range of difficulties during the delivery of psychosocial services.

This thesis therefore explores the changes experienced by social workers who, after being assigned to the area affected by the earthquake to provide psychosocial support, returned to their home posts, as well as the psychosocial support needs that subsequently arose. Specifically, the study aims to identify how social workers based in Hakkari, who were temporarily deployed to Adıyaman, were affected in their social lives, professional relationships, mood, and personality upon their return, and to determine the extent of their ensuing need for psychosocial assistance.

A qualitative research design was employed. Semi-structured interviews were conducted with 23 social workers, using six open-ended questions to probe their experiences and perceptions of the importance and necessity of psychosocial support services.

The findings reveal that, after returning from their assignments, participants struggled in their relationships with their social circles, experienced adaptation problems,

and in some cases exhibited tendencies toward social withdrawal. They also faced challenges readjusting to their institutions and reported gaps in their disaster-related knowledge. Moreover, the social workers, who were confronted with the possibility that they themselves might experience a similar earthquake, had to face fears of death and of losing loved ones.

Keywords: Disaster, Earthquake, February 6 earthquakes, Psychosocial support, Social worker.

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans sürecine başlamadan önce beni yüksek lisans yapmam için cesaretlendiren ve 6 Şubat depreminin ardından sahada gördüğüm ve bende oluşturduğu fikrimi bir tez konusuna dönüştürme aşamasından bu yana her türlü desteğini sunan ve ufkumu hep daha ileriye yöneltmem için beni cesaretlendiren ve teşvik eden danışmanım Doç. Dr. Erkan DİKİCİ'ye sürecin her aşamasında destekleri için minnettar olduğumu belirtmek isterim.

Ayrıca tezimin değerlendirilme aşamasında sundukları katkılardan ötürü kıymetli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Başak DÜZEL ve Dr. Öğr. Üyesi Zehra SEVİM ADIGÜZEL hocalarıma çok teşekkür ederim.

Çalışmakta olduğum Hakkari Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nde görev yapan İl Müdürü Abdulhalim ÜNALAN'a, İl Müdür Yardımcısı ve SHM Müdür V. Kemal DEMİR'e ve birim arkadaşlarıma eğitim sürecimde bana gösterdikleri sabırdan dolayı ve verdikleri destekten ötürü teşekkür ederim.

Hakkari Üniversitesi'nde görev alan ve ihtiyaç duyduğum zamanlarda süpervizyon aşamasında desteklerini esirgemeyen ve her daim motivasyonumu diri tutan bütün akademisyen arkadaşlarıma saygı ile teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak, bu yolculuğa çıkarken ve sürecin devamında bana karşı sonsuz hoşgörü ile yaklaşan ve desteklerini esirgemeyen ailemin her bir ferdine sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	III
TEŞEKKÜR	V
İÇİNDEKİLER	VI
ÇİZELGELER DİZİNİ	IX
ŞEKİLLER DİZİNİ	X
KISALTMALAR	XI
1. GİRİŞ	1
1.1. Afet Nedir?	4
1.2. Acil Durum Nedir?	5
1.3. Afet Türleri Nelerdir?	6
1.3.1. Doğal Afetler	6
1.3.2. İnsan Kaynaklı (Doğal Olmayan) Afetler.....	7
1.4. Afet Yönetimi Nedir?	7
2. GENEL BİLGİLER.....	10
2.1. Psikososyal Destek.....	10
2.1.1. Afet ve Acil Durum Sonrasında Ortaya Çıkması Beklenen Sorunlar ..	11
2.1.2. İncinebilir Gruplarda Psikososyal Destek Hizmetleri.....	17
2.1.3. Psikososyal Müdahale	23
2.1.4. Psikososyal Destek Müdahalesinde Dikkat Edilmesi Gereken İlkeler .	26
2.1.5. Afet Alanında Çalışan Psikososyal Destek Personeline Yönelik Psikososyal Destek Müdahalesi.....	27
2.2. Psikolojik İlk Yardım.....	29
2.2.1. Psikolojik İlk Yardım Nedir?	29
2.2.2. Psikolojik Durum Hakkında Bilgi Toplama Süreci	30

2.2.3. Psikolojik İlk Yardımın Temel İlkeleri: İzle – Dinle – Bağ Kur	31
2.2.4. Psikolojik İlk Yardımın Sonlandırılması	33
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	34
3.1. Araştırmanın Önemi	34
3.2. Araştırmanın Amacı.....	35
3.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	35
3.4. Veri Toplama Araçları.....	36
3.5. Verilerin Analizi	36
4. BULGULAR	37
4.1. Katılımcıların Genel Durumu	37
4.2. Sosyal Yaşamda Yaşanan Değişim	38
4.2.1. Uyum Sorunu	38
4.2.2. Aileyi Önemseme	40
4.2.3. Farkındalık ve Duyarlılığın Artması	41
4.2.4. Duyarsız Hale Gelme ve Yalnızlık.....	43
4.2.5. Kaygı.....	45
4.3. Sosyal Yaşamda Yaşanan Değişim ve Psikososyal Destek İhtiyacı	46
4.4. Mesleki İlişkilerde Yaşanan Değişim.....	51
4.4.1. Uyum Sorunu	51
4.4.2. Mesleki Anlamda Bilgi Eksikliği	52
4.4.3. Mesleğe Artan Duyarlılık.....	54
4.4.4. Mesleki Yetkinlik	55
4.4.5. Yardım İsteğinin Artması ve Empati Duyma	57
4.5. Mesleki İlişkilerde Yaşanan Değişim ve Psikososyal Destek İhtiyacı.....	58
4.6. Ruh Hali ve Kişilik Durumlarında Yaşanan Değişim.....	62
4.6.1. Günlük Rutinlere Dönme Sorunu	63

4.6.2. Küçük Şeyleri Dert Etmeme	64
4.6.3. Maddi Değerlere Verilen Önemin Azalması	66
4.6.4. Maneviyata Yönelim.....	67
4.6.5. Mesleki Yetkinlik.....	68
4.7. Ruh Hali ve Kişilik Durumlarında Yaşanan Değişim ve Psikososyal Destek İhtiyacı.....	69
5.TARTIŞMA	74
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	77
KAYNAKLAR	88
EKLER.....	94
Ek 1. Etik Kurul Onayı.....	94

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 2.1. Bireylerde ve toplumlarda afete karşı gösterilen genel tepkiler	14
Çizelge 2.2. Psikolojik ilk yardım esnasında yapılmaması ve yapılması gerekenler	32
Çizelge 4.1. Araştırmaya katılanlar hakkında bilgiler	37

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1. Çocuklara, ailelere ve topluluklara yönelik dokuz destek çerçevesi (Demir, 2020)	20
---	----

KISALTMALAR

AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
ASHB	: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
IASC	: Kuruluşlararası Daimi Komite
IFRC	: Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu
ISTSS	: Uluslararası Travmatik Stres Araştırmaları Derneği
TSSB	: Travma Sonrası Stres Bozukluğu
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
UNISDR	: Birleşmiş Milletler Afet Riskini Azaltma Ofisi
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü

1. GİRİŞ

Afet, gündelik yaşantıyı etkileyecek biçimde, yeri ve zamanı belli olmayan doğa olayları olarak tanımlanabilir. Afetlerin çoğunluğu, bir takım doğal olayların sonucunda, insan faktörünün dışında gerçekleşmesi nedeniyle doğal afetler olarak ifade edilmektedir. Ortaya çıkan afetler sonucunda yaşanan olumsuzluklar, can ve mal kaybı olarak karşımıza çıkmaktadır. Birçok türünün bulunduğu doğal afetler, genel olarak bölgesel bir etkiye sahipken, yeri geldiğinde bir ülkenin tamamını veya bütünü etkisi altına alabilmektedir. Hatta Kahramanmaraş merkezli 6 Şubat depremleri, ülkenin bütünü etkilemekle kalmamış, komşu ülkelerde de etkisini göstermiştir. Bu denli büyük etkiye sahip afetler ortaya çıktıktan sonra, bölgesel olarak yerel müdahalelerin yetersiz kaldığı, ulusal kaynakların seferber edildiği ve hatta dış ülkelere yardım ekiplerinin yardıma koştığı gerçeği ile karşı karşıya kalınmaktadır. Neticede doğal afetler, zaman ve mekan açısından bilinmezliğin hakim olduğu, bireyi ve toplumu can ve mal kaybı noktasında derinden etkileyen olaylardır. Her ne kadar birbirinden farklı afet türleri için toplum hayatını riske atacak, tehlikeye sokacak ve hatta can kayıplarına neden olacak sonuçları bilinse de, özellikle ülkemiz açısından yadsınamaz bir sosyal gerçekliğe sahip olduğu söylenebilir. Hangi türde bir afetten söz edilirse edilsin, ortaya çıkardığı sonuçları açısından toplumları tehlikeye sokacak, büyük zararlara sebebiyet verecek olan sonuçları ile karşılaşılabilir. Nitekim yadsınamaz diğer bir gerçeklik ise, bu olumsuz sonuçlar, ülke ekonomisine olan etkileriyle daha farklı bir boyut kazanmaktadır.

Doğal olaylar olarak adlandırılan afetlerin yaşanmasıyla karşılaşılacak sonuçlara bakıldığında, gerek bireylerin gerekse toplumun nazarında unutulması mümkün olmayan etkiler ve silinmesi kolay olmayacak derin izler ortaya çıkmaktadır. Söz konusu etkiler ve izler, birçok farklı noktadan ele alınabilir. Doğal afetlerin yarattığı ekonomik etkiler kaçınılmaz bir gerçekliktir. Fakat özellikle birey ve toplum üzerindeki en derin etki ve izleri, psikososyal açıdan bıraktıkları etki ve izler olarak görülmektedir. Nitekim afet sonrası, birey ve toplum üzerindeki etki ve izleri azaltmak amacıyla psikososyal destek hizmetlerinin geliştirilmesi, yaraların sarılması, yaşamın devam etmesi ve geleceğe yönelik yaşam umudunun canlı tutulabilmesi açısından önemli gelişmeler olarak kabul edilebilir. Normalleşme sürecinin sağlıklı bir şekilde ilerleyebilmesi açısından psikososyal desteğin sağladığı etkiler, yaraların sarılması noktasında olumlu gelişmeler olarak dile getirilebilir.

Afetlerin sonrasında afetzedelerin birçok ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Öncelikle akla gelen yardımların giyim, barınma, beslenme gibi ihtiyaçlar olduğu bilinmektedir. Gerek ülkemizde gerek dünyanın farklı yerlerinde yaşanan afetlerin sonrasında bu ihtiyaç talepleri değişmemiş ve öncelikli hale getirilmiştir. Birçok farklı alanda çalışan kamu görevlileri, sivil toplum kuruluşu üyeleri ve gönüllüler tarafından bu ihtiyaçların sağlanması ve afetzedelere ulaştırılması yönünde çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Son yıllarda, afetzedelerin, afet sonrası maddi yönden bir takım ihtiyaçlarının yanı sıra ruhsal ve sosyal yönden ihtiyaçlarının da hasıl olduğu görülmektedir. Afetin etkileri sonucu mal ve can kaybı yaşayan, ailesi ve yakınlarını kaybeden afetzedeler için manevi yönden desteğin sunulması açısından psikososyal destek hizmetlerinin anlamı ve önemi son yıllarda daha fazla gün yüzüne çıkmıştır. Psikososyal destek hizmetleri, koruyucu ve önleyici bir tedbir olarak düşünüldüğünde, afet sonrası hayatta kalan afetzedelerin can ve mal kayıpları sonrası yaşayabilecekleri psikolojik sorunların çözüme kavuşabilmesi ve normalleşme sürecinin daha sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilmesi adına önem kazanmıştır. Bu bağlamdan hareketle, psikososyal destek hizmetlerinin anlamı ve öneminin daha iyi bir şekilde anlaşılabilmesi, sağlayacağı olumlu etkinin farkına varılabilmesi için birçok farklı disipline önemli görevler düşmektedir. Nitekim bu tezin konusu, sosyal hizmet disiplininin, afet sonrası psikososyal destek hizmetlerindeki yeri ve önemi etrafında şekillenmiştir.

Afet sonrası psikososyal destek hizmetlerinin afetzedelere ulaştırılması ve bu desteklerin amacına uygun bir şekilde sağlıklı olarak tesis edilebilmesi adına sosyal çalışmacılara da önemli rol ve sorumluluklar düşmektedir. Sosyal hizmet disiplinin eğitim süreci, genelci bir yaklaşım çerçevesinde bütüncül bir yaklaşım ile şekillenmektedir. Bu süreçte sosyal çalışmacılara, bireylerin, ailelerin, grupların ve toplumun ihtiyaçlarının mikro, mezzo ve makro ölçeklerde karşılanma becerisi öğretilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca sosyal çalışmacılara savunucu, bağlantı kurucu kolaylaştırıcı, planlayıcı, danışman, arabulucu, eğitimci, bilgilendirici gibi birçok rol ve sorumluluk kazandırılmaktadır (Duyan, 2003: 16). Söz konusu rol ve sorumluluklar, sosyal çalışmacıların afet sonrası afetzedelere yönelik verecekleri psikososyal destek hizmetleri esnasında doğru adımlar atmasını sağlayacak ve afetzedelere yardımcı olmalarına imkan tanıyacaktır.

Psikososyal destek hizmetlerinin afetzedelere ulaştırılması noktasında sosyal çalışmacılara yüklenen rolün önemi ve gerekliliği, Kahramanmaraş merkezli 6 Şubat

depremlerinde daha iyi anlaşılmıştır. Böylesine bir büyüklükte etkiye sahip olan depremlerin etkisi sadece Türkiye’de değil, Türkiye dışında komşu ülkelerde de hissedilmiştir. Yaklaşık olarak elli bin vatandaşımızın hayatını kaybettiği ve binlerce yaralının enkaz bölgesinden çıkarıldığı bir depremin etkileri, hayatta kalanlar için psikososyal yönden derin etkiler doğurmuştur. Bu deprem sonrası, deprem bölgesinde hayatta kalan depremzedeler için seferberlik ilan edilmiş, ülke içi ve ülke dışı arama kurtarma ekipleri yardıma koşarak enkaz altında kalan insanların bir an önce kurtarılmasına çalışılmıştır. Bu süreçte, hayatta kalan depremzedeler için en öncelikli ihtiyaçlar barınma, giyim ve beslenme olarak maddi ihtiyaçlar noktasında şekillenmiş olsa da, manevi yönden psikososyal destek hizmetlerinin ulaştırılması noktasında ülkenin dört bir yanından alanında uzman meslek elemanları bölgeye gönderilmiştir. Nitekim Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde merkez ve taşrada görev yapan sosyal çalışmacılar, psikososyal destek hizmetlerini sunmak adına görevlendirilmişlerdir.

Psikososyal destek hizmetlerinin afetzedelere ulaştırılması amacıyla farklı illerden görevlendirilen sosyal çalışmacılar, farklı zaman periyotları içerisinde, bölgelere ayrılarak deprem bölgelerine gönderilmiştir. Deprem sonrası hayatta kalan depremzedelere psikososyal destek hizmetini sunmak amacıyla deprem bölgelerine gelen sosyal çalışmacıların, diğer meslek elemanlarında olduğu gibi, karşılaştıkları durum ve tablo karşısında psikolojik açıdan etkilenmemeleri mümkün görünmemektedir. Her ne kadar profesyonel meslek elemanı olsalar da, bir insan olmaları hasebiyle, tanık oldukları olaylar ve gördükleri durumlar karşısında zaman zaman zorlanmalar yaşadıkları kaçınılmaz bir gerçekliktir. Nitekim afet bölgesinden görev bölgesine geri dönen birçok meslek elemanı gibi sosyal çalışmacılar da, yaşanan afetin ortaya çıkardığı sonuçlardan etkilendiği düşünülmektedir. Bu tez, “afet bölgesine giderek afetzedelerin ihtiyaç duyduğu psikososyal destek hizmetleri sunan sosyal çalışmacılar, görev yerlerine döndükten sonra bazı değişimler yaşamış ve kendileri de psikososyal destek hizmetine ihtiyaç duymuştur” varsayımı etrafında şekillenmiştir. Sosyal çalışmacıların, görev yerlerine döndükten sonra normal yaşamlarını devam ettirme noktasında bir takım zorluklar yaşadıkları öngörülmektedir. Bu açıdan tezin konusunu, sosyal çalışmacıların afet bölgesinden görev bölgelerine döndükten sonra yaşadıkları zorluklardan hareketle ihtiyaç duyulan psikososyal destek hizmetlerine olan ihtiyaçları oluşturmaktadır. Bu bağlamda tezin amacı, Hakkari Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü bünyesindeki kuruluşlarda görev yapan 23 sosyal çalışmacının deprem bölgesinden görev bölgesine

döndükten sonra yaşadıkları değişimi ve ihtiyaç duydukları psikososyal destek hizmetlerinin önemini ortaya koymaktır. Böylelikle tezde, psikososyal destek hizmetlerinin, afet sonrası afetzedelerin iyileşme ve normalleşme sürecinin önemli bir parçası olmasının yanı sıra; afet bölgesinde görev alan sosyal çalışmacılar için görev bölgelerine döndükten sonra gündelik hayatlarına devam edebilme ve normalleşme sürecinde psikososyal destek hizmetlerine duydukları ihtiyacın anlaşılmasına ulaşılacak istenmiştir.

1.1. Afet Nedir?

Afet, zaman ve mekan açısından ne zaman ortaya çıkacağı bilinmeyen, fakat ortaya çıktıktan sonra can ve mal kaybı ile sonuçlanan doğa olayları olarak tanımlanmaktadır. Toplumun tamamına veya belirli kesimlerine fiziksel, ekonomik ve sosyal zararlar veren, düzenli yaşamı ve insan çabalarını aksatan veya durduran olaylara afet denir. Bu olaylar doğal, teknolojik veya insan kaynaklı olabilir (5902 Sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun). Birleşmiş Milletler Afet Riskini Azaltma Ofisi tarafından tanımlandığı gibi, tehlikeli olaylar bir topluluğun veya toplumun işleyişinde önemli aksamalara yol açarak insanlara, malzemelere, ekonomiye ve çevreye çeşitli şekillerde zarar verdiğinde bir afet meydana gelir. Bu kesinti, maruz kalma, güvenlik açığı ve kapasite arasındaki karmaşık etkileşimin bir sonucudur (UNISDR, 2013).

Afetlerin ortaya çıkmasında etkili olan birçok faktör bağlamında düşünüldüğünde, farklı türlerde afetlerden söz edilebilir. Doğal, teknolojik veya antropojenik olsun, bireyler ve toplumlar açısından olumsuz sonuçlar doğuran, normal yaşamı ve insan faaliyetlerini aksatan olaylara "afet" adı verilmektedir (Ergünay, 1996: 22).

Zaman ve mekan açısından kontrol edilemeyen bir süreç olarak gelişim gösteren afetler, gündelik hayatı derinden etkileyen doğa olayları olma özelliğine sahiptir. Afetlerin önceden bilinmemesi, önlenmesi ve kontrol altına alınması süreçlerinde insanı etkileyen önemli felaketlerin habercisi olmuştur. Söz konusu doğa olayları olarak afetlerin ortaya çıkışı ve sonrasında ortaya çıkan etkileri bağlamında birçok faktörden etkilendiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Neticede doğaya hükmeden insanoğlunun, doğanın dengesine olumsuz yönde etkide bulunması, bir yandan bu afetlerin gelişiminde etkili olmuştur. Bu olumsuz etkiler, zamanla bölgesel olmaktan çıkabilir ve küresel çapta

bir etkiye sahip olabilir. Bu etkiler Koç'un (2004: 13) belirttiği gibi dünya çapında bir tehdit niteliği taşıyabilir.

Ülkemizin gerek yüzyıllardır hareketliliğini devam ettiren Akdeniz-Alp-Himalaya deprem kuşağı üzerinde yerleşik olması, gerekse arazi eğiminin yer yer ortalama %70'lere varması çeşitli doğal afetlerle, özellikle depremlerle sık sık karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Özellikle son çeyrek yüzyılda yaşanan ve son olarak Kahramanmaraş merkezli 6 Şubat Depremleri, çok acı bir biçimde Türkiye'nin bir deprem ülkesi olduğu gerçeğini yeniden hatırlatmıştır. Ülkemiz nüfusunun %95'i, nüfusun yerleşim alanlarının %92'si deprem kuşağında yer almaktadır. Deprem, su baskını (su taşkını), çığ düşmesi, yangın, heyelan gibi doğal ve teknolojik afetlerin oluşturduğu zararlar nedeniyle ülkemizin uğradığı ekonomik, sosyal ve kültürel kayıplar oldukça büyüktür (Şengün, 2002: 224)

1.2. Acil Durum Nedir?

"Acil durum" kavramı, yakından bağlantılı olmasına rağmen sıklıkla afet kavramıyla eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. Acil durum kavramının hem sahada hem de pratik uygulamalarda yaygın olarak kullanılması nedeniyle net bir tanımının yapılması büyük önem taşımaktadır.

Acil durum, toplumun düzenli işleyişini bozan, çeşitli kurum ve kuruluşlar arasında işbirliğini gerektiren, fiziksel, ekonomik ve sosyal sonuçlar doğuran doğal, teknolojik veya insan kaynaklı olağanüstü olayları ifade eder. Büyük ölçekte olmasına rağmen genellikle yerel kaynaklar kullanılarak yönetilebilecek tüm acil durumları kapsar (AFAD, 2014).

Acil durum, "toplumun tamamının veya belli kesimlerinin normal hayat ve faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan ve acil müdahaleyi gerektiren olayları ve bu olayların oluşturduğu kriz halini" ifade etmektedir (5902 Sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun).

Aniden ortaya çıkan ve acil bir durum oluşturan afetler genellikle yoğun ihtiyaçlar, öncelikle sunulması gereken hizmetler, yıkılan veya hasar gören iletişim ve ulaşım altyapısı, yerel topluluklardan gelen karşılıklı yardımlaşma talepleri ortaya çıkarır. Bu durum ile birlikte insani hizmet sağlayıcılarının hızlı bir şekilde sürece müdahil olması ve koordinasyonu sağlamasına ihtiyaç duyulmaktadır. Gerek kamu personeli gerekse de sivil toplum kuruluşlarından alana intikal eden mesleki profesyoneller sundukları

hizmetleri yoğun stres altında gerçekleştirmeye çalışırlar. Bu noktada acil bir durumda ya da afette adeta bir kaos imgesi ortaya çıkar. Kaosu ortadan kaldıracak olan koordineli şekilde yapılmaya çalışılan insani hizmetlerdir (Tek & Düzel, 2020: 13).

1.3. Afet Türleri Nelerdir?

Afet algısı toplumsal gelişmişlik düzeyine bağlı olarak değişmektedir. Gelişmiş toplumlarda afet sayılabilecek bir olay, az gelişmiş toplumlarda aynı sınıflandırmayı taşımayabilir. Farklı bakış açılarından dolayı afetleri bazen ikili, bazen de üçlü sınıflandırmayla sınıflandırmanın çeşitli yolları vardır. Ayrıca neyin afet olduğuna dair algı zamanla gelişebilmekte, daha önce afet olarak kabul edilmeyen olaylar sonradan afet olarak etiketlenmektedir (Yıldırım, 2004: 4).

Afetlerin incelenmesi iki farklı kaynaktan sınıflandırılabilir: doğal afetler ve insan yapımı afetler. Ancak literatürde afet türleri çoğunlukla doğal, insan kaynaklı ve teknolojik kaynaklı olmak üzere üç ayrı kategoride incelenmektedir. Savaş gibi bazı felaketlerin hem insani hem de teknolojik faktörleri kapsayan kökenleri vardır ve "karmaşık felaketler" olarak anılırlar. Son yıllarda afetlerin "doğal" ve "insan yapımı" olmak üzere iki grupta sınıflandırılmasına vurgu yapıldığı dikkat çekmektedir (Kadioğlu, 2011: 40).

1.3.1. Doğal Afetler

Doğal afetler olarak bilinen ekolojik olaylar, yerleşik toplumsal düzeni bozar ve ortaya çıkan hasarın onarılma kabiliyetini aşarak dış kaynaklardan yardım alınmasını gerektirir (Keçici, 1994: 24). Bu bağlamda "doğal" terimi, "sıradan, kabul edilebilir" anlamından farklı olarak, doğal dünyayla bağlantıyı ifade eder. Tarih boyunca sayısız insanın hayatına mal olan bu felaket olaylarının sıklığı, yoğunluğu ve coğrafi kapsamı, başta küresel ısınma ve iklim düzenindeki değişiklikler olmak üzere çeşitli faktörler nedeniyle artmaya devam etmektedir (Kadioğlu, 2011: 40).

Ülkemizin pek çok şehri, bir veya daha fazla doğal afetle karşılaşma potansiyeli tehdidiyle karşı karşıyadır. Türkiye'de başlıca doğal afetler, insan etkisi ve yerleşim yerlerinin tahribatına bağlı olarak deprem, heyelan, su baskını, kaya düşmesi, çığ ve orman yangınlarını kapsamaktadır (Kundak & Kadioğlu, 2011: 5).

Doğal afetler, yapıları gereği insanlar tarafından önceden bilinmesi ve önlenmesi mümkün olmayan süreçler olarak tanımlanmıştır. Doğal afetler, birdenbire ortaya çıkan ve gelişen özellikleri itibarıyla birey, aile, grup ve toplum nezdinde kriz etkisine neden

olmaktadır. Doğal afetlerin ortaya çıkışı noktasında zaman ve mekan belirsizliği bilinse de, doğal afetlerin yaşanmasından sonra baş gösteren birtakım olumsuzluklar da görülmektedir. Bu noktada önemli olan, doğal afetlerin sonrasında karşılaşılabilecek olan olumsuzluk ve sorunlara karşı hazırlıklı olmaktır. Nitekim doğal afetlerin sonucunda yaşanacak olumsuzluklar karşısında koruyucu ve önleyici hazırlıkların önemi daha iyi anlaşılmaktadır (Tek & Düzel, 2020: 5). Söz konusu hazırlıklar gerek doğal afetler öncesi alınabilecek bir takım tedbirler, gerekse doğal afetler sonrası bazı hizmetlerin önemini ortaya koymaktadır. Bu konuda sosyal çalışmacılara, söz konusu hizmetlerin gerçekleşmesinde önemli görevler düşmektedir. Çalışmanın konusu bağlamında, sosyal çalışmacılara düşen önemli görevlerden birisi de, doğal afetlerin ardından gerçekleştirilecek psikososyal destek hizmetlerinde alacakları görev olarak ifade edilebilir.

1.3.2. İnsan Kaynaklı (Doğal Olmayan) Afetler

İnsan kaynaklı afetlerin çeşitli isimlerle anıldığı görülmektedir. İlk akla gelen kullanım "insan yapımı afetler", alternatif terimi ise "doğal olmayan afetler"dir. Bu felaketlerin genel olarak insan eylemlerinden kaynaklandığı görülmektedir. Doğal afetlere benzer şekilde, insan kaynaklı afetler de büyük can kayıplarına, ciddi toplumsal ve çevresel zararlara yol açma potansiyeline sahiptir. Doğal olmayan afetler; kimyasal kazalar, yangınlar, terörizm, uçak kazaları, sabotajlar gibi bir dizi olayı kapsamaktadır (Yılmaz, 2003: 29).

Tipik olarak teknolojik aksaklıklardan, dikkatsizlik ve ihmalden kaynaklanan, sonuçta felakete dönüşen bu felaket olayları hakkında ek bilgi sağlanabilir. Asit yağmurları, barajların çökmesi, biyolojik saldırılar, bombalama ve silahlı saldırılar, gaz ve kimyasal sızıntıları, siberetik saldırılar, gıda kirliliği vakaları, hava kirliliği, salgın hastalıklar ve terör eylemleri bu tür olaylara örnek olarak gösterilebilir (Kadioğlu, 2011: 44-45).

1.4. Afet Yönetimi Nedir?

Afet yönetimi alanında kriz yönetimi yaklaşımından risk yönetimi yaklaşımına doğru önemli bir değişim yaşanmaktadır. Alanında kayda değer bir ilerleme olarak görülen bu değişim, tarih boyunca afetlerin yol açtığı zararların azaltılmasının önemini vurgulamaktadır (Kadioğlu & Özdamar, 2008: 3). Yeni yaklaşım, yalnızca afet sonrası hasarı en aza indirmeye odaklanmak yerine, afet meydana gelmeden önce proaktif

önlemlerin alınmasını gerektirmektedir. Bu anlayış, iki ana aşamayı kapsayan afete hazırlık çalışmalarının geliştirilmesine yol açmıştır: afetin kendisini ele almak için risk yönetimi ve sonrasını ele almak için kriz yönetimi (Carter, 2008: 50-51). Burada amaç, herhangi bir afet yaşanmadan önce bu çalışmaların ve hazırlıkların tamamlanmasıdır. Risk yönetimi aşamasında hasar azaltma, hazırlık, tahmin ve erken uyarı çalışmalarına ağırlık verilmektedir. Kriz yönetimi aşamasında ise afet sonrasını ele alan müdahale, etki analizi, iyileştirme ve yeniden yapılanma çalışmalarına ağırlık verilmektedir (Kadıoğlu & Özdamar, 2008: 31; Carter, 2008: 315).

Bu çalışmaların her iki aşamada da etkili olabilmesi için, sadece afet sonrası duruma müdahale olarak değil, kapsamlı ve sürekli olarak uygulanması büyük önem taşımaktadır. Bu gerekliliğin sağlanması afetlerle ilgili politika, planlama, organizasyon yapısı ve operasyonel hususlar gibi çeşitli konuların ele alınmasını içermektedir (Carter, 2008: 101).

'Modern Afet Yönetimi' olarak bilinen kavram, bu kapsamlı çalışmaların sistematik ve sürekli olarak incelenmesini kolaylaştırmak için tasarlanmıştır. Bu çerçevede afetlerin, birbiriyle uyumlu bir şekilde bağlantılı olan makro ve mikro planlama stratejilerinin uygulanmasıyla azaltılabilecek sonuçlar olduğu kabul edilmektedir. Afete yatkın bölgelerdeki potansiyel kayıpların azaltılması için sosyal, ekonomik, teknik ve politik kuruluşlar da dahil olmak üzere çeşitli sektörler arasında işbirliğinin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır (Ural, 2014: 11). Bu iş birliği, bu tür olayların etkisinin en aza indirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Bir sorun alanı olarak kriz durumlarında müdahale edecek sosyal çalışmacıların, birey, grup, topluluk ve organizasyonlarla topluma yönelik bütün çalışmalarında şu temel gerçekleri göz önünde bulundurmak gerekir (Mavili Aktaş, 2002: 30).

- 1- Her birey, grup, aile ve toplulukların kendi güçleri vardır.
- 2- Travma, hastalık gibi durumlar müdahale fırsatları ve kaynakları riske eder.
- 3- Birey, grup ve toplulukların özellik ve kapasiteleri ile gelişim sınırları hakkındaki üst sınırın bilinmeyen yönleri vardır.
- 4- Sosyal çalışmacılar, müracaatçılarına onların işbirliğini sağlayarak hizmet eder.
- 5- Bütün çevre kaynaklarla doludur.

Afet yönetimi kavramı, afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması amacıyla bir afet olayının zarar azaltma, önceden hazırlık, kurtarma ve ilk yardım, iyileştirme ile yeniden inşa safhalarında yapılması gereken tüm çalışmaların yönlendirilmesi, koordine edilmesi ve uygulanabilmesi için toplumun tüm kurum ve kuruluşlarıyla kaynaklarının bu ortak amaç doğrultusunda yönetilmesini gerektiren çok geniş bir kavramdır (Buz, 2002: 60).

Hangi tür afet durumu olursa olsun, afet yönetimi kavramı, afet öncesi hazırlık, afet sırası ve afet sonrasında yapılacak çalışmaları içerir. Çağdaş bir afet yönetimi, afetlerin önlenmesi olanaklı değilse zararlarının en aza indirilmesi konusunda sorumluluk alacak tüm sektör ve kesimlerin en yeni bilimsel ve teknolojik bilgi ile donatılması, gerekli hazırlıkların yapılması, dinamik ve etkili bir işbirliği sağlanması konularını içermektedir (İçağasıoğlu, 2002: 249).

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Psikososyal Destek

Psikososyal terimi, bireyin psikolojik işleyişi ile sosyal etkileşimleri arasındaki yakın bağlantıyı vurgulamak için kullanılır. Psikolojik işlevsellik, bireyin genel işlevselliğini etkileyen bilişsel, duygusal ve davranışsal süreçleri kapsamaktadır. Sosyal süreçler ise ilişkileri, ailevi ve sosyal ağları, sosyal rollerle birlikte kültürel ve geleneksel etkiler ile ilişkilendirilmektedir. Psikososyal kavramı, bireyin psikososyal refahını önemli ölçüde etkileyen psikolojik ve sosyal süreçler arasındaki dinamik etkileşimi ortaya koymaktadır (Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC), Referans Merkezi, 2009). Psikososyal destek müdahalelerinde ruhsal yönden sağlanacak psikososyal destek hizmetleri ile hem bireylerin hem de toplumların ruhsal ve sosyal yönden birtakım ihtiyaçlarının sağlanacağı görülmektedir (Ventevogel, Jordans, Eggerman, van Mierlo & Panter-Brick, 2013: 52).

Psikososyal müdahaleler Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu tarafından sunulmaktadır. Söz konusu müdahaleler bireylerin, ailelerin ve toplumun psikolojik dayanıklılığını artırmaya yönelik destek sağlamayı amaçlamaktadır. Daha açık bir ifadeyle psikososyal destek, bireylerin afetler ve acil durumlar sonrasında karşılaştıkları zorluklar karşısında başa çıkma mekanizmalarını geliştirmelerine yardımcı olmayı amaçlayan birtakım çabalardan oluşmaktadır (IFRC Referans Merkezi, 2009). Psikososyal destek müdahalesi gerek toplumların gerek bireylerin yaşama tutunmalarını sağlayan bir hizmet uygulamasıdır (Sveaass, 2014: 15).

Kuruluşlararası Daimi Komite (IASC) 2007 yılında Acil Durumlarda Ruh Sağlığı ve Psikososyal Destek El Kitabı'nı yayınlamıştır. Bu kitapta psikososyal desteğin tanımı yapılmıştır. Kuruluşlararası Daimi Komite'ye göre psikososyal destek ile bireylerin psikolojik ve sosyal refahını korumakla birlikte, ortaya çıkabilecek potansiyel davranış bozukluklarının önlenmesi, çeşitli iç ve dış yardım şekilleri ile amaçlanmaktadır (IASC, 2007).

Türk Kızılay'ı (2008), afet sonrası çatışmaların hafifletilmesi, ailevi ve sosyal ilişkilerin yeniden değerlendirilmesi, afetzedelerin iyileşme sürecindeki güçlü yönlerinin ve kaynaklarının tanınması, gelecekteki afetler için baş etme mekanizmalarının geliştirilmesi gibi önlemleri içeren afet sonrası psikososyal müdahalelerin ana hatlarını

çizmektedir. Bu müdahaleler, afet döngüsünün tüm aşamalarında uygulanan kapsamlı bir dizi multidisipliner hizmet olarak kabul edilmektedir.

Krizlerin birçoğu önceden kestirilemeyen belli bazı olaylara bağlıdır. İnsanoğlu yaşamının belli bir döneminde kontrol edilemeyen, acı verici, ani, beklenmedik olaylarla karşılaşabilir. Bu olağan dışı durum ya da olay bireyin biyo-psiko-sosyal işleyişini tehdit edebilir. İnsanoğlu yaşamı boyunca hastalanma, bir yakınının ölümü, travma sonucu sakatlanma, iflas, tutuklanma, hapse girme, saldırıya uğrama, işkenceye maruz kalma ya da doğal afetlerde çok yönlü kayıplara uğrama gibi fırtınalı dönemler yaşayabilir. Bu zorlayıcı yaşam olayları bireylerin yaşamlarını değiştirir (Özdemir, 2002: 44).

2.1.1. Afet ve Acil Durum Sonrasında Ortaya Çıkması Beklenen Sorunlar

Afetlerin ardından ortaya çıkan tablo mal ve/veya can kaybı ile sonuçlanmaktadır. Şüphesiz fiziki olarak gerçekleşen zararlar ön plana çıkmaktadır. Yaşam alanlarının tahrip edilmesi ve bir takım zararların ortaya çıkması muhtemeldir. Bununla birlikte can kayıpları ve yaralanmalar da önemli bir sonuç olarak kabul edilmektedir. Gündelik hayat üzerinde afetlerin etkisi, mal ya da can kaybı olarak basit bir durum gibi kabul edilmemelidir. Çünkü yaşanan kayıplar, ortaya çıkacak olumsuz tablo, bireyi ve toplumu derinden etkilemektedir. Var olan sosyal sorunlar daha büyük sorunlar doğurabilmektedir. Afet sonrası afet bölgesinde ekonomik durumun kötüleşmesi ile birlikte, eğitim ve sağlık alanında yeni sorunlar baş göstermektedir. Nitekim afet sonrası ortaya çıkan bu olumsuzlukların, birey ve toplum üzerinde kaçınılmaz bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Toplumda hem fiziksel hem de sosyal açıdan önceden var olan kırılganlık, afet sonrasında fiziksel ve sosyal sonuçlar şeklinde kendini göstermektedir (Lindell vd., 2006: 154). Afetler yalnızca ekonomik kayıplara ve can kayıplarına yol açmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal ilerleme üzerinde de derin ve kalıcı bir iz bırakır (Protecting Development Gains, 2010: 22). Duygusal anlamda birey ve toplum üzerinde görülen olumsuzluklar, afet sonrası normalleşme sürecini etki altına alırken, aynı zamanda ruhsal ve sosyal yönden rehabilitasyon sürecini de etkilemektedir.

Yaşanan afetler sonrasında baş gösteren acil durumlarda, mevcut sosyal adaletsizlikler ve eşitsizlikler daha da derinleşmektedir. Toplumda alışlagelmiş destek sistemlerinin zayıflamasıyla birlikte, birtakım sorunların ortaya çıkma riski artmasına neden olabilmektedir. Örneğin, sel gibi doğal afetler, genellikle daha savunmasız

bölgelerde yaşayan afetzedeleri orantısız bir şekilde etkilemektedir. Acil durumlarda, ruh sağlığı ve psikososyal konular birbiriyle bağlantılı olarak kabul edilirken, ruhsal ya da sosyal yönden bunların ortaya çıkmasında öncelik taşıyabilir.

Ağırlıklı olarak sosyal faktörlerden kaynaklanan sorunlar şunlardır:

- Aşırı yoksulluk, toplumsal izolasyon, işsizlik ve dışlanma gibi önceden var olan sorunlar acil durumlarda daha da kötüleşmektedir.
- Acil durumun kendisi aileden ayrılma, sosyal bağların bozulması, sosyal yapıların, kaynakların ve güvenin yok olması gibi sosyal sorunlara yol açmaktadır.
- Ayrıca insani yardım, geleneksel destek mekanizmalarını ve genel sosyal yapıyı zayıflatarak sosyal sorunlara yol açabilmektedir (IASC, 2007: 1-2).

Sosyal sorunlarla ani ve hazırlıksız olarak karşılaşmak, bireylerin ve ailelerin bu sorunların doğurduğu zorluklarla baş etme sürecinde yardım alma gerekliliğini gün yüzüne çıkarmaktadır. Afet sonrası ortaya çıkan gelişmeler ve olumsuzluklar, yaşanan mal ve can kayıpları, bir afetten kaynaklanan sonuç olması bağlamında birey ve toplum üzerinde ruhsal ve sosyal yönden önemli etkiler bırakmaktadır. Kuruluşlararası Daimi Komite İlkeleri (2005)'ne göre, afetler önemli psikolojik etkilere sahip olabilir. Afetlerin sonucunda çeşitli yönlerden bilişsel, duygusal ve davranışsal işlevlerde düşüşler yaşanabilmektedir. Ek olarak, sosyal yansımalar aile bağlarının, sosyal ilişkilerin ve finansal istikrarın bozulmasını da içerebilir.

Afet sonrası birçok travmatik vaka ile karşılaşmak mümkündür. Yaşanan stres dolu, gerilimli zamanlar, hem birey hem de toplum üzerinde önemli etkiler bırakabilmektedir. Yaşanan travmanın etkisi ile afet sonrası karşılaşılan zorluklarla mücadele etme isteği ve uygulanacak yöntemler olumsuz yönde etkilenebilir. Toplumsal çöküş sürecine kadar gidebilecek olan bu gidişat, var olan kaynakların tükenişi ile sonlanabilir. Ruhsal ve sosyal yönden bir çözülmenin yaşandığı birey ve toplum üzerinde, felaketin etkisiyle ortaya çıkan psikolojik sorunlar, yardım ekiplerinin gayretleri ile rehabilite sürecinde iyileşme gösterebilir. Afet sonrası, yaşanan afetin etkileri, yardım ekiplerinin psikososyal destek hizmetleri esnasında yaptıkları görüşmelerle daha iyi bir şekilde anlaşılabilir. Her görüşme, kendi başına bir vaka olarak da değerlendirilebilir. Buna bağlı olarak, afetlerin, afetzedeler üzerindeki etkisinin, bireyden

bireye farklılaştığı gerçeği de göz önünde bulundurulması gereken bir gerçeklik olduğu söylenebilir.

Afetlerden etkilenenleri kategorize etmek için, etkilenen bölgedeki konumlarına göre çeşitli gruplara ayrılmaktadırlar. Felaketin sorumlusu olan veya doğrudan felaketle karşı karşıya kalan kişilere "birincil mağdurlar" denilmektedir. "İkinci derece mağdurlar", birincil mağdurların ailelerini ve yakın çevrelerini kapsamaktadır. "Üçüncü derece mağdurlar", etkilenen bölgede yardım çalışmalarında görev alan yetkililerden, sivil toplum kuruluşu üyeleri ve gönüllülerden oluşmaktadır. Son olarak, felaketi medya aracılığıyla gözlemleyen ve "dörtlü mağdurlar" olarak adlandırılan bir grup bulunmaktadır. Akyılmaz ve Karka (2009), afet ve acil durumlar sonrasında hem bireylerde hem de toplumda görülen tepkilerin belirli dönemlere ayrılarak bu tepkilere açıklama getirilebileceğini ileri sürmektedir.

Çizelge 2.1. Bireylerde ve toplumlarda afete karşı gösterilen genel tepkiler*

BİREY TEPKİLERİNDE AŞAMALAR	TOPLUM TEPKİLERİNDE AŞAMALAR
<u>SOK DÖNEMİ (İlk 24 Saat):</u> - Birey fizyolojik uyarılmaya maruz kalır. - Algılarında hassasiyet ya da kısıtlılık oluşumu - Karar verememe ya da mantıklı düşünmeme - Dikkatini verememe ya da hafıza güçlükleri ile karşılaşma - Yaşadıklarını kabullenememe - Şok durumuna maruz kalma - Reaksiyon verememe ya da donakalma - Acıyı hissetmeme, hissizleşme <u>TEPKİ DÖNEMİ (2-6 gün Sonra):</u> - Olan biten durumun farkına varıldığı dönemi kapsar. - Bireyin kendini güvende hissettiği dönemdir. - Karmaşık duygular yaşamaktadır. (Sinir, korku, umutsuzluk hissiyatı, öfke, suçluluk duygusu) - Fizyolojik tepkilerin oluşması. (Kusma, titreme, uyku sorunları yaşama, iştahında değişimler) - Afet anını hatırlatan durumlardan kaçınma isteği, - Afeti hatırlatan düşüncelerin oluşması, - Kabuslar görme, - Uyku hapları, sigara tüketimi, sakinleştirici ilaçların kullanımı bu süreçte artabilir. <u>İŞLEMLEME DÖNEMİ</u> - Afet hakkında konuşmama isteği, - Kayıpları için yas süreci, - İşleme yani afet hakkında içsel olarak düşünme ve değerlendirme devam eder. - Özlem duyguları genelde artar. - Dikkat eksikliği görülebilir. - Duygu durumunda ani patlamalar ve çatışmaların yaşandığı dönemdir. - Yalnız kalma isteği. <u>İYİLEŞME/YENİDEN ORYANTASYON DÖNEMİ</u> - Gelecek planlamasının yapıldığı, verilen tepkilerin azaldığı dönemdir. - Günlük hayat ile ilgisi artmaya başlar. - Duygusal olarak kendini daha iyi hisseder.	<u>KAHRAMANLIK EVRESİ (1. Saatten 2-3 güne kadar süren süreç):</u> - Kişilerin ve toplumun koordine olmadan ve düzensiz olarak yaptıkları kurtarma, yerleştirme, ilk yardım ve temizlik evresidir. - Halihazırda afetzedelerin becerilerinden yararlanılan bir dönemdir. <u>BALAYI EVRESİ (3 Hafta):</u> - Her bireyler hem de toplumun olumlu hissiyat yaşadığı dönemdir. - İç ve dış kaynakların hepsi seferber edilir. - Sürecin sonuna doğru gösterilen ilgi ciddi anlamda azalmaktadır. - Azalan ilgiye karşı afetzedelerin sergiledikleri olumlu düşünceler azalmaya başlar. <u>HAYAL KIRIKLIĞI EVRESİ (2. Günden 3. Aya kadar olan süreç):</u> - Azalan iç ve dış kaynaklar sonucu barınma sorununun ve azalan mevcut kaynaklara olan ihtiyacın ciddi anlamda hissedildiği dönemdir. <u>DÜZENE DÖNME EVRESİ (6 Ay ile 36 Ay arası olan süreç):</u> - Uzun vadede barınma ve iş sorunlarının çözüme kavuştuğu evredir - Yaşanan olumsuz duruma karşın deneyim kazanılan dönemdir. - Yaşam tarzlarında uğradıkları değişime adapte oldukları dönemi kapsar.

*Akyılmaz ve Karka (2009)

Yukarıdaki çizelgede yer verilen belirtiler bireyden bireye ve toplumdan topluma farklılıklar gösterebilir. Bu tepkiler zamanla daha etkisiz hale gelebileceğini söylemek mümkündür. Afet sonrası afetzedelerde karşılaşılan bu tarz tipik tepkiler, afetzedelerin birbiri üzerindeki etkilenmeleriyle de şekillenmektedir. Bu tepkiler, gündelik yaşamın düzenli bir şekilde ilerleyen akışı üzerinde olumsuz etkiler doğurmaktadır. ISTSS (2003)'nin belirttiği gibi, bireylerin bu alışılmamış durumdayken sergiledikleri tepkiler, atipik bir duruma verilen tipik tepkiler olarak adlandırılıyor. Dolayısıyla bireylere afet ve acil durum tepkilerinin normal olduğu ve giderek azalacağı konusunda güvence vermek, onlara büyük bir rahatlama sağlamaktadır. Nitekim bu durum, zaman içerisinde gelişme göstereceğine dikkat çekmek gerekmektedir.

Afet psikolojisi ile diğer travmatik olaylar arasındaki ayrım bazen belirsiz olabilir. Afet psikolojisi travmatoloji alanından ortaya çıkmış olsa da, toplum odaklı müdahalelere ve kısa süreli akut stres tepkilerinin normalleştirilmesine güçlü bir vurgu yaparak farkını belli etmiştir. Duyarlı tepkiler sergileyen bireylere yönelik klinik terapileri kullanmak yerine; odak noktası krize müdahaleyi, stres yönetimini, problem çözme tekniklerini ve diğer etkili başa çıkma mekanizmalarını öğretmeye doğru kaymaktadır. Bu yaklaşım, travmatik bir olay sonrasında yaşanan tepkilerin normal olduğu ve bu tür olaylardan etkilenen bireylerin çoğunun eninde sonunda iyileşeceği anlayışına dayanmaktadır (Reyes, 2006). Afet psikolojisi kapsamında afet sonrasında bireylere psikososyal destek sağlanmaktadır. Ancak afetlerde ruh sağlığı alanına girebilmek için travmatik olaylar ve bunların sonucunda ortaya çıkan travmalara ilişkin kapsamlı bir anlayışa sahip olmak büyük önem taşımaktadır (Kılıç, 2008: 20).

Travmatik olaylar, kişinin temel refahını tehdit eden olaylar olarak tanımlanmaktadır. Tehlikeli doğası ve bunaltıcı özelliğiyle karakterize edilen bu deneyimler çoğu zaman herhangi bir uyarı vermeden cereyan etmektedir. Çeşitli olaylar travmatik deneyimlere örnek teşkil edebilir. Bunlar arasında:

- Çok sayıda ölümle sonuçlanan kazalar,
- Rehin alma ve işkence olayları,
- Bir meslektaşın trajik intiharı,
- Yakın bir arkadaşın kasıtlı veya kazara ölümü,
- Sevilen bir kişinin ani kaybı,
- Çatışma ve yakın tehlike içeren durumlar,

- Doğal afetler,
- Cinsel istismar, taciz, tecavüz veya şiddet vakaları,
- Ayrıca terör eylemleri, bombalamalar, yangınlar, endüstriyel patlamalar, maden kazaları ve trafik çarpışmaları da dikkat çeken örneklerdir (Aker & Karakaya, 2017: 1).

Afetlerin ve acil durumların meydana gelebilecek travmatik olayların yalnızca bir kısmını temsil ettiği açıktır. Dolayısıyla bireylerin yaşamları boyunca en az bir kez böyle bir olayla karşılaşma olasılıkları yüksektir. Travma sonrası stres bozukluğu, bu deneyimlerle ilişkili en yaygın olarak tanınan ve tartışılan akıl hastalığıdır. Travmatik bir olay yaşayan bireylerde travma sonrası stres bozukluğunu (TSSB) tanımlamak için çeşitli kriterlerin karşılanması gerekir. Bunlar:

- Travmatik olayı yeniden deneyimlemeyi,
- Travmayla ilişkili uyaranlardan kaçınmayı,
- Duygudurum ve düşüncelerde olumsuz değişiklikler,
- Yaşama ve uyarılma belirtileri ve genel tepki vermede önemli değişiklikler gibi semptomları göstermeyi içerir. Ancak şunu belirtmekte fayda var ki bu belirtilerin varlığı tek başına yeterli değildir; bir aydan daha uzun süre devam etmeleri, ciddi rahatsızlığa neden olmaları ve işlevselliklerini bozmaları gerekir. Ayrıca bu belirtilerin ortaya çıkma zamanlaması da değişiklik gösterebilmekte, bazı kişilerde bu belirtiler 3 ay sonra, bazı kişilerde ise 6 ay sonra ortaya çıkabilmektedir (Aker & Karakaya, 2017: 8).

Herhangi bir karışıklığı önlemek için, afetler ve acil durumlar sonrasında verilen psikolojik tepkiler ile travma sonrası stres bozukluğunun varlığı arasında ayırım yapmak çok önemlidir. Psikososyal destek alanındakilerin bu ayırımı dikkatle gözlemlemesi ve fark etmesi, ciddi semptomları olan bireyleri düzenli olarak kontrol etmesi ve gerekiyorsa tedaviye yönlendirmesi gerekir.

Psikososyal destek iki temel amaca hizmet eder: önleme ve tedavi. Önleyici işlevi sayesinde zihinsel sağlık sorunlarının ortaya çıkma olasılığını etkili bir şekilde azaltır. Hansen'e (2009: 26) göre bu iyileştirme işlevi, bireylerin felaketlere karşı verdikleri psikolojik tepkilerin üstesinden gelmelerine etkili bir şekilde yardımcı olmaktadır. Bir sonraki bölümde psikososyal desteğin müdahale yöntemi ve temel ilkelerinin kapsamlı

bir şekilde açıklanması, psikososyal desteğin bir tedavi ya da sağlık hizmeti olarak algılanmaması gerektiği gerçeğine ışık tutacaktır.

2.1.2. İncinebilir Gruplarda Psikososyal Destek Hizmetleri

Olağanüstü durumlar hem bireylerde hem de toplumda strese neden olabilmektedir. Bunun nedeni, insanların olayları farklı algılamaları ve onları farklı anlamlandırma yollarına gitmeleri olarak kabul edilmektedir. Bir kişi psikolojik, fizyolojik, davranışsal ve bilişsel olarak düşük düzeyde etkilenebilirken, bir başkası büyük ölçüde etkilenebilir ve çok çeşitli tepkiler gösterebilir (Türk Kızılay, 2008).

Afet ve acil durumlarda insanların ve toplulukların tepkileri, geçmiş deneyimlere dayalı ruhsal, psikolojik ve fizyolojik yapılarına bağlıdır. Bunlar aynı zamanda kültür, ekonomi, siyaset gibi toplumsal faktörlerle de iç içedir. Topluluklar ve kültürler dinamiklerdir; her zaman gelişmektedir. Bu, insanların hayatında ailelerin refahını tehlikeye atan, sosyal ve psikolojik zararın söz konusu olduğu trajik olaylar yaşandığında meydana gelmektedir. Değişimin sürekliliği daha yüksek seviyelere çıkar. Bu yeni seferberlik, farklı kaynaklar, ortamlar ve zorluklar (özellikle acil durumların neden olduğu zorluklar) nedeniyle geçmişte olan ve olacak olan arasında daha da fazla eşitsizlik yaratmaktadır (UNICEF, 2020).

Afet ve acil durum öncesinde toplumdaki gelir dağılımı, sosyal standartlar, sosyo-ekonomik durum, sosyal sorumluluklar, bireyin ve toplumun travmatik yaşam durumları ve deneyimleri, afet ve acil durumun psikososyal etkileri sırasında birey ve toplum arasında farklılıklara neden olmaktadır. Her grubun zihinsel sağlığı ve psikososyal desteği geliştirebilecek kaynakları vardır. Temel yol gösterici kural, yerel yetenekleri geliştirmek, kendine güveni teşvik etmek, kendi kendine yardımcı olmak, yardımı güçlendirmektir. Buna bağlı olarak, acil durumun ilk aşamalarında bile ve mümkün olduğu ölçüde hem hükümetin hem de sivil toplumun kapasiteleri geliştirilmelidir (IASC, 2011).

Tek bir afet olayı, farklı tepkilere neden olabilir ve etkilenen topluluk içinde hayatta kalan gruplar üzerinde farklı etkiler yaratabilir. Afetlerden etkilenen nüfusun büyük bir kısmını çocuklar, engelliler, kadınlar, yaşlılar ve bakmakla yükümlü oldukları kişiler olarak özel tıbbi bakıma ihtiyaç duyan kişiler oluşturmaktadır. Bu grupların afet öncesi yaşam koşulları zaten kırılgan aşamada olduğundan, afet sonrası yönetim sırasında özel ihtiyaçları nedeniyle daha fazla kırılganlığa gitmektedir. Afet mağdurları arasındaki

farklılıkların yanı sıra, "savunmasız gruplar" olarak tanımlanan, psikososyal hasar riski ve tehlikesi altında olan gruplar da bulunmaktadır. Psikososyal destek hizmetlerinin çoğunluğu bu topluluklardaki bireylere özel hizmet sağlanmasını gerektirmektedir. Bu hassas bireyler şu şekilde sınıflandırılmıştır (Türk Kızılayı, 2008);

- Bu gruplar arasında kadınlar da yer alıyor ve bazı kültürlerde farklı şekilde kategorize ediliyorlar: hamile kadınlar, anneler, dullar, evlenmemiş yetişkin kadınlar, genç kızlar.
- Bu gruplar arasında yaşlılar; özellikle aile bireylerini kaybetmiş ve onlara bakması gerekenler farklı şekilde sınıflandırılmaktadır.
- Bu gruplar arasında çocuklar da yer almaktadır: Yeni doğmuş ile 18 yaş arasındaki, felakette ebeveynlerini kaybedenler; istismara uğramış veya risk altında olup hukuki sorunları olan; çeşitli riskler altında çalışan veya sokakta yaşayan çocukların yanı sıra yeterince beslenemeyen çocuklar da bulunmaktadır.
- Ayrıca, erkeklerden oluşan ve erkek bireyler arasında farklılık gösteren kategorilere konulan gruplar da (kendilerine bağımlı olan kişiler veya suç işleme kapasitesine sahip genç ile orta yaşlı erkekler veya erkek çocuklar gibi) yer almaktadır.

Kadınlar, afet ve acil durum sonrası travmatik sonuçlardan olumsuz etkilenmesi beklenen gruplardan biridir. Diğer hassas gruplar arasında önemli bir yer tutan kadınlara yönelik verilecek psikososyal destek hizmetlerinin onların özelliklerine uygun hale getirilmesi sağlanmalıdır.

- Kadınlara sunulan normal hizmetler arasında çamaşır yıkama, ev ortamının temizlenmesi, aile üyelerinin güvenliğini sağlayacak yemeklerin hazırlanması ve gelecek kaygıları yer almaktadır.
- Destek faaliyet gruplarının oluşturulmasında dikiş-nakış kursları, dini okuma faaliyetleri ve paylaşım toplantıları yer almaktadır.
- Kadınlara yönelik bakım paketlerinin hazırlanması ve dağıtılması sürecinde, paketin içeriğinde temel sağlık ve temizlik ürünlerinin yanı sıra kadınlara özel hijyen seti ürünleri ve kadın iç giyim ürünlerinin de yer alması büyük önem taşımaktadır (Türk Kızılayı, 2008).

Afet sonrası ve acil durum olaylarının travmatik etkilerine karşı savunmasız olan erkeklerin de göz ardı edilmemesi gerektiğini kabul etmek önemlidir. Erkeklerle uygun

psikososyal destek hizmeti verebilmek için bu grubun kendine özgü özelliklerinin dikkate alınması gerekmektedir.

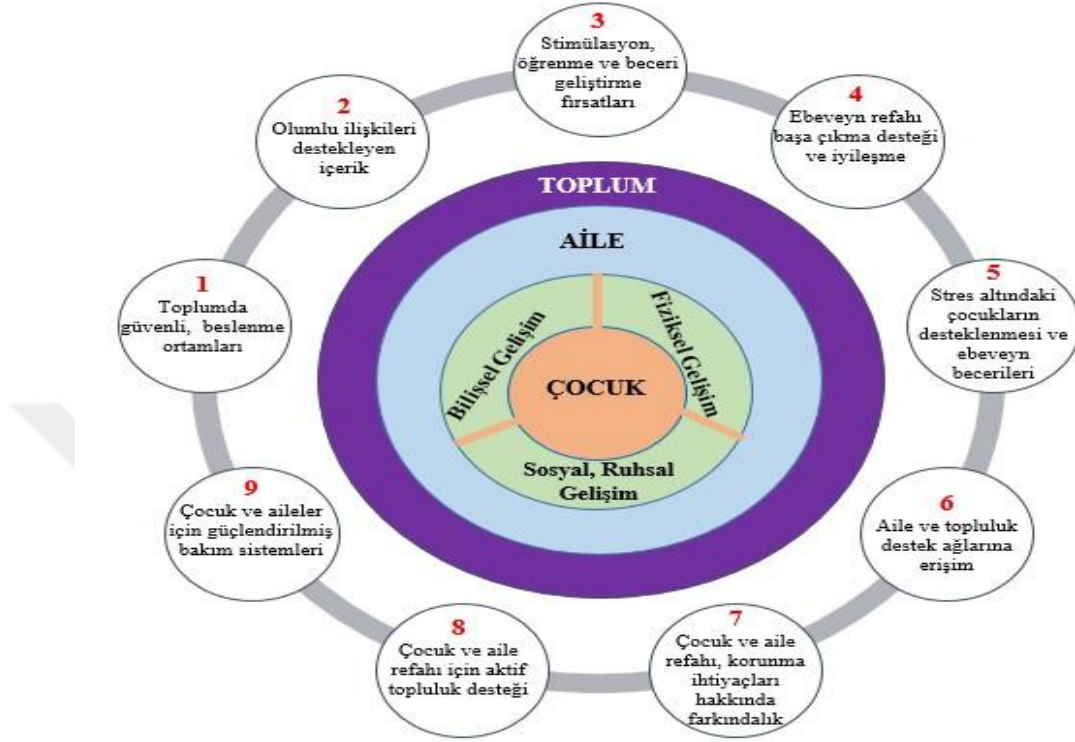
- Etkili yaklaşımlardan birisi, erkekler için özel olarak tasarlanmış destek grupları oluşturmaktır. Uygun bakım ve destek olmadan erkeklerin, afetler ve acil durumlar sonrasında artan şiddet, taciz ve madde bağımlılığı gibi olumsuz sonuçlara karşı daha duyarlı olabileceğinin kabul edilmesi zorunludur.
- İnsani yardım girişimlerinde erkekler, yardım malzemelerinin dağıtılması ve taşınması, temizlik faaliyetlerinde bulunulması, güvenliğin sağlanması, idarenin yürütülmesi gibi çeşitli görevlere gönüllü olarak veya ücret karşılığında aktif olarak katılabilmektedir (Türk Kızılayı, 2008).

Savunmasız bir grup olarak kabul edilen, afet ve acil durumların travmatik sonuçlarına özellikle duyarlı olan çocuklar önemli bir konuma sahiptir. Çocuklara, onların özel ihtiyaçlarına ve özelliklerine uygun psikososyal destek hizmetlerinin sunulması büyük önem taşımaktadır (Türk Kızılayı, 2008).

Çocukların en iyi şekilde büyümesi ve refahı, ailenin, toplumun, sosyo-kültürel ve politik etkilerin yanı sıra onlara sunulan destek hizmetleri ve yapıları da içeren bir dizi bağlamsal faktörlere bağlıdır. Tartışılan kavramlar, çocuk gelişimi teorileri, sosyal ekolojik modeller ve çocukların zorlukların üstesinden gelme yeteneklerine ilişkin araştırmalar dahil olmak üzere farklı bakış açıları kullanılarak ifade edilmiştir. Bu çerçeveler, çocukları ve aileleri kendi refahlarının aktif katılımcıları olarak kabul etmenin önemini vurgulamaktadır. Çocukların gelişim aşamalarını anlamak, onların dayanıklılığını ve genel refahını artırmak açısından çok önemlidir. Afet ve acil durumlarda psikolojik ve psikososyal destek hizmetleri sunulurken her çocuğun yaşının ve gelişim düzeyinin dikkate alınması ve müdahalelerin buna göre şekillendirilmesi önemlidir (UNICEF, 2019: 20).

Çocuklar risklerle karşılaştıklarında, özellikle de problem çözme yetenekleri, ebeveyn rehberliği, temel ihtiyaçlara ve güvenliğe erişim gibi temel koruyucu unsurlardan yoksun olduklarında, daha fazla savunmasız hale gelebilecekleri öngörülmektedir. Bu riskleri azaltmak ve koruyucu faktörleri artırmak amacıyla manevi ve psikososyal destek hizmetlerinde etkili müdahaleler uygulanmaktadır. Bu stratejiler çocukların başa çıkma becerilerini güçlendirmeyi ve onlara bakım ortamlarında sosyal destek ve gerekli hizmetleri sağlamayı amaçlamaktadır. Şekil 2.1. (UNICEF, 2019)

çocuklara, ailelere ve topluluklara yönelik dokuz destek çemberinin değerlendirmesini içermektedir.

Şekil 2.1. Çocuklara, ailelere ve topluluklara yönelik dokuz destek çerçevesi (Demir, 2020)

Çocukların karşılaştıkları sorunlar ve riskler, onların bu sorun ve riskler karşısında duyarlılıklarının artmasına neden olabilmektedir. Özellikle ebeveyn yardımının eksikliği sonucu, çocukların karşılaştıkları sorunların üzerinden gelmeleri noktasında kendi üretecekleri çözüm yolları ile sorunları aşabilme yeteneğini kazanacağı söylenebilir. Bu nedenle çocuklara uygulanacak psikososyal destek hizmetleri, çocukların karşılaşması muhtemel risk ve sorunlar karşısında daha güçlü durmalarında önemli bir etkiye sahip olacaktır. Kriz zamanlarında ve öngörülemeyen durumlarda, 0-8 yaş arası çocukların ebeveynleri ve birincil bakıcılarıyla kalmalarına olanak tanıyan destekleyici bir ortam oluşturmak çok önemlidir. Bu ortam, yardım sağlayan bireylerle güven oluşturmaya öncelik vermeli ve aynı zamanda ilgi çekici oyun aktivitelerini de içermelidir. 8 yaş üstü çocuklarda ise aile bireyleri, afet ya da acil durum nedeniyle oluşan sıkıntının hafifletilmesine yönelik eğlenceli aktiviteler düzenleyebilir. Ayrıca, oyun etkinliklerinin uygulanması, çocukları etkilenen bölgeden uzaklaştırma ve özel gereksinimleri olanların belirlenmesi ve onların refahının korunması amacına hizmet edebilir. Oyun etkinlikleri

düzenlenirken toplumun gelenek ve göreneklerini yansıtan şarkı, oyun ve danslara yer verilmesi çok önemlidir. Çocuklar için boyama kitapları, bulmacalar, oyuncaklar ve farklı türde toplar gibi çeşitli öğeleri içermesi gereken sabit oyun paketleri oluşturulması tavsiye edilir. Bir afette anne ve babasını kaybeden çocuklara özel önem verilmeli ve onların özel ihtiyaçlarının karşılanması sağlanmalıdır. Annelere, özellikle de yeni doğum yapmış olanlara, bebeklerinin beslenme ihtiyaçlarını ve temel gereksinimlerini destekleyecek gerekli kaynaklar sağlanmalıdır. Annelerin sıcak ve şefkatli destek alabileceği bir ortamın yaratılması önemlidir. Aile ve çadır ziyaretleri sırasında çocuk ve ergenlerin acil durumlarda nasıl davranacakları ve bunlarla etkin bir şekilde nasıl baş edebilecekleri konusunda aile sohbet toplantıları düzenlenmelidir (Türk Kızılayı, 2008).

Afet sonrası ve acil durumlardan olumsuz etkilenmesi muhtemel olan savunmasız nüfus içerisinde yer alan engelli bireyler önemli bir konuma sahiptir. Engelli bireylere yönelik psikososyal destek hizmetlerinin sağlanması, onların kendine özgü ihtiyaçlarına ve özelliklerine göre şekillendirilmelidir (Demir, 2018).

Afet, acil durum veya çatışma zamanlarında engelli bireyler daha fazla hassasiyetle karşı karşıya kalır ve sağlıkları üzerinde daha büyük bir etki yaşarlar. İletişim ve mobilitede karşılaştıkları zorluklar, sınırlı bağımsızlıklarıyla birleştiğinde, acil durumlarda ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamak için özel çözümlerin ve alternatiflerin araştırılmasını gerektirmektedir. Ayrıca dışlanma, bilgi eksikliği, sosyal destek ağlarının bozulması ve fiziksel engeller gibi faktörler uzun vadeli iyileşmeyi zorlaştırabilir (OPAS, 2020).

Afet ve acil durumların ortaya çıkması, yalnızca ani hasar ve yaralanmalara neden olmakla kalmayıp, aynı zamanda yeni nesil engelli bireylerin ortaya çıkmasına da katkıda bulunmaktadır. Bu durum yetersiz cerrahi ve tıbbi bakım, krizden kaynaklanan ruh sağlığı sorunları, destek sistemleri ve koruyucu sağlık hizmetlerinin aksaması gibi çeşitli faktörlere bağlanabilir (Oosters, 2005; WHO, 2013). Bazı ülkelerdeki istatistikler, engelli bireylerin yüzde yirmi beşinin acil durumların ortasında, öncesinde ve sonrasında şiddet ve yaralanmaya maruz kalabileceğini göstermektedir. Ayrıca şiddetli çatışmalarda hayatını kaybeden her çocuğa karşılık üç çocuğun daha kalıcı sakatlık yaşadığı tahmin edilmektedir (WHO, 2013).

Acil durumlarda, özel ihtiyaçları olan bireyler dışlanmaya karşı artan bir duyarlılıkla karşı karşıya kalır ve bu da stres düzeylerinin artmasına, yetersiz beslenme

olasılığının artmasına ve uygun hijyeni koruma ve ikincil tıbbi yardım alma fırsatlarının sınırlı olmasına yol açar. Sonuç olarak enfeksiyonlara ve önceden var olan rahatsızlıkların alevlenmesine karşı daha duyarlı hale gelirler. Sonuç olarak, bir afet sonrasında hem acil müdahale hem de uzun vadeli sağlık bakımı için gerekli ilaçların, uygun eğitime sahip bakıcıların, ruh sağlığı uzmanlarının, tekerlekli sandalye gibi yardımcı araçların ve kapsamlı tedavi programlarının kolayca erişilebilir olmasını sağlamak çok önemlidir. Engelli bireylerin insani müdahaleye dahil edilmesi, onları yalnızca yardım alıcıları olarak görmenin ötesine geçer. Planlama, yürütme, değerlendirme ve analiz aşamaları da dahil olmak üzere yardım programlarının tüm yönleriyle aktif olarak ilgilenmelidirler (WHO, 2013).

Savunmasız gruplar arasında yaşlılar, bir afet veya acil durum sonrasında yaşanan sıkıntı verici sonuçlara karşı özellikle hassastır. Bu nedenle, bu nüfusun kendine özgü ihtiyaçlarına göre uyarlanmış psikososyal destek hizmetlerine öncelik verilmesi çok önemlidir. Yaşlı bireylerin, acil durumlarda özel yardım gerektiren belirli fiziksel veya psikolojik rahatsızlıkları olabileceğini akılda tutmak önemlidir. Acil durum girişimleri yaşlı yetişkinlerin haklarını, ihtiyaçlarını ve yeteneklerini kabul etmelidir. Ayrıca, afetler daha fazla engelle neden olabilir veya mevcut engelleri daha da kötüleştirerek destek ve yardıma olan talebin artmasına neden olabilir. Bu tür krizler sırasında uygun sağlık hizmeti sunarak gelecekteki engellilik durumlarını etkili bir şekilde azaltabiliriz (OPAS, 2020).

Afet ve acil durumlar söz konusu olduğunda altmış beş yaşını doldurmuş bireyler çeşitli tepkiler verebilmektedir. Herkes benzersiz olsa da afet yardım uzmanları genellikle yaşlıları ortak özelliklere ve deneyimlere sahip ayrı bir grup olarak sınıflandırır. Sonuç olarak, uzun süren acil durumlarda benzer tepkiler göstermeleri muhtemeldir. Bu reaksiyonlar depresyon, içe kapanma, ilgisizlik, ajitasyon, öfke, sinirlilik, şüphe, yönelim bozukluğu, kafa karışıklığı, hafıza kaybı, fiziksel gerilemenin hızlanması ve fiziksel şikayetlerin artması şeklinde kendini gösterebilir. Ayrıca yaşlı bireylerde özel belirtiler ve özellikler de görülebilir. Bunlar:

- Yaşlanan bireyler, yaşlanma sürecine özgü belgelenmiş kaygılarla boğuşurken, daha fazla hassasiyet yaşarlar.
- Yaşlı nüfus, genel nüfusa kıyasla koku, dokunma, görme ve işitme duyularının azalması nedeniyle acil durum senaryolarında zorluklarla karşılaşabilir. Sonuç

olarak, yaşı yetişkinlere yönelik psikososyal destek hizmetlerinin geliştirilmesinde bu faktörler dikkate alınmalıdır.

- Bazı yaşı bireylerin acil durumlarda yardım taleplerine cevap verme süresi gecikebilmektedir. Yaşlanmaya bağı doğal bilişsel ve fiziksel gerileme, olumsuz dinleme koşullarında yayınları anlamada yaşanan zorluklar, ilaçların psikomotor beceriler üzerindeki olumsuz etkileri gibi faktörler, verilmesi gereken yardımın önemini vurgulamaktadır.
- Yaşı bireylerde ilaç kullanımı, oryantasyon bozukluğu ve dehidrasyon gibi sorunlara duyarlılığı artırır. Ayrıca hafıza bozuklukları iletişimde zorluklara ve belirli beslenme ihtiyaçlarının gözden kaçırılmasına yol açabilir.
- "Refah"ı benimseme konusundaki isteksizlik, özellikle kriz zamanlarında yaşı vatandaşların erişebileceğı hükümet yardım programlarına ilişkin bilgi eksikliğine bağlanabilir.
- Afetler sırasında yaşı bireylerin ikamet ettiğı huzurevlerinin ve diğerkuruluşların yerinin değıştirilmesi gerekebilir. Bir tesisten diğetine bu geçiş kafa karışıklığına neden olabilir ve iyileşme sürecini engelleyebilir (AoA Guide, 1994: 4).

2.1.3. Psikososyal Müdahale

ASHB'ye (2021) göre psikososyal müdahale, afetlerden etkilenen bireylerin günlük yaşamlarına geri dönüşlerinin kolaylaştırılması sürecidir. Toplumun ihtiyaçlarının belirlenmesini, gelecekteki felaketlerle başa çıkma ve bunlara müdahale etme kapasitesinin geliştirilmesini içerir. Psikososyal müdahalenin temel amacı, iyileşme becerilerini geliştirmek ve saha çalışanlarına destek sağlamaktır.

Bu yaklaşım toplum temelli, koruyucu ve önleyici bir ruh sağığı hizmeti olarak tanımlanabilir. IASC kılavuzu, koruyucu ruh sağığı kavramıyla uyumlu çeşitli müdahaleleri içermektedir. Toplumun büyük bir bölümünü etkileyen olaylarda nihai amaç, bireylerin ruhsal iyilik halinin korunması ve tedavi ihtiyacının en aza indirilmesidir.

Afetler sırasındaki ilk yardım düzeyi, temel hizmetler ve güvenlikle ilgilidir. Ana odak noktası, temel ihtiyaçların karşılanması ve güvenliğin sağlanmasıdır. Güvenliğin yeniden sağlanmasıyla bireylerin beslenme, barınma, sağık hizmetleri, salgın hastalıkların takibi gibi fiziksel ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli önlemler alınabilecek. Afet zamanlarında temel hizmetlerin sağlanması hayati önem taşımaktadır.

Beslenme, barınma ve sağlık konusunda uzmanlaşmış uzmanlar, etkilenen bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasında hayati bir rol oynuyor. Birincil hizmetlerin yanı sıra psikososyal destek ve güvenlik odaklı müdahaleler de önemlidir. Bu, yetkililerden gerekli hizmetleri sağlamak için müdahale etmelerini talep etmeyi, bu hizmetlerin bireylerin refahı üzerindeki etkisini belgelemeyi ve insani yardım çabalarında yer alan kilit isimleri belirlemeyi içerebilir. Psikososyal refahı artırmak için topluluk desteğini teşvik eden ve yerel ağları etkinleştiren faaliyetlere katılmak esastır. Bu, gerekli hizmetlerin katılımcı, güvenli ve kapsayıcı bir şekilde sağlanması ve aynı zamanda bölgede yaşayan bireylerin onuruna saygı gösterilmesiyle sağlanabilir. (IASC, 2007: 12).

Bu zaman dilimi içerisinde psikososyal müdahalenin temel ilkelerine bağlı kalarak hizmet sunmak çok önemlidir. Bu, dezavantajlı grupların temel ihtiyaçlarının ele alınmasını ve bölgedeki bireylerin kültürel özelliklerinin dikkate alınmasını içerir. Acil psikososyal müdahaleye ihtiyaç duyan bireylerin belirlenmesi ve gerekli ek hizmetlerin sağlanması da önemlidir. Farkındalığı artırmak ve erişimi kolaylaştırmak için koordinasyon sistemleri uygulanmalıdır. Psikososyal durum analizi yapmak ve olayın etkisine göre müdahaleleri uyarlamak da hayati önem taşıyor. Durumu etkili bir şekilde ele almak için ilk akut aşamada psikososyal müdahalelerin yapılması zorunludur.

İkinci yardım düzeyi, bireylerin psikososyal refahının korunmasında toplum ve aile desteğinin hayati rolüne odaklanmaktadır. Bu küçük gruplar, gerekli desteği sağlayarak ihtiyacı olanların ruh sağlığını etkili bir şekilde koruyabilir. Acil durumlarda, kayıp kişilerin bölgeyi boşaltmak zorunda kalması yaygındır. Ailenin parçalanması, toplumun dağılması, belirsizlikler gibi nedenler aile ve toplum içinde bozulmalara yol açabilmektedir. Ancak aileler ve topluluklar sağlam kalsa bile, etkilenen bireyler yine de aileleri ve toplulukları tarafından sunulan destekten büyük ölçüde yararlanabilirler. Bu düzeydeki etkili müdahaleler aile denetimini ve uzlaşmayı, anma ritüellerini ve genel ferahı kapsar (IASC, 2007: 12-13).

IASC (2007: 13), etkili sosyal bağlantıların kurulması ve sürdürülmesinin çeşitli yollarla sağlanabileceğini ne sürmektedir. Bunlar arasında anlamlı kitlesel toplantılar düzenlemek, kitle iletişim kanalları aracılığıyla sağlıklı başa çıkma mekanizmaları hakkında bilgi yaymak, destekleyici ebeveynlik girişimleri uygulamak, düzenli ve resmi olmayan eğitim fırsatlarını kolaylaştırmak, gelir getirici etkinlikler düzenlemek ve kadınlar ile gençler arasındaki ortaklıkları teşvik etmek yer alıyor. Bu zel dönem aynı zamanda psikososyal müdahalenin en etkili aşaması olarak da adlandırılabilir. Buna ek

olarak, bireyleri güçlendirmek, toplum ve aile içindeki bağları güçlendirmek, yaşamın doğal ritmine kusursuz bir şekilde yeniden entegrasyonunu kolaylaştırmak için bu dönemde uygulanan çeşitli psiko-eğitim seansları ve sosyal girişimler de bulunmaktadır.

Üçüncü yardım düzeyi, özel bakım konusunda eğitim seviyelerine bakılmaksızın seçilmiş birkaç kişiye özel olarak hazırlanmış uzmanlaşmış hizmetleri kapsar. Bu bireyler, süpervizyon alan uzman personelden kişiye özel desteğe ihtiyaç duyarlar. Sosyal çalışmacılar tarafından toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalmış bireylere duygusal rehberlik sağlanması buna bir örnektir. Aynı zamanda maddi desteğe ihtiyaç duyan, aynı zamanda gelir elde etmek için yardım arayan kişiler de olabiliyor. Bu kategori, psikolojik ilk yardımın ve temel ruh sağlığı hizmetlerinin sağlanmasını kapsamaktadır (IASC, 2007: 13).

Bu aşamada hem bireylerle hem de gruplarla yapılan görüşmeleri ve etkinlikleri kapsayan hedefe yönelik müdahaleler uygulanmaktadır. Bireyi ve kendine özgü zorluklarını anlamaya özel bir vurgu yaparak kapsamlı çalışmalar yürütülmektedir. Yaygın olarak genel hizmetler (uzmanlaşmamış hizmetler) olarak bilinse de bu aşamada çalışan profesyonellerin ruh sağlığı alanında önemli bir uzmanlığa sahip olması çok önemlidir.

Dördüncü yardım düzeyi, Özel Hizmetler Piramidin tepesinde, önceki bölümde bahsedilen desteği sağlamayı dayanılmaz bulan ve günlük yaşamlarını tamamlamada önemli zorluklarla karşılaşan seçilmiş birkaç kişiye genişletilebilecek ek yardımla ilgili bir kategori yer almaktadır. Bu yardım şekli, mevcut sağlık hizmetlerinin yetersiz olduğu durumlarda, ciddi ruhsal bozukluklarla boğuşan bireylere yönelik psikolojik veya psikiyatrik desteği kapsamaktadır. Bu nitelikteki her türlü konu, varsa uzmanlara veya sağlık hizmetlerine yönlendirilmelidir. Sürekli eğitim ve denetimin sağlanabilmesi için sağlayıcıların bu desteği başlatması gerekmektedir. Toplumdaki bireylerin yalnızca bir azınlığı özel yardıma ihtiyaç duysa da, büyük olaylar sırasında bu grubun büyüklüğü binlere ulaşabilmektedir (IASC, 2007: 13).

Afetlerin ardından bireylerin tümü aynı düzeyde etki yaşamaz. Pek çok kişi tanık olduğu ya da yaşadığı olaylarla etkili bir şekilde baş edebilse de ciddi psikolojik yardıma ihtiyaç duyanlar da var. Bireylerin etkilenme derecesi, travmatik olaylara maruz kalma, stresli koşulların süresi, kişisel tehlike algısı, stresi yönetme yeteneği ve sosyal desteğin varlığı ve kalitesi gibi faktörlerle yakından ilişkilidir (IASC, 2007: 163). Tersine,

piramitte gösterilen hiyerarşik hizmet düzeylerinden, afet zamanlarında psikososyal destek sağlayanların çok çeşitli profesyonelleri kapsamı gerektiği açıkça görölmektedir.

2.1.4. Psikososyal Destek Müdahalesinde Dikkat Edilmesi Gereken İlkeler

Afet ve acil durumlar sonrasında psikososyal destek çalışmalarında bilinmesi ve uygulanması gereken temel ilkeler vardır. Bunlar:

- Öncelikle psikososyal destekten sorumlu ekipler diğer yardım ekipleriyle işbirliği içinde çalışır. Afet ve acil durumların her aşamasında psikososyal destek faaliyetlerinin yürütülebileceğinin bilinmesi büyük önem taşımaktadır.
- Felaketlerden ve krizlerden etkilenen bireyler, çaresiz kurbanlar olarak değil, hayatta kalanlar olarak kabul edilir.
- Zorunluluk, yardım alanların yeteneklerini geliştirmek, onları güçlendirmek ve özgüvenlerini geliştirmektir.
- Odak noktası, kültürel, sosyal, dini ve etnik çerçeveleri dikkatli bir şekilde göz önünde bulundurarak kişilerarası bağlantıların yeniden inşası ve korunmasıdır.
- Nihai amaç, toplumsal dokuyu geliştirirken ve sağlamlaştırırken, aynı zamanda zorluklarla etkili bir şekilde başa çıkma becerisini ve uzmanlığını arttırmaktır.
- Müdahale çabalarının belirlenmesi, etkilenen bireylerin veya etkilenen topluluğun temsilcilerinin katılımını içeren işbirliğine dayalı bir süreçtir. Bu bakımdan onların tam katılımı çok önemlidir.
- Müdahaleleri gerçekleştirirken doğrudan, şeffaf ve güvenilir bir bilgi akışının sağlanması ve sürdürülmesi büyük önem taşımaktadır. Ayrıca hedef kitlenin bu bilgilere sınırsız erişiminin sağlanması da hayati önem taşımaktadır.
- Afet ve acil durumların ardından bireylerde gözlenen psikolojik, fizyolojik, zihinsel ve davranışsal tepkilerin olağanüstü bir duruma verilen tipik tepkiler olduğunu vurgulamak önemlidir.
- Etkilenenlere yönelik psikososyal yardım planları oluşturulurken bölgenin afet öncesi durumu, olay sırasında yaşanan bozulma ve mevcut koşulların dikkate alınması büyük önem taşımaktadır. Stres kaynaklarının ve başa çıkma mekanizmalarının dikkate alınması önemli bir husustur.
- İhtiyaç sahiplerine etkin ve hızlı yardım sağlamak amacıyla ekipte yer alan kişilere, yerel personele ve psikososyal eğitim almış gönüllülere öncelik

verilmektedir. Bu kişiler etkilenen grup hakkında daha derin bir anlayışa sahiptir ve kullanılacak en etkili stratejiler konusunda rehberlik sağlayabilir. Kendilerini başa çıkma mekanizmalarıyla donatarak hem kendilerine hem de etkilenenlere değerli destek sunabilirler.

- Hazırlık aşamasında yardım çalışanları ve gönüllüler, stresle baş etme, etkilenenlerle etkili iletişim, kişisel bakım ve ilgili konular hakkında değerli bilgiler içeren psikososyal eğitim alacaktır. Bu bilginin onlara etkili bir şekilde iletilmesi çok önemlidir.
- Afetin akut veya acil dönem olarak adlandırılan başlangıç aşamasında etkilenen bölgede yapılan psikososyal destek çalışmaları bilimsel araştırmalar için geçerli bir kaynak olarak kullanılamaz (Öztan, 2012: 157-158).

2.1.5. Afet Alanında Çalışan Psikososyal Destek Personeline Yönelik Psikososyal Destek Müdahalesi

Bir afet veya acil durumla ilgili bilgi ve anlatımlara doğrudan dahil olmasa bile maruz kalmanın farklı derecelerde kaygıya neden olduğu gösterilmiştir (Aker & Karakaya, 2017: 86). Bu olgu iyice belgelenmiştir ve gönüllü ya da resmi olarak yardım çabalarına katılan bireyleri de kapsamaktadır, çünkü onlar da olaydan etkilenmektedir ve ikincil etkilere maruz kalmaktadır. Kendilerini sıkıntılı durumların içinde bulan bireyler mağdur edilmiş bireyler olarak kabul edilmektedir. Stresli senaryolarla karşılaşma olasılığının yüksek olduğu göz önüne alındığında, bu kişilerin sahaya girmeden önce yeterli donanıma sahip olmaları büyük önem taşıyor. Bu hazırlıkların amacı, stresin etkili bir şekilde nasıl yönetileceği, öz bakımın nasıl uygulanacağı ve öfkeyle nasıl başa çıkılacağı konusunda talimatlar sunmak olmalıdır. Ayrıca, afetten etkilenenlere yardımın saygı, empati ve soğukkanlılıkla ulaştırılmasının sağlanması da önemlidir. Sonuçta çalışan destek hizmeti, hem yardım sağlayıcıya hem de felaketten etkilenen bireylere avantaj sağlayacak şekilde yapılandırılmalıdır. Afet ve acil durumlarda çalışanların ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için destek faaliyetleri çeşitli aşamalarda uygulanmalı ve sürekli olmalıdır. Bu faaliyetlere de diğer müdahale araçları gibi kapsamlı ve çok boyutlu bir bakış açısıyla yaklaşılmalıdır.

Acil durum ortamlarında çalışanlar, yoğun baskıyla karşı karşıya kalırken ve tehlikeli güvenlik koşullarında ilerlerken uzun vardiyalara katlanmaktadır. Bu çalışanların zorlu doğası çoğu zaman yardım çalışanlarının sınırlı idari desteğe sahip olmasına neden olmaktadır. İster yerli ister uluslararası olsun, hem ücretli hem de gönüllü

yardım çalışanlarının korku, tehlike ve insani acılarla karşı karşıya kaldıklarında duygusal zorluklar yaşamaları, zihinsel sağlıklarında ve psikososyal refahlarında düşüş yaşamaları muhtemeldir. Bu durum, bu çalışanlar için birincil stres kaynağı olarak görülüyor ve bu durumlarla başa çıkabilmek için kuruluşlarından destek almaktadır. IASC kılavuzunda belirtildiği gibi, aşağıdaki yer alan bir dizi temel eylemi kapsamaktadır:

- Çeşitli öngörülemeyen durumlarla başa çıkabilecek yeterli donanımına sahip çalışanların refahını korumak ve geliştirmek için iyi tanımlanmış bir stratejinin yürürlükte olduğundan emin olun.
- Personeli görev ve acil durum senaryoları için donatın. Onları sosyokültürel yönler, iklim, tarihi bağlam, güvenlik ve emniyet durumu ve bölgede yaygın olan potansiyel stres faktörleri konusunda eğitin.
- Açık çalışma saatleri belirleyerek, fazla mesaiyi yakından izleyerek, görevlerin adil dağılımını sağlayarak, rotasyon sistemi uygulayarak ve konaklama, yemek ve hijyen için hükümler sunarak elverişli bir çalışma ortamı yaratın.
- İşyerindeki potansiyel stres kaynaklarını azaltın. İş tanımlarının kısa ve güncel olduğundan emin olun, lojistik ve gerekli kaynaklar konusunda yardım sunun, düzenli ekip toplantılarını kolaylaştırın ve denetim yoluyla rehberlik ve destek sunun.
- Çalışanlara sağlık kaynaklarından yararlanma ve zihinsel sağlıkları için yardım alma fırsatı verin. Başlangıçta psikolojik yardım sağlayın, paylaşım ve destek için forumlar oluşturun, akran teşviki atmosferini geliştirin, psikiyatrik hastalara özel yardım sunun, endişelerini giderin ve alternatif çalışanları dahil edecek bir çerçeve uygulayın.
- Oldukça sıkıntı verici durumlarla (ağır kazalar, potansiyel travmatik olaylar vb.) karşılaşan veya bunları gözlemleyen personele yardım teklif edin.
- Deneyimli saha çalışanları için kapsamlı oryantasyon oturumları sunarak, teknik güncellemeler ve performans değerlendirmeleri için ekip toplantılarını kolaylaştırarak ve potansiyel işten çıkarmalarla ilgili olarak yeni gelenlerle açık diyaloglar kurarak geri dönen çalışanları ve yeni işe alınanları destekleyin. Sorunsuz bir geçişin sağlanması için ayrılan çalışanların en az bir günü bir arada geçirmeleri, eğitim konuları ve bölgesel özellikler hakkındaki bilgilerini yeni gelenlerle paylaşmaları önemlidir (IASC, 2007: 89-91).

Yardım dağıtıcıları, polis memurları, yöneticiler, mühendisler ve ruh sağlığı çalışanları da dahil olmak üzere her meslek grubu, sahada çalışmaya başladığında belirlenen yönergelerle uygun olarak destek alır. Yaşamsal bir hizmet sunan insanlarla etkileşim içinde olan bireylerin psikososyal destek, psikolojik ilk yardım ve bölgenin sosyokültürel yönlerine ilişkin kapsamlı bir eğitim alması büyük önem taşımaktadır. Onları gerekli eğitimlerle donatmak ve kişisel bakım, akran desteği, birebir seanslar ve grup çalışması gibi faaliyetlere dahil etmek çok önemlidir. Bu psikososyal destek yardım verenlerin kendi refahını sağlar ve duygusal streslerini etkili bir şekilde yönetmelerine olanak tanıyarak, deneyimlerinin yükünü taşımadan günlük yaşamlarına devam etmelerine olanak tanır.

2.2. Psikolojik İlk Yardım

2.2.1. Psikolojik İlk Yardım Nedir?

Afetler ve acil durumlar bireyleri ve toplumu çeşitli şekillerde etkilemektedir. İnsanların olaylar üzerinde farklı düzeyde kontrolleri vardır. Bu nedenle farklı tepki ve davranışlar sergileyebilirler. Bireyler yüksek düzeyde kafa karışıklığına sahip olabilirler, olup biteni anlamlandıramama, belirsizlik ve olaylara karşı güvensizlik yaşayabilir. Korku ve kaygı, çaresizlik duygusuyla felç edici olabileceği gibi, karamsarlık ve içe kapanma ile uyuşukluk da gözlemlenebilir. İnsanlar üzerindeki etki, duygusal ve bilişsel çerçevelerine göre farklılık gösterecektir.

IASC (2007: 20) psikolojik ilk yardımı, acı çeken veya yardıma ve desteğe ihtiyacı olan birine verilmesi gereken bir insanlık eylemi ve destek olarak tanımlamaktadır. Psikolojik ilk yardımın temel amacı, afet mağdurlarına temel psikolojik bilgiler verirken, duygu ve deneyimleri hakkında konuşmalarına olanak tanıyarak sakinleşmelerine ve yaşadıklarını net bir şekilde anlamalarına yardımcı olmaktır.

Dünya Sağlık Örgütü psikolojik ilk yardımı şu şekilde tanımlamaktadır:

- Etkilenen nüfusun temel ihtiyaçlarını karşılayan müdahaleci olmayan pratik bakım ve desteğin sağlanması.
- Aktif dinleme yoluyla öncelikli ihtiyaçları ve endişeleri belirlemek.
- İnsanların güvende ve bilgili olmalarına yardımcı olmak - onlara harekete geçebilecekleri su, yiyecek veya barınak bilgileri sağlayarak.
- Dinlemek ama konuşmaya zorlamamak. Kişi konuşmak istediğini belirtirse ventilasyonun teşvik edilmesi; sessizlik de iyidir.

- Hayatta kalanların kendi inisiyatifleriyle adım atmalarına yardımcı olmak: örneğin, yaralananların aile üyeleri veya arkadaşlarıyla iletişim kurmalarına yardımcı olmak.
- Yardım sağlamak, insanların gerçekte ne istediğini ve gerçekçi olarak neyin sağlanabileceğini bulmaya dayanır.
- Bireyleri yaklaşan olası zararlardan korumak (WHO, 2011: 4).

2.2.2. Psikolojik Durum Hakkında Bilgi Toplama Süreci

Zor ve acil durumlarla başa çıkmak, acil eylem gerektirdiğinden dolayı oldukça karmaşık bir durum olarak kabul edilmektedir. Ancak acil durum mahalline girmeden önce olayla ilgili kesin ve kapsamlı ayrıntıların toplanması büyük önem taşımaktadır. Öncelikle durumun anlaşılmasına yardımcı olmak için bir dizi hazırlık araştırması mevcuttur. Bunlar:

Krizin Detayları:

- Ne oldu?
- Bu olay ne zaman ve nerede gerçekleşti?
- Bu durumdan tam olarak kimler ve kaç kişi etkileniyor?

Mevcut Hizmet Detayları:

Kolayca erişilebilen hizmetler ve destekler arasında acil tıbbi yardım, geçim, sıvı alımı, barınma ve aile üyelerinin izlenmesi gibi temel ihtiyaçların sağlanması yer almaktadır. Göz önünde bulundurulması gereken temel sorular:

- Bu hizmetlerin sağlanmasından kimin sorumlu olduğu?
- Bireyler bunlara etkili bir şekilde nasıl erişebilecek?
- Yardım sağlayan başka biri var mı?
- Müdahale ekibinde halktan kişiler yer alıyor mu?

Emniyet ve Güvenlik Konuları:

- Kriz sonuçlandı mı yoksa devam ediyor mu? (Örneğin, bir deprem veya uzun süren bir çatışma sonrasında meydana gelen sarsıntılar)
- Çevrede hangi potansiyel tehlikeler (isyancılar, mayınlar veya altyapı hasarı gibi) mevcut olabilir?

- Güvenlik riski oluşturan (örneğin potansiyel fiziksel zarar) veya girişe yasak olan alanlar var mı? (Erdur-Baker, 2014; Juen, Herzog, Stickler, Stippel & Kratzer, 2015).

2.2.3. Psikolojik İlk Yardımın Temel İlkeleri: İzle – Dinle – Bağ Kur

Bir kriz durumuyla baş etmenin yöntemi şudur: güvenliği tehlikeye atmadan içeri girmenin yolunu bulmak; Etkilenen insanlara ulaşmak ve onların neye ihtiyaç duyabilecekleri konusunda fikir sahibi olmak (bunu tatmin edebilmek için). Psikolojik ilk yardım, kişinin bilgiye ve desteğe nasıl erişebileceğine rehberlik eden üç temel prensibi içerir: Gözlemlemek, dinlemek ve ilişki kurmak.

İzleme aşamasında:

- Çevrenin emniyet ve güvenliğinin sağlanması esastır.
- Acil temel ihtiyaçları olan bireylerin düzenli olarak kontrol edilmesi büyük önem taşıyor.
- Şiddetli stres reaksiyonları yaşayan bireylerin takibini yapın.

Dinleme aşamasında:

- Yardıma ihtiyaç duyabilecek kişilerle iletişim kurun.
- Bireylerin ihtiyaç ve endişelerini araştırın.

Bağ kurma aşamasında:

- Bireyleri aktif olarak dinlemek ve sakinlik duygusunu bulmalarına yardımcı olmak önemlidir.
- Bireylerin temel gereksinimlerini ifade etmelerine ve gerekli yardımı almalarına yardımcı olun.
- Zorluklarını yönetmede yardım.
- Bireylere değerli bilgiler sağlamak ve sevdikleriyle anlamlı bağlantılar kurmalarını kolaylaştırmak, çok ihtiyaç duyulan sosyal desteği sunmaktır (Snider vd., 2014: 19).

Bu çeşitli prosedürlerin ortasında, afetlerden etkilenen bireylerle etkileşimde bulunurken, kelimeleri seçerken, dikkatli olmak çok önemlidir. Çizelge 2.2’de görüldüğü üzere, onları daha da rahatsız edebilecek uygunsuz bir dil kullanmaktan kaçınmak önemlidir. Akyılmaz ve Karka (2009), psikolojik ilk yardımın sağlanması sırasında kullanılması önerilen ve önerilmeyen ifadelerin bir listesini derlemiştir.

Çizelge 2.2. Psikolojik ilk yardım esnasında yapılmaması ve yapılması gerekenler*

Yapılmaması Gerekenler	Yapılması Gerekenler
• Kişiler başlarından geçenleri ya da özel ayrıntıları anlatmaya zorlanmamalıdır. • Teselli cümlelerinden kaçınılmalıdır. • Bireylere şimdi veya geçmişte ne hissedecekleri, neyi söylemeleri gerektiği veya ne yapmaları konusunda fikir verilmemeli. • Bireylerin değiştiremeyecekleri olaylarla ilgili “Keşke böyle yapsaydın” gibi cümleler kurulmamalıdır. • Bireylerin hissettiği acılarını kendi değerlerimiz üzerinden açıklamaya çalışılmamalıdır. • Verilen sözler yerine getirilemeyecekse sözler verilmemelidir. • Sunulan hizmetlerde aksaklık yaşansa dahi bireylerin karşısında bu hizmetler eleştirilmemelidir.	• Empati kurularak bireylere anlaşıldıkları gösterilmelidir. • Kendimizi tanıtarak konuşmaya başlanılmalı ve bireyden ilkyardım uygulamaları için izin istenmelidir. İletişim esnasında bireye ismiyle hitap edilmeli, yumuşak bir ses tonuyla konuşulmalı ve göz teması kurulması önem arz etmektedir. • Öncelikle temel ihtiyaçları giderilmeli ve acil tıbbi müdahale gerektiren durumlara öncelik verilmeli. • Başından geçenleri anlatmak isteyenler dinlenilmeli, herhangi bir yorum katılmamalı. • Bireyin sevdikleriyle/yakınlarıyla iletişim kurmalarına yardım edilmeli. • Birey iş birliği için desteklenmelidir. • Birey mevcut kaynaklara yönlendirilmeli.

*Akyılmaz ve Karka (2009)

Afet sonrası ve acil müdahaleler için pratik ve etkili bir araç olan psikolojik ilk yardım, genellikle "yapılandırılmış iletişim şekli" olarak anılır. Ancak sınırlı bir faaliyet veya görev olarak algılanması, saha çalışanları tarafından uygulanmasına engel teşkil edebilir. Gerçekte afet ve acil durumlar sonrasında mühendisler, yöneticiler, memurlar, polisler, askerler, ruh sağlığı çalışanları gibi bireylerle etkileşimde bulunan herkesin bilmesi ve kullanması gereken bir iletişim tarzıdır. Bu nedenle afet müdahalesinde yer alan herkesin hazırlık süreçlerinin bir parçası olarak psikolojik ilk yardım eğitimi alması büyük önem taşımaktadır. Bu tür olayların hemen ardından toplulukların yaşadığı derin üzüntü ve şok göz önüne alındığında, bu özellikle önemlidir. Psikolojik ilk yardımın uygulanmasıyla, hizmet sağlayan ve alan kişiler arasındaki dinamik iyileştirilebilir ve sonuçta daha sonraki bir krizin ortaya çıkması önlenabilir (Erdur-Baker, 2014).

2.2.4. Psikolojik İlk Yardımın Sonlandırılması

Değerlendirme süreci hem yardım alan bireylerin hem de sağlayıcıların ihtiyaçlarının değerlendirilmesiyle başlar. Uygun görüldüğü takdirde yardımların sonlandırılacağına dair resmi duyuru yapılıyor ve başka bir kişinin görev alması halinde krizden etkilenenlerle tanıştırılıyor. Yardım alınan bireylerin ek hizmetlerden yararlanabilecekleri durumlarda nelerle karşılaşacakları konusunda bilgilendirilmekte ve destek almaya devam etmeleri için gerekli bilgiler verilmektedir. Yardım alan kişinin karşılaştığı koşullar ne olursa olsun, ona olumlu bir şekilde veda etmek, gelecekleri için iyi dileklerde bulunmak çok önemlidir (Erdur-Baker, 2014; Juen, Herzog, Stickler, Stippl & Kratzer, 2015).

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Önemi

Doğal afetler, can ve mal kayıpları ile sonuçlanan doğa olayları olarak bilinmektedir. Dünya genelinde birçok ülkede yaşandığı gibi Türkiye’de de doğal afetlerin sıklıkla yaşanan doğa olayları olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalar neticesinde doğal afetlerin birçok bilim alanının çalışma konusu haline geldiği, bununla birlikte ekonomik, sosyal ve ruhsal yönden birçok zararının olduğu kabul edilmektedir (Şeker, 2023: 173). Afetlerin sonucunda ortaya çıkan bu zararların giderilmesi ve olumsuzlukların ortadan kaldırılmaya çalışılması adına bir yandan devletin, diğer yandan sivil toplum örgütleri ve gönüllü vatandaşların çalışmalar yaptığı söylenebilir. Doğal afetlerin etkileri, zaman içerisinde etkisini yitiriyor gibi görünse de, özellikle hayatta kalan afetzedeler için söz konusu normalleşme sürecinin sağlıklı bir şekilde atlatılabilmesi oldukça önemlidir. Buna yönelik gerçekleşen psikososyal destek hizmetleri, afetzedelerin gündelik yaşamlarını sürdürme noktasında bir rehabilitasyon sürecine dönüşürken, normalleşme sürecinde de kilit rol oynamaktadır. Farklı meslek elemanlarının bir araya gelerek oluşturduğu psikososyal destek ekipleri, afet bölgesinde yürüttükleri çalışmalar ile bu süreci olumlu yönde götürmeye gayret göstermektedir. Fakat ortaya çıkan bir gerçeklik vardır. Bu gerçeklik, psikososyal destek hizmeti veren farklı alanlardan meslek elemanlarının, her ne kadar eğitilmiş ve deneyimli olsa da, aslında onların da bir insan olduğu gerçeğidir. Bu açıdan bakıldığında, afet bölgesine destek için giden psikososyal destek ekipleri, afetzedelerin yaralarını sarmaya ve bölgenin normalleşmesine katkı sağlamaya çalışırken, afet sonrası ortaya çıkan tablodan ve afetin sonuçlarından ruhsal ve sosyal yönden etkilenebilmektedir. Bu açıdan psikososyal destek ekipleri için ikincil travma durumu söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda araştırma, afet bölgesine giden meslek elemanlarından bir grup olan sosyal çalışmacıların, görev yerlerine döndükten sonra yaşadıkları değişim ve buna bağlı olarak ortaya çıkan psikososyal destek ihtiyacını konu edinmektedir. Literatüre bakıldığında, psikososyal destek hizmetlerinin, daha çok afetzedelere ve yakınlarına verildiğini anlatan çalışmalara rastlanırken, afet bölgesine giden meslek elemanlarının görev yerlerine döndükten sonra ihtiyaç duydukları psikososyal destek hizmetleri üzerine yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu da, çalışmanın önemini ve özgünlüğünü ortaya koymaktadır.

Araştırma neticesinde, literatürde önemli bir boşluk/eksiklik olarak görülen bu konunun literatüre kazandırılacağı iddiası ortaya konmuş olacaktır.

3.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, 6 Şubat 2023 tarihinde merkez üssü Kahramanmaraş olan ve 11 ilin etkilendiği depremler sonrasında Hakkari Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü ve bünyesinde bulunan kuruluşlarda Adıyaman iline görevlendirilen ve orada Psikososyal destek çalışmalarında görev alan 23 sosyal çalışmacının görev yerine döndükten sonra yaşadıkları değişim ve psikososyal destek ihtiyaçlarına odaklanmaktadır. Amaç, bu profesyonellerin yaşadıkları deneyim sonucu psikososyal destek hizmetlerine duyduğu ihtiyacı ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada, incelenen bir olgunun karmaşık ayrıntılarını araştıran nitel bir yaklaşım olan fenomenolojik desen modelini benimsenmiştir. Bu model, bireylerin oluşturdukları anlam ve kavramları, dünyaya ve olaylara ilişkin algılarını, biriktirdikleri deneyimleri araştırmaktadır (Merriam, 2013; Tanrıöğen, 2012).

Bu çalışmanın amacı, sosyal çalışmacılardan görüş ve deneyimlerini toplayarak konuyu araştırmaktır. Amaç, temel olguya ilişkin kapsamlı bir anlayış kazanmak ve geniş bir yelpazedeki katılımcıların deneyimlerini yakalayacak araştırma soruları ortaya koymaktır. Bu çalışmada kullanılan fenomenolojik desen, seçilmiş bir grup bireyin anlatıları yoluyla veri toplanmasını sağlamıştır. Bu veriler daha sonra metin analizi kullanılarak analiz edildi, ana temalar belirlendi ve bulgular (Creswell, 2013) geniş bir bağlamda yorumlanmıştır.

3.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Hakkari Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü ve bağlı bulunan kuruluşlarında görev alan 23 sosyal çalışmacı ile yüz yüze görüşme tekniği sonucunda önceden belirlenen sorular eşliğinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar Kahramanmaraş merkezli olan 6 Şubat depremi sonrası Adıyaman iline psikososyal destek ekibi içerisinde giden sosyal çalışmacılar arasından seçilmiştir. Hakkari il genelinde bulunan toplam 23 sosyal çalışmacının tamamı ile görüşme gerçekleştirildiği için evren ve örneklem sayısı eşit sayıda olmuştur. Evren ve örneklem Hakkari il geneli olarak seçilmesinin nedeni ise araştırmacının Hakkari’de görev yapması ve katılımcılara erişiminin daha hızlı ve kolay gerçekleşecek olmasıdır.

Toplam 23 katılımcının yer aldığı görüşmelerin yeri Hakkari Aile ve Sosyal Hizmet İl Müdürlüğü ve bağlı bulunan kuruluşlardır. Belirlenen sorular doğrultusunda yüz yüze görüşme tekniği kullanılmıştır. Katılımcılar ile 15/03/2024 ve 01/04/2024 tarihleri arasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

3.4. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verilerinin toplanmasında “yarı yapılandırılmış görüşme tekniği” kullanılmıştır. Bu teknik, nitel araştırma veri toplama yöntemleri şemsiyesi altına girmekte ve görüşme yönteminin içinde yer almaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme yaklaşımında görüşülen kişilere yöneltilen sorular karşısında istedikleri kadar ayrıntılı yanıt verme imkanı tanınarak açık uçlu sorulardan oluşan 6 soru katılımcılara yöneltilerek cevap vermeleri istendi. Katılımcılarla yapılan görüşmeler katılımcıların görev yaptığı kurum/kuruluşlarda gerçekleşmiş olup, ortalama 30-40 dakika sürmüştür. Katılımcılara yöneltilen sorular şunlardır:

- Görev yerinize döndükten sonra sosyal yaşamınızda yaşanan değişimler nelerdir?
 - Sosyal yaşamınızda yaşanan değişimlere bağlı olarak meslek elemanlarına yönelik psikososyal destek hizmetleri hakkında ne düşünüyorsunuz?
 - Görev yerinize döndükten sonra mesleki ilişkilerinizde yaşanan değişimler nelerdir?
 - Mesleki ilişkilerinizde yaşanan değişimlere bağlı olarak meslek elemanlarına yönelik psikososyal destek hizmetleri hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Görev yerinize döndükten sonra ruh hali ve kişilik durumunuzda yaşanan değişimler nelerdir?
- Ruh hali ve kişilik durumunuzda yaşanan değişimlere bağlı olarak meslek elemanlarına yönelik psikososyal destek hizmetleri hakkında ne düşünüyorsunuz?

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmanın amacı doğrultusunda 23 katılımcı ile yüz yüze gerçekleşen görüşmelerden elde edilen veriler analiz edilmiştir. Doğrudan alıntılar da yer verildiği çalışmada, elde edilen verilerin betimsel analizi yapılmıştır. Katılımcıların ifadelerinde tekrara düşen cevaplarda yeterince doyuma ulaşıldığı söylenebilir. Sorulan sorulara verilen cevaplara göre içerik analizi yapılırken, ana tema ve alt temalar ortaya çıkmıştır. Ana tema ve alt temalara göre elde edilen veriler yorumlanmıştır.

4. BULGULAR

4.1. Katılımcıların Genel Durumu

Bu kısımda araştırmaya katılanların yaşları, cinsiyetleri ve afet alanına kaç defa gittikleri hakkında genel anlamda bilgilendirmeler Çizelge 4.1’de verilmiştir.

Çizelge 4.1. Araştırmaya katılanlar hakkında bilgiler

Katılımcı	Yaşı	Cinsiyeti	Afet Alanına Gitme Durumu
Katılımcı 1	30	Kadın	2 defa gitti.
Katılımcı 2	31	Erkek	2 defa gitti
Katılımcı 3	34	Erkek	3 defa gitti.
Katılımcı 4	30	Erkek	2 defa gitti.
Katılımcı 5	37	Erkek	3 defa gitti.
Katılımcı 6	32	Erkek	3 defa gitti.
Katılımcı 7	33	Erkek	2 defa gitti.
Katılımcı 8	28	Kadın	2 defa gitti.
Katılımcı 9	37	Erkek	2 defa gitti.
Katılımcı 10	32	Erkek	2 defa gitti.
Katılımcı 11	37	Kadın	2 defa gitti.
Katılımcı 12	35	Erkek	2 defa gitti.
Katılımcı 13	34	Erkek	2 defa gitti.
Katılımcı 14	29	Kadın	1 defa gitti.
Katılımcı 15	33	Kadın	2 defa gitti.
Katılımcı 16	33	Erkek	3 defa gitti.
Katılımcı 17	37	Erkek	2 defa gitti.
Katılımcı 18	33	Erkek	2 defa gitti.
Katılımcı 19	34	Erkek	2 defa gitti.
Katılımcı 20	27	Erkek	2 defa gitti.
Katılımcı 21	32	Kadın	1 defa gitti.
Katılımcı 22	38	Kadın	2 defa gitti.
Katılımcı 23	31	Erkek	2 defa gitti.

Katılımcılar ile yapılan görüşmeler üç ana tema üzerinde gerçekleşmiştir. Bunlardan ilki, deprem bölgesine giden sosyal çalışmacıların görev yerlerine döndükten sonra, sosyal yaşamlarında yaşadıkları değişim ve buna bağlı ihtiyaç duyulan psikososyal destek hizmeti üzerine olmuştur. İkinci ana tema, görev yerlerine dönen sosyal

çalışmacıların görev yerlerindeki mesleki ilişkilerinde yaşanan değişim ve buna bağlı gelişen psikososyal destek ihtiyacıdır. Üçüncü ana tema ise, sosyal çalışmacıların görev yerlerine döndükten sonra ruhsal ve kişilik özelliklerinde yaşanan değişim ile birlikte psikososyal destek hizmetlerine olan ihtiyaç üzerine şekillenmiştir.

4.2. Sosyal Yaşamda Yaşanan Değişim

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde ilk ana tema olarak, sosyal yaşamda yaşanan değişim ve buna bağlı olarak ihtiyaç duyulan psikososyal destek hizmeti üzerine biçimlenmiştir. Yapılan görüşmeler sonucu katılımcılardan elde edilen verilerden hareketle “uyum sorunu”, “aileyi önemseme”, “farkındalığın ve duyarlılığın artması”, “duyarsız hale gelme ve yalnızlık” ve “kaygı” alt temalarına ulaşılmıştır.

4.2.1. Uyum Sorunu

6 Şubat sabahı gerçekleşen ve 11 ili etkisi altına alan Kahramanmaraş merkezli depremin etkileri, sadece Türkiye’nin birçok bölgesinde ve şehrinde hissedilmekle kalmamış, yakın komşu ülkelerde de etkisini göstermiştir. Depremin yıkıcı etkisinin görüldüğü şehirlere, depremin hemen ardından arama kurtarma ekipleri ve yardım malzemeleri gönderilmiştir. Bu süreçte Türkiye’nin dört bir yanından, farklı meslek elemanları, zorunlu ya da gönüllü olarak deprem bölgesine giderek, uzmanlık alanları ölçüsünde enkaz arama ve kurtarma çalışmalarına katılım sağlamışlardır. Alana çıkan meslek elemanları içerisinde sosyal çalışmacılar da yer almıştır. Özellikle depremin etkisinin ve sonuçlarının tespit edilmeye başlandığı ilk saatlerde, ne kadar çok meslek elemanına ihtiyaç olduğu gün yüzüne çıkmıştır. Afet bölgesine yardıma koşan sosyal çalışmacılar ve diğer meslek elemanlarının, yaşanan afetin etki ve sonuçlarının daha iyi anlaşılması sonucu nasıl bir zorluk ile karşı karşıya olduklarının farkına vardıkları söylenebilir. Nitekim bölgeye giden meslek elemanlarının, karşılaştıkları durum ve zorluklar karşısında etkilenmeleri ve görev yerlerine döndükten sonra bu etkilerin devam edeceği gerçeği yadsınamaz bir gerçekliğe sahiptir.

Yapılan görüşmelerde, katılımcılara sorulan ilk soru, görev yerlerine döndükten sonra sosyal yaşamlarında yaşadıkları değişim ve buna bağlı olarak sosyal çalışmacıların psikososyal destek ihtiyacı olmuştur. Öncelikle katılımcıların sosyal yaşamda yaşadıkları değişim üzerine verdikleri cevaplara bakıldığında, değişim konusunda ağırlıklı olarak “uyum sorunu” üzerinde durmuşlardır. Sosyal yaşamlarında kaçınılmaz bir değişimin yaşandığı, aslında bütün katılımcıların cevaplarında görülebilecek bir cevap olarak ifade

edilebilir. Fakat bazı katılımcıların (K2, K3, K5, K9, K11, K12, K15, K22) verdikleri cevaplar, “uyum sorunu” konusunu ön plana çıkarmıştır. Çünkü normal bir yaşam sürerken, birden böyle bir deprem felaketinin yaşandığı bölgeye giden sosyal çalışmacı, karşılaştığı tablonun etkisi altında kalmaktadır. Özellikle K5 ve K9’un verdiği cevaplara bakılacak olursa, bu durum daha iyi anlaşılmaktadır:

Tabi afette gördüklerimiz bizleri etkiledi. Sonuçta yıkılan binaları, enkaz altında kalan insanları görüyorsun. İster istemez insan yaşamını, sosyal yaşamını olumsuz etkiler. Biraz daha tedbirli olmayı öğretiyor insana orası. Biraz da ailenle vakit geçirmeyi öğretiyor. Orada yaşadığımı artçı depremler sebebiyle kimi zaman evimizde sallantı olmamasına rağmen acaba oluyor mu olmuyor mu gibi bir hissiyat oluşuyordu içimizde. Hakkari’ye döndükten sonra, uzun bir süre böyle oldu diyebilirim. Hemen normal yaşantıma dönemedim. Böyle bir durumumuz vardı. (K5)

Döndükten sonra ilk başlarda zorlandım biraz. İlk zamanlarda biraz endişe ile beraber uyum problemi yaşadım ama onları da atlattım. (K9)

Deprem bölgesindeki deneyimleri sonrasında görev yerlerine dönen sosyal çalışmacıların “uyum süreci”, afet bölgesinde yaşadıkları tecrübeler, karşılaştıkları acı tablolar nedeniyle hafızalarına kazınması nedeniyle bir süre devam ettiği görülmektedir. Özellikle karşılaştıkları enkaz yığınları, bu enkazlardan çıkarılan hayatını kaybetmiş insanlar ve onların aileleri ile gerçekleştirdikleri görüşmeler, “uyum süreci”nin ağırlığını göstermektedir. Bu hususta K3 ve K11’in cevapları şu şekildedir:

Gördüğümüz acı yaşanan kayıplar özellikle ilk zamanlarında gittiğimizde o gördüğümüz yıkımın başındaki insanlarla konuştuğumuz zaman onların yaşadıklarını yaşadıkları acıları görünce insan ister istemez onu uzun süre üstünden atamıyor. (K3)

Şimdi afet bölgesinde gittiğimizde zaten orada çok acı vardı çok enkaz vardı yani ben şahsen ilk gittiğimde ilk giden ekiplerden değildim biraz ortalarda gittim ama yine de çok etkilendim. O enkazları görünce o acıyı görünce o insanları görünce kendimi kötü hissettim. Gelince de yine aynı şekilde burada bir süre hani kötü hissettim kendimi ama sonradan toparlandım. (K11)

Psikososyal destek hizmetleri, iyileştirme süresince afetzedeleri rahatlatmak, ortaya çıkan olumsuzlukların üstesinden gelme yöntemlerini öğretmek ve var olan uyumsuzlukları ortadan kaldırmak ve nihayetinde toplumsal düzenin normalleşmesini amaçlamaktadır (Altun, 2016: 190). Söz konusu psikososyal destek hizmetleri, aynı zamanda afet bölgesinde görev yapan meslek elemanları için de önemli bir gereksinimdir. Deprem bölgesinden görev yerlerine dönen sosyal çalışmacılar, her ne kadar profesyonel meslek elemanları olsalar da, yaşanan acıların ve üzüntülerin etkisinde kaldıkları

görülmektedir. Bu etkileşimin oluşmasında yaş, cinsiyet, mesleki tecrübe ve yaşam deneyimleri gibi önemli bazı faktörlerin de etkisini dile getirmek mümkündür. Fakat deprem bölgesinde göreve giden sosyal çalışmacıların aynı zamanda birer insan olduklarını söylemeden geçmek mümkün görünmemektedir.

4.2.2. Aileyi Önemseme

Deprem bölgesinden görev yerlerine dönüş yapan sosyal çalışmacıların sosyal yaşamlarında görülen değişimlerden birisi, “aileyi önemseme” şeklinde ortaya çıkmıştır. Bölgeye göreve giden sosyal çalışmacıların, depremzedelerle gerçekleştirdikleri görüşmeler esnasında, kendi hayatlarından izler görmesi oldukça doğal bir durum olarak kabul edilebilir. Anne, baba, eş, çocuk gibi aile bireylerine sahip olmak, sosyal çalışmacının da sahip olabileceği bir özellik olarak ifade edilebilir. Bölgeye giden sosyal çalışmacılar, karşılaştıkları durumlar neticesinde kendi aile bireyleri ile özdeşleştirebileceği birçok durum ya da faktör ile karşılaşmış olabilirler. Özellikle enkaz altında kalan aile bireylerinden hayatlarını kaybedenleri, enkazdan çıkarılanları, dağılan aileleri, anne-babasız kalan çocukları, eşini ve ailesini kaybeden insanları gören her insan gibi sosyal çalışmacıların da kendi ailelerinin önemini ve değerini daha iyi anlayabilmeleri mümkündür. Nitekim yapılan görüşmelerde, sosyal çalışmacıların (K10, K16, K17, K23) görev yerlerine döndükten sonra sosyal yaşamlarında yaşanan değişim durumlarından birisinin “aileyi önemseme” şeklinde olduğu sonucuna varılmıştır.

Afet bölgesinde geri dönüşümüzde sosyal yaşantımızda gerçekten de farklı durumlar vardı. Örneğin çevremizdeki aile, arkadaşlar aile içindeki iletişim bunların tamamı farklı bir boyuta geldi. Özellikle deprem anında gördüklerimiz travmatik olaylar bunlar bizi derinden etkiledi ve bizi dönüşte ailelerimize çevrelere ne kadar duyarlı olduğumuzun bir göstergesi olduğunu düşünüyorum. (K10)

Deprem bölgesinde karşılaşılan tablo, sosyal çalışmacıların kendi ailelerinin değerini daha iyi anlamalarına neden olmuştur. Bölgede yaşananların bir süre etkisinde kalan katılımcılar, “aileyi önemseme” konusunda, özellikle bir gün “ben de ailemi kaybedebilirim” düşüncesiyle ailelerinin önemini ve değerini daha iyi anladıklarına yönelik görüşleri ortaya koymuştur. Bu açıdan K16 ve K17’nin cevapları şu şekildedir:

Afet bölgesinde ilk önce yaşadıklarımız aslında çok zorluydu görev yerimize döndüğümüz vakit bende değişikliklere neden olan şey aslında bende ki sevgi bağını kuvvetlendirdi. Şu hayatta bazı şeylerin her an kaybolup gidebileceğini bir saniyenin bile değerli olduğunu zamanın, ailenin, sevginin her şeyini değerini bende tekrardan geri kazandırdı bana. (K16)

Tabi etkisi oldu biz ilk gittiğimizde oradaki o manzarayı gördüğümüzde biz 17 gün kaldık ilk gittiğimizde, dönüşümüzde o yaşantı göz önünde illa kalıyor o canlı kalıyor mesela döndüğümüzde o videolar, o görüntüler, o gördüğümüz manzara hemen silinmiyor. İnsan etkileniyor. Ben buraya döndüğümde aile ilişkilerime bile yansdı. Unutamıyorsun. Yani onu unutmak tabi zaman istiyor. O manzarayı o babasız kalan çocukları görmek o eksik kalan insanları görmek yani onları unutmak zaman alıyor. Şu an hala bile etkisindeyim diyebilirim. (K17)

Yaşanan depremler, aile içi ilişkiler üzerinde birleştirme etkisine sahiptir (Bozgedik, Birekul, Oruç, & Tekin, 2024: 376). Bu durum depremzedeler kadar, deprem bölgesinde görev yapan meslek elemanları için deprem bölgesinde yaşadıkları deneyimler doğrultusunda geçerlidir. Görev yerine dönen sosyal çalışmacıların verdikleri cevaplardan anlaşılabacağı üzere, geride bırakılan aile bireylerinin daha değerli hale gelmesi ve ailenin önemsenmesi sonucuna ulaşılmaktadır. Aile ile birlikte yakın sosyal çevre, akraba ve arkadaşlar da önemsenen insanlar içerisinde yerini alacaktır. Yaşanan afetin boyutları göz önünde bulundurulduğunda, afet bölgesinde karşılaşılan durum ya da vakalar, katılımcıların aileleri ile olan ilişkilerini yeniden gözden geçirmelerine neden olmuştur. Nitekim katılımcıların ailelerini önemsemesi ve aileleri ile daha yakın ve yoğun ilişkiler geliştirmesi, ailenin de bir nevi psikososyal destek hizmeti sunduğunun göstergesi olduğu düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Çünkü psikososyal destek ihtiyacı olan katılımcı, bunun bir kısmını ailesinden sağlamıştır.

4.2.3. Farkındalık ve Duyarlılığın Artması

Katılımcıların görev yerlerine döndükten sonra sosyal yaşamlarında farkına vardıkları bir diğer değişim faktörü ise, “farkındalık ve duyarlılığın artması” şeklinde ortaya çıkmıştır. Deprem bölgesinde yaşadıkları deneyim, katılımcılar açısından hayatlarının tekrar gözden geçirilmesi adına önemlidir. Çünkü afet bölgesinde geçirdikleri zaman, normal yaşamlarında geçirdikleri zamandan farklılıklara sahiptir. Bu noktada K1, K4 K13, K18, K19, K20’nin cevapları, “farkındalık ve duyarlılığın artması” alt teması etrafında şekillenmiştir. Artık yaşamın anlamını sorgulayan bir bireye dönüşen katılımcılar, kendi yaşamlarından ders çıkarmaya başlamışlardır. Özellikle K13 ve K20’nin cevaplarına bakıldığında, kendilerine nasıl ders çıkardıkları ve kendi üzerlerinde oluşan farkındalığın ortaya çıkışı görülmektedir:

Öncelikle afet bölgesinde yaşadığımız ilk gittiğimiz zamanki karşılaştığımız tablo, manzara bizi ilk anda birazcık şok etkisi yarattı. Evlerin o hali insanların çaresizlik halindeki durumu bizi biraz duygusal anlamda üzdü. Biraz olumsuz etkilendik. Dönüşte

ise birazcık daha yaşamı sorgulama, yaşamın anlamını sorgulama babında biraz varoluşsal yaklaştık hayata. Yaşamın anlamını sorgulama konusunda birazcık düşünceye itti bizi gördüklerimiz yaşadıklarımız. Biraz daha duyarlı olma konusunda kendimizi geliştirdik diyebiliriz. (K13)

O bölgede yaşadıklarımız, karşılaştığımız insanların yaşadığı zorluklar Adıyaman ilinde gördüğümüz manzara aslında benim hayatımda olumlu değişimler oldu o da şu şekilde. Evde yaşadığımız hanede evde nelere dikkat edebiliriz, ne gibi değişimler yapabiliriz, bize zarar verebilecek ya da ilk deprem zamanında neler yanımıza alabileceğimiz noktasında bende farkındalık oluştu aslında. Biraz daha bilinçlendik bu konuda. Depremi gerçek yüzüyle karşılaştığımız için artık gerçekten deprem kuşağındayız ve Hakkari birinci derecede olduğu için sürekli risk altında olduğumuz ve her an olabileceğini düşünerek hazırlıklı olmamız gerektiğini düşünüyorum. (K20)

Deprem bölgesinde yaşanan deneyimler, katılımcılarda empati kurma özelliğini de ön plana çıkarmıştır. Afet sonrası yaşanan durumun kendi başlarına gelebileceğini, benzer durumları kendilerinin de yaşayabileceğini ifade eden katılımcılar, depremzedeleri kendi yerlerine koyduklarını belirtmişlerdir. Yaşananların etkisinden çıkamayan katılımcılar, benzer durumları kendi hayatları üzerinden göz önünde bulundurduklarında, benzer sonuçları yaşayabilme ihtimalini düşünerek empati kurmaya çalışmışlardır. Özellikle K18 ve K19'un cevapları biraz daha ön plana çıkmıştır:

Şöyle hani meşhur bir söz var, insan bazen kaybettiği zaman bazı şeylerin değerini anlıyor. Bazen hayatım çok monoton bir düzene giriyor burada. Normal bir yaşantıyı baz alacak olursak bazı değerlerin farkında değilim ama özellikle afette kayıp yaşayan insanların bu yas süreçleri, yaşadıkları bu travmatize durumları gördüğümüzde insan şunu düşünüyor sadece bu meslek elemanı değil bir insani olarak da bunu hissediyoruz bu hissiyatı yaşıyoruz. Gerçekten biz bazen bazı değerlerin farkında değilim kaybettikten sonra o değerlerimizi anlıyoruz. Gelip mesela onun sorgulamasını kendimizde yapıyoruz. Orada çünkü görüyoruz ya acıyı yaşayan insanlar, kaybı yaşayan insanlar mesela sürekli bunu dile getiriyor. Çocuğunu kaybeden anneler, eşini kaybeden eşler mesela dile getiriyor bu kayıplarının kendilerinde yarattığı travmayı söylüyorlar. Biz de buraya gelince ister istemez onu düşünüyoruz yani kendimizi onların yerine koyuyoruz ve bunun kendimizde ne tür sonuçlar yaratabileceğini düşünmek bile bazen istemiyoruz. O açıdan etkilenmiş oldum. (K18)

Sosyal yaşamda açıkçası çok fazla bir değişim olmadı yine eski sosyal yaşamımız bir nebze devam etti ama tabii sosyal ilişkilerimizde biraz daha farkındalık arttı açıkçası. Empati yapabildiğimizden dolayı afet bölgesinde çevremizdeki insanların da benzer durumlar yaşayabileceğini düşündük ya da yaşayabilme ihtimallerini göz önünde bulundurduğumuz için biraz daha farkındalığımız arttı diyebilirim. (K19)

Katılımcılar içerisinde birçoğu, görev yerine döndükten sonra kaçınılmaz bir değişim yaşadığını, görüşmelerde ifade etmiştir. “Farkındalık ve duyarlılığın artması” da, bu değişimin bir parçası olarak görülmektedir. Özellikle K1’in cevaplarına bakıldığında, iyilik ve yardımseverlik konusunda katılımcı üzerinde bir farkındalığın ortaya çıktığı görülmektedir. Bu konuda K1’in söyledikleri şunlardır:

Görev esnasında insanlara yardım ettiğim için ve onlardan karşılık da gördüğüm için bu mesleki anlamda bana çok güzel bir doyum sağladı ve görev dönüşü kendimi iyi hissetmeme sebep oldu ve hayatımdaki bazı olumsuzlukları kafamda büyütmemeye başladığım için biraz bana motivasyon da sağlamış oldu ve oradaki insanlara yardım ettiğimden dolayı kendimi daha iyi hissettiğimi fark ettim sosyal yaşamımda da bu gibi değişimler oldu. (K1)

Büyük can ve mal kayıpları ile sonuçlanan doğal afetler, mevcut yaşam dinamiklerini derinlemesine etkilemektedir. Fiziksel, psikososyal ve ekonomik boyutları ile afet gerçeğinin doğurduğu sonuç ve etkilerinin farkına varılmaktadır (Tekin Babuç & Gökçe, 2024: 790). Halk arasında bilinen bir atasözüdür: “Bir musibet, bin nasihatten iyidir”. İnsanoğlu, yaşadığı deneyimler esnasında karşılaştığı zorluk ya da olumsuzluklar sonrası, eylem ve söylemleri üzerine kafa yorarak kendisini gözden geçirebilir. Böylece deneyimler sonucu, yapıp ettiklerinden ya da başına gelenlerden bir ders çıkarma eylemine sahip olan birey, yaşadıklarının farkına vararak doğru adımlar atma girişimleri içerisinde olur. Nitekim burada katılımcıların verdikleri cevaplar da, bu yönde atılan adımların bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Yaşadıkları acı deneyimler sonucu katılımcılar, sosyal yaşamlarına geri döndüklerinde, bazı şeylerin farkında ve daha duyarlı bireyler olarak yaşamını sürdürme gereksinimi duyabilir ve yaşamını bu şekilde devam ettirebilirler.

4.2.4. Duyarsız Hale Gelme ve Yalnızlık

Afet bölgesindeki görevi sona eren ve normal yaşamlarına dönen katılımcıların verdikleri cevaplara bakıldığında, sosyal yaşamlarında olumsuz yönde değişimlerin de yaşandığı sonucu ortaya çıkmaktadır. “Sosyal yaşamda yaşanan değişimler” ana teması altında karşımıza çıkan alt temalardan birisi de “duyarsız hale gelme ve yalnızlık” şeklinde olmuştur. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde ortaya çıkan genel bir tablodan bahsetmek gerekirse; deprem bölgesinde enkaz altından çıkarılan hayatını kaybetmiş insanlar, depremde hayatını kaybetmemiş fakat yakınlarını kaybetmiş ve evsiz kalmış insanlar, yıkılan binalar ve ortaya çıkan tablo katılımcıları derinden etkilemiştir. Bu

olumsuzluklar ve afet bölgesindeki durum, katılımcıların sosyal yaşamları üzerine yeniden düşünmesine ve bir takım değişimler yaşanmasına neden olmuştur. Daha önceki alt temalarda bahsettiğimiz uyum sorunu, bir süreliğine yaşanmış olumsuz bir durum olarak kabul edilirken; özellikle K6 ve K21'in ifadeleriyle ortaya çıkan “duyarsız hale gelme ve yalnızlık” durumu, yaşananlar sonucunda meydana gelen olumsuz değişimlerden bir diğerini gözler önüne sermektedir. Çünkü yaşadıklarının etkisiyle yalnızlaşan katılımcılar, bir yandan çevresinden uzaklaşmaya başlarken, diğer yandan çevresindeki insanlara ve olup bitenlere duyarsız hale gelmiştir. Bu konuda K6 ve K21'in cevapları şu şekildedir:

Açıkçası insanın içinde heves kalmıyor diyebilirim çünkü insan gördükleri çok ağır şeyler olduğu için sosyal yaşamında daha böyle artık zevk almamaya başlayabiliyor. Tabi bunu sen hissederken ailen bu olayları görmediği için bunun farkında olmadığı için onlar da artık senden şikayetçi olmaya başlıyor. Bize zaman ayırmıyorsun, sosyal hayatımız azaldı diye. Bu tür zorluklarla karşılaştım. (K6)

Çok değişime neden oldu. Şöyle söyleyeyim insanlardan uzaklaşma, orada şahit olduğum görüntülerden sonra sevdiklerini kaybeden ebeveynlerden sonra, insanlardan sonra kendi ailemden, çevremden uzaklaştım. Bir duygu durum bozukluğu yaşadım açıkçası. Duygularımı ifade edememe, içime kapandım. Yani kendimle yalnız kalmak istedim açıkçası. Çok kötüydü yani. (K21)

Afetler, can ve mal kaybı ile sonuçlanan doğa olaylarıdır. Yaşanan afet sonrası bireyde ruhsal ve fiziksel hasarlar ortaya çıkabilir. Bu durum afetzedelerle birlikte, deprem bölgesine yardıma giden birçok yardım ekibi ve meslek elemanı için de geçerlidir (Altun, 2018: 13). Afetzedelere yardımcı olmak amacıyla deprem bölgesine giden sosyal çalışmacıların bölgede karşılaştıkları durumları, tanık oldukları vakaları, yaşadıkları olayları ve karşılaştıkları manzaraları basite indirgememek gerekir. Bir yandan gündelik yaşamlarını ve ailelerini geride bırakmaları, diğer yandan alışlagelmemiş durumlarla karşılaşmaları, katılımcılar açısından bir travma yaşama nedeni olarak kabul edilebilir. Örneğin, enkaz altından çıkarılan hayatını kaybetmiş çok sayıda insan görmeleri bile başlı başına bir travmaya sebep olabilecek bir örnek sayılabilir. Nitekim bu tezin ana konusunu oluşturan meslek elemanlarına yönelik psikososyal destek ihtiyacının önemi, görev yerine dönen sosyal çalışmacıların yaşadıkları sorunlar ve olumsuzluklar karşısında bir an önce normalleşerek hayatlarına ve görevlerine devam edebilmeleri açısından kendisini göstermektedir.

4.2.5. Kaygı

Araştırmaya katılan sosyal çalışmacıların görev yerine döndükten sonra yaşadıkları değişim konusunda ortaya çıkan alt temalardan birisi de “kaygı” olmuştur. Katılımcıların verdikleri cevaplara bakıldığında K7, K8, K11, K14 ve K18 tarafından verilen cevaplar, her an bir deprem yaşanma korkusu nedeniyle kaygı duyduklarını göstermektedir. Birçok katılımcı depremi yaşamasa da, deprem bölgesindeki karşılaştıkları durum sonrası yaşanan afetin sonuçlarını ve ortaya çıkan tablonun ağırlığını neredeyse yaşamış gibi içselleştirerek sorulara cevap vermişlerdir. Bu açıdan bakıldığında, görev yerlerine dönen sosyal çalışmacıların sosyal yaşamlarında yaşadıkları değişimin bir diğeri, her an deprem olabilir endişesi ile kaygılanarak yaşamak şeklinde görülmektedir. Çünkü afet bölgesinde hayatlarını kaybedenleri, depremden sağ kurtulan fakat aile bireylerini kaybedenleri gördükçe, katılımcılar için duyulan kaygı, kendi ailesi ve sevdiklerini de olası bir depremde kaybetmek üzerine şekillenmiştir. Bu hususta katılımcıların cevapları şu şekildedir:

Çok zorluk yaşadık. Tamam burada belki bir şey falan yoktu ama her bir eski binayı gördüğümde her bir yapıyı gördüğümde artık bir deprem gözüyle bakıyordum. Her an bir deprem korkusuyla artık yaşıyordum. Onun için baya bir etkiliyordu bizi. (K7)

İlk bir ay zaten hiç uyuyamıyordum. En ufak bir sarsıntıda deprem olduğunu hissediyordum. Orada kişilerle görüştükten sonra hep şey diyorlardı bana ya ölümlü dünya ne alıyorsan al gezin. Ölümüne alışveriş yapıyordum. Her an her şeyi kaybedecekmiş gibi hissediyordum. Burada nöbet usulü çalışıyorum. Nöbet tuttuğumda her nöbette deprem olacak annem babam benim yüzümden ölecek gibi hissediyordum. Bu zorluklar bu bahsettiğim zorluklar. Önceden ben vana gidiyordum bir hafta on gün kalıyordum hiç bana mısın demiyordum ama bu depremden sonra bir de Hakkari'nin deprem bölgesi olması da etkiliyor nöbet tuttuğumda sanki her an deprem olacak annem babam ölecek deprem olacak hep hep o şekil düşünüyorum hep sürekli. Hatta ben kızlar şahit olmuştur oturuyordum masa sallandı öyle bir tepki verdim ki neye uğradıklarını şaşırdılar. (K8)

Yani ben böyle hani deprem bölgesi diyorlar ya Hakkari için Hakkari'de de sarsıntı oluyordu ben sadece bu konuda hani bir sarsıntı olduğunda acaba ailemi kaybeder miyim, ailemi kaybedersem kim sağ kalır kim ölür herkes ölür mü yada ne olur sadece bunları düşünüyordum mesela öbür şekilde bir şey olmadı. (K11)

Sürekli hani bu durum bizim de başımıza gelir mi, acaba bu durum bizim başımıza gelirse biz nasıl başa çıkabiliriz gibi düşüncelere sebep oldu. Bu bende tedirginliğe yola açtı. Tedirginlik ve korkuya yol açtı. En çok sıkıntı çektiğim şeyler hafif bir sallantıda bile uykudan uyanır oluyordum mesela. Her an deprem olabileceği riskiyle

karşı karşıya kalıyordum. Tedirginliklerim oluyordu sevdiklerime, arkadaşlarıma, aileme karşı. (K14)

Hani ister istemez buraya geldiğimizde de oraların etkisinden çıkmak biraz zaman alıyor. Geldin, olduğu gibi hayatına devam edemiyorsun. Aklın biraz da olsa orada kalıyor. Ya bir daha yaşanırsa, biz elimizden geleni yaptık mı acaba daha da bir şey yapabilir miydim, şu an yapabileceğim bir şey var mı? Çünkü orada türlü türlü insan görüyorsun aile bireylerinin hepsini kaybeden kişiler sadece bir kişi kalmış buna şahit oluyorsun. Bunun ağırlığı ister istemez oluyor. Yatağa girdiğinde bir durup düşünüyorsun yarın öbür gün bu bizim de başımıza gelebilir. Bu ister istemez psikolojik olarak etkiliyor. (K15)

Depremi yaşamamış olan fakat deprem sonrası bölgeye giden sosyal çalışmacıların, tanık oldukları durumlar, dinledikleri hikayeler ya da depremzedelerle yaşanan deneyimler sonucu çeşitli düzeylerde kaygıları ortaya çıkabilir (Aker & Karakaya, 2017: 86). Katılımcıların verdikleri cevaplardan anlaşılabileceği üzere, duyulan kaygı ve bu kaygıya bağlı olarak yaşanan tedirginlik, afet bölgesinde yaşadıklarını kendilerinin ve sevdiklerinin (ailelerinin) de yaşama ihtimali olmasından kaynaklanmaktadır. Hakkari bölgesinin de fay hattı üzerinde olduğu gerçeği, var olan kaygı düzeyini daha üst seviyelere taşımıştır. Bu sürecin atlatılması adına katılımcılara verilecek psikososyal destek hizmeti, zamanla bu kaygının azaltılmasında etkili olacaktır. Ayrıca aynı kaygıya sahip katılımcılarla yapılacak grup görüşme ve terapilerinin de etkili olacağı öngörülmektedir.

4.3. Sosyal Yaşamda Yaşanan Değişim ve Psikososyal Destek İhtiyacı

Psikososyal destek hizmeti için deprem bölgesine giden sosyal çalışmacıların, görev yerlerine döndükten sonra, sosyal yaşamlarında bazı değişimler ortaya çıkmıştır. Yaşanan değişim, katılımcıların sosyal yaşamlarına kaldığı yerden, eskisi gibi devam etme noktasında bazı sorunları da gün yüzüne çıkarmıştır. Katılımcılara yöneltilen “sosyal yaşamda yaşanan değişim sonrası psikososyal destek ihtiyacı konusundaki görüşleriniz nelerdir” sorusuna verilen cevaplara bakıldığında, katılımcıların büyük çoğunluğu, meslek elemanlarına yönelik psikososyal destek ihtiyacının önemi ve gerekliliğine dair görüşler belirtmişlerdir. Katılımcılar içerisinde yalnızca K11, K12 ve K22, kendilerinin psikososyal destek ihtiyacını hissetmediğini ve böyle bir gereksinim duymadığını dile getirirse de, diğer meslek elemanlarında şahit oldukları durum itibarıyla psikososyal destek ihtiyacının öneminden bahsetmişlerdir. Bu açıdan örneğin K9 ve K10’un cevaplarına bakılarak şu cevaplara ulaşılmıştır:

Bana göre şimdi afet bölgesinde tanık olduklarımız ya da tanık olduğumuz durumlar karşısında her meslek elemanının sosyal yaşamına devam edebilmesi endişe ve uyum sorunun aşabilmesi için psikososyal destek ihtiyacının olduğunu düşünüyorum. (K9)

Psikososyal destek kesinlikle çalışanlara da olmalı. Her ne kadar biz depremden etkilenen vatandaşlarımız olduğu sürece, psikososyal destek veren insanların da destek görmesinden yanayız. (K10)

Psikososyal destek ihtiyacının önemi ve gerekliliğine dikkat çeken katılımcılar, psikososyal destek hizmeti ile birlikte eğitim almaları gerektiğine yönelik cevaplar vermişlerdir. Bu konuda K2, K4, K5, K13, K18 ve K20'nin verdiği cevaplara bakılacak olursa, psikososyal destek hizmetleri üzerine daha fazla eğitim almaları gerektiği düşüncesine ulaşılmıştır. Özellikle üniversitelerden, bu konuda çalışan farklı alanlardan akademisyenler tarafından verilecek eğitimler neticesinde, bundan sonra yaşanacak afetler karşısında daha profesyonel olabilecekleri, hem afetzedelere hem de kendilerine ve diğer meslek elemanlarına destek olabileceklerini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, eğitimin bir diğer boyutu olarak, afet bölgesinden dönen meslek elemanlarının bir araya gelerek bölgede yaşadıkları deneyimleri ve karşılaştıkları vakaların genel bir değerlendirilmesini kendi aralarında yaparak bir nevi psikososyal destek hizmetini kendilerine uygulaması oluşturacağı düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu hususta verilen cevaplar şunlardır:

Bence bu muhakkak gerekiyor. Aslında hani çok profesyonel aşırı derecede bir destek olmasa bile muhakkak bir en kötü üç dört seanslık olabilir ya da eğitim şeklinde olabilir bir destek alınması gerektiğini düşünüyorum. (K2)

Kesinlikle bu çalışmanın yapılması gerekiyor. En azından çalışana destek kısmının desteklenmesi gerektiğini düşünüyorum ve bu her personele bu tür destek eğitimlerinin yapılması gerektiğini düşünüyorum. (K4)

Bence meslek elemanlarına yönelik de bir psikososyal destek sağlanması lazım. Çünkü orada maruz kaldıkları travmalar ileriki yaşamlarında onları olumsuz etkileyebilecek durumda olabiliyor. Tabi hepsinde değil ama bir kısmında özellikle psikososyal destek eğitimi almalarını veya destek almalarını ben zorunlu buluyorum. (K5)

Psikososyal olarak tabi destekleyici eğitimler verilebilir mesela genellikle psikolojik olarak psikolojik farkındalık, iletişim eğitimleri verilebilir ekstrasdan. Yaşama dair bazı rehberlik faaliyetlerinde bulunulabilir. Üniversitelerimizde önemli hocalarımız var bu konuda kendini ispatlamış isimlerimiz var. Bu gibi isimler meslek çalışanı arkadaşlarımıza yardımcı olabilir. Biraz daha gelişimlerine destek olabilir. (K13)

Açıkçası şöyle söylemek istiyorum. Bizim Bakanlığın sunmuş olduğu psikososyal destek ve diğer Bakanlıkların da afet bölgesinde sunmuş olduğu bu mesleki çalışmalar gerçekten yetkinlik istiyor. Bunun için de bence ön hazırlık olmalı. Yani hurra gidelim burada psikososyal destek verelim diye hareket edilirse bunun yeterli bir ve olumlu sonuç alacağını düşünmüyorum o yüzden ben psikososyal destek alınması gerektiğini düşünüyorum oraya gidecek bu mesleki çalışmayı yapacak kişinin önceden de bu noktada bilgi sahibi olması gerekiyor. Oraya gidip mesleki çalışmayı yürüten bir insan oradan bir çıktı olarak gelecek. Sürekli travmatize olmuş insanların hikayelerini dinliyor. Bu etkilerin de minimize edilmesi için kişinin sosyal yaşamını, aile yaşantısını tekrar düzene sokması için ve sağlıklı bir şekilde yürütebilmesi için psikososyal desteği alması gerektiğini düşünüyorum. (K18)

Öncelikle ilk dönemde herkes gidebiliyordu ancak ben şu görüşteyim. Oraya gidecek insanların öncelikle hızlıca kısa bir eğitimden geçirilmesi ardından oraya gönderilmesi. Döndükten sonra da bu meslek elemanlarının tecrübelerinin ortak bir paydada buluşup konuştuktan sonra yeni gelen kişilere aktarması gerektiğini düşünüyorum. Her insanın etkilenme düzeyi farklıdır. Onun için dönüşte her personelle ayrı ayrı görüşülüp bu konuda ihtiyacı olup olmadığına ilişkin görüşme sonunda belli olabilir. (K20)

Psikososyal destek ihtiyacının meslek elemanları açısından önemi ve gerekliliğini ortaya koyan ve bu konuda bir takım eğitimlerin de gerekliliğine işaret eden katılımcılar, meslek elemanlarına yönelik gerçekleştirilecek psikososyal destek hizmetinin aslında deprem bölgesinde başlaması gerektiğine dikkat çekmiştir. Özellikle unutulmaması gereken bir noktayı tekrardan hatırlatmak gerekirse, deprem bölgesine giden sosyal çalışmacıların da bir insan olduğunu, onların da bir ailesi ve sosyal yaşamları olduğunu, gündelik yaşamlarında bir takım yaşam pratikleri ve alışkanlıkları olduğunu unutmamak gerekir. Psikososyal destek hizmeti için deprem bölgesine giden sosyal çalışmacılar, orada karşılaştıkları durumlar, etkisi altında kaldığı deneyimler, dinledikleri hikayelerin etkisinde kalabilmektedir. Bu konuda katılımcıların verdikleri cevaplar, bölgede görev yaparken çok zor zamanlar geçirdiklerini de göstermektedir. Sosyal çalışmacıların bölgedeki depremzedelere faydalı olabilmesi, kendilerinden beklenen görevleri yerine getirebilmesi için kendi psikolojilerinin de iyi olması gerektiği oldukça önemli bir durum olarak kabul edilebilir. Bu nedenle K1 ve K19'un cevaplarına bakıldığında, meslek elemanlarına yönelik psikososyal destek hizmetinin görev yerine dönmeden öncesinde deprem bölgesindeki çalışmaları esnasında gerçekleştirilmelidir. Bu hususta cevaplar şunlardır:

Şimdi orada insanlara faydalı olabilmemiz için bizim kendimizi iyi hissetmemiz gerekir. Bunun için de başta fizyolojik ihtiyaçlarımızın giderilmesi gerekmektedir. Beslenme, uyku, bunların yeteri kadar verilebilmesi lazım oradaki meslek elemanlarına yani beslenmemizin ayarlanmış olması lazım. Ne yiyeceğiz diye düşünmememiz lazım ya da işte uyuyacağımız yerlerin temiz, güvenli olması lazım ki kendimizi iyi hissedelim insanlara da faydalı olabilelim. İnsanlara da iyi hissettirebilelim. Yoksa biz bitik vaziyette olursak insanlara ne faydamız olacak. Aynı zamanda böyle sosyal anlamda da yeteri kadar desteklenmemiz lazım bunun için bence kaldığımız yerler iyiydi diye düşünüyorum. Akşamları oturuyorduk sohbet ediyorduk, deşarj olup gün içinde de işimizin başına dönebiliyorduk rahatlıkla. (K1)

Meslek elemanlarının açıkçası o süreçte gördüğüm şekilde ifade edeyim daha çok kadın arkadaşların etkilendiğini gördüm psikolojik olarak. Onlara nasıl bir destek olabiliriz bunu irdelemek lazım. Orada çalışan bütün personellere bu konuda Bakanlıkça ya da ne bileyim başka kurumlarca psikolojik destek verilebilir miydi, bununla ilgili çalışma yapılabilir miydi, bence yapılması gerekiyordu. Özellikle kadın arkadaşlarda büyük bir etki, büyük bir travmaya belki de sebep olmuş olabilir. Orada yaşananlar, orada gördükleri izlenimlerim bu şekildeydi. (K19)

Görev yerine dönen meslek elemanlarına verilecek psikososyal destek hizmetinin bireysel ya da grup görüşmeleri şeklinde gerçekleşmesinin ötesinde farklı görüşleri olan katılımcılar da olmuştur. K3, K6 ve K7'nin cevaplarına bakıldığında, görev yerine dönen meslek elemanlarının kendisi ve ailesine biraz daha zaman ayırabilmesi için izin yapması, tatile çıkması ve kurum için düzenlenecek etkinliklerle normalleşme sürecinin daha hızlı bir şekilde sağlanması gerektiği düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Deprem bölgesinde yaşananların kolay şeyler olmadığı ve ne kadar zorlandıkları, verdikleri cevaplardan anlaşılan sosyal çalışmacılar, yaşadıkları deneyimler karşısında sosyal yaşamlarının etkilendiğine dikkat çekmiştir.

Öncelikle kafalarını biraz boşaltmaları lazım. O stresi o sıkıntıyı biraz dışarıya vurmaları lazım bu kendi ailesi ile bir tatil olabilir, kurumdan uzaklaşma olabilir. Bu şekilde onu boşaltım yoluyla kendinden uzaklaştırması gereklidir diye düşünüyorum. (K3)

Psikososyal destek olarak kesinlikle her afet bölgesinden dönen meslek elemanının bir psikolojik tedavi sürecinden geçmesi gerektiğini düşünüyorum çünkü ağır olaylara şahit olduk. Onun dışında sosyal yaşama adapte edici çalışmalar, etkinlikler de düzenlenebilir. (K6)

Kesinlikle olması gereken bir durumdur. Özellikle oraya gidenler tamam depremi orada yaşayanlar çok büyük bir acılar içerisindeydi onlara özellikle verilmesi gerekiyordu ama gidenler de çok etkilendi. Bunlarda baya bir hem bariz yaşamlarında

aile yaşamlarında çok etkiledi onları. O konuda onlara da kesinlikle verilmesi gerekir.

(K7)

Görüşülen katılımcılar içerisinde psikososyal destek hizmetine ihtiyaç duymadığını, kendi kendilerine bu zor süreci yönettiklerini ifade eden katılımcılar (K11, K12 ve K22) da olmuştur. Fakat bu katılımcılar, her ne kadar kendilerinin böyle bir desteğe ihtiyaçlarının olmadığını söyleseler de, birlikte görev yaptığı arkadaşlarının psikososyal destek ihtiyacının önemini ve gerekliliğini vurgulamıştır. Çünkü birçok meslek elemanı, deprem bölgesinde yaşadıkları deneyimler sonucu birçok psikolojik sorun yaşamış ve özellikle sosyal yaşamlarında değişimler gerçekleşmiştir. Hatta K12'nin bahsettiği üzere, başka şehirde çalışan meslek elemanlarının intihar eylemleri gerçekleştirdiğinden örnekler vermiştir. Ayrıca K22, psikososyal destek ihtiyacının, özellikle deprem bölgesine giden ilk ekipler üzerinde daha fazla hissedilmesinden bahsetmiştir. Çünkü sığağı sığağına, hemen depremin ardından bölgeye giden destek ekiplerinin, şok etkisi yaratan ilk anları yaşamaları neticesinde daha fazla etkilenebilecekleri dikkat çekmiştir. Verilen cevaplar şu şekildedir:

Ben kendi açımdan gerek duymadım sadece dediğim gibi ailem konusunda birazcık şey oldum korkuyordum ama öbür şekilde destek ihtiyacı duymadım. Evet bazı arkadaşların psikososyal destek ihtiyacı vardı çünkü çok panik yapıyordu çok korkuyorlardı dönerken de sürekli bu olaylardan bahsediyorlardı. Orada da ailelerle gittiğim arkadaşlar iletişim kurarken çok etkileniyorlardı. Ben kendi adıma çok aşırı derecede destek göreceğim kadar etkilenmedim. (K11)

Gerçekten daha önce psikolojik destek almayan, orada çalışıp da gelen ciddi anlamda psikolojik sorunları olan arkadaşlara ben rastladım. Bu anlamda destek almaları konusunda biz rehberlik de ettik. Biz de yaşadık onu ama onlara nazaran çok daha az yaşadık. Ruhsal bunalıma giren arkadaşlar oldu hatta ilimizde değil de başka illerde intihar girişiminde bulunan arkadaşların olduğunu da duyduk. Onların bu anlamda desteğe ihtiyacı olduğunu düşünüyorum. (K12)

İlk gidenlerin bence psikososyal destek ihtiyacı daha fazla oluyor. Ölümle, yıkımları görenler. Bu işte AFAD ya da kurtarma ekipleri ya da bölgeye ilk giden psikososyal destek ekiplerinin bence daha fazla ihtiyacı doğuyor. Psikolojilerin bozulma ihtimalleri daha yüksek çünkü çok fazla ölüm, çok fazla yıkım ve kargaşa gördükleri için yani bölge biraz daha toparlandıktan sonra binalar kaldırılmaya başladıktan sonra sadece kalan bölge halkının psikososyal destek ihtiyacını karşılamak için giden psikososyal destek ekiplerinin ya da ne bileyim diğer kurumlardan giden ekiplerin ilk gidenlere göre psikososyal destek ihtiyacı daha az oluyor bence. (K22)

4.4. Mesleki İlişkilerde Yaşanan Değişim

Araştırmada belirlenen ikinci ana tema, afet bölgesinden görev yaptığı bölgeye dönen sosyal çalışmacıların “mesleki ilişkilerinde yaşadıkları değişim” üzerine olmuştur. Bu ana tema çerçevesinde sorulan soruya verilen cevaplardan hareketle beş alt tema belirlenmiştir: “uyum sorunu”, “mesleki anlamda bilgi eksikliği”, “mesleğe artan duyarlılık”, “mesleki yetkinlik”, “yardım isteğinin artması ve empati”.

4.4.1. Uyum Sorunu

Görüşmelere katılan sosyal çalışmacılara yöneltilen “görev yerinize döndükten sonra mesleki ilişkilerinizde yaşadığınız değişimler nelerdir?” sorusuna verilen cevaplara bakıldığında, öncelikle “uyum sorunu” alt teması çerçevesinde yoğunlaşıldığı görülmektedir. İlk ana temada çerçevesinde verilen cevaplarda da, yine “uyum sorunu” alt teması ile ilişkili olarak cevaplar elde edilmiştir. Katılımcılardan K6, K7, K8, K9, K14, K18 ve K21’den elde edilen verilerden, uyum sürecinde bir takım zorluklar yaşadıkları tespit edilmiştir. Katılımcılar için karşılaştıkları vakalar, yaşadıkları deneyim, deprem bölgesinde geçirdikleri süreçte gördükleri manzaranın kolay bir süreç olmadığı ve uyum sürecinin kolaylıkla atlatılamayacak kadar zor olduğu anlaşılmaktadır. Yaşanan acılara tanıklık etmek, katılımcıların sosyal yaşamlarına uyum sağlama konusunda olduğu gibi mesleki ilişkilerinin sürdürülebilmesi noktasında da kolay olmamıştır. Katılımcılardan bazılarının cevapları ise şu şekilde olmuştur:

Biraz daha normal yaşama adapte olmaya zorlandım. Onun dışında bir tık da içimde vicdan azabı duymuyor değilim. Mesela oradaki bıraktığımız insanlar çok zor şartlar altında yaşıyorken burada bizim biraz daha rahat olmamız biraz vicdan azabı yaptırıyor bende tabi elimde olmayan bir şey. (K6)

Adaptasyon sorunu yaşadım. O manzara etkisinden kurtulmak zor oldu onu söyleyeyim. Buraya dönükten sonra buranın o daha önce yaptığım işin o akışına kendimi gerçekten vermek biraz zor oldu benim için. Çünkü o manzaradan kurtulmak, o ruh halinden kurtulmak, o psikolojik durumdan kurtulmak çok zor oldu. Bizzat ben kendi adıma konuşayım bunu aşmak bayağı zamanımı aldı. (K7)

Bir kere adapte olamıyorsun çünkü orada o kadar çok acı var ki her türlü acı var. Buraya geliyorsun burada farklı bir birimin var farklı bir düzen var ben kendi işime çok zor adapte oldum. Gerçekten işlerim de aksadı. Ben sosyal hizmetin belki de en güzel alanında çalışıyorum ama beni etkiledi. (K8)

İlk zamanlarda motive olma konusunda sorunlar yaşadığımı söyleyebilirim. İşime odaklanamadım uyum sağlayamadım mesleki ilişkilerime. (K9)

İş konusunda ilk önce uyum sağlama konusunda bir sıkıntı yaşadım. Çünkü orada insanlar neyle uğraşıyor biz buraya geldik tekrar eski yaşantımıza devam ettiğimiz için bu bende biraz şey oluşturdu işte vicdani olarak sorumluluk oluşturdu ama bir süre sonra yine de kaldığımız yerden devam etmeye başladım yani. (K14)

Açıkçası şöyle afet bölgesinde yaşadığımız çalışma oraya has bir çalışma. Bizim çoğu arkadaşımız burada farklı birimlerde çalışıyor. Oraya gidip o entegrasyon sürecini yaşadıkten sonra gelip tekrardan işe odaklanma konusunda zorluk yaşadık. Yaşadığımız bu sürecin zorluğu, o hikayeleri dinleme, bunların bizdeki çıktıları, yarattığı etkiler de baz alınacak olursa mesleki ilişkilerde de bayağı zorlamalar yaşadık. (K18)

Katılımcıların döndükten sonra mesleki ilişkilerinde yaşadıkları değişim içerisinde öne çıkan uyum sorunu, aslında deprem bölgesinde iken var olan bir sorun olarak kabul edilebilir. O süreçte insanlara yardım etmek amacıyla kendi yaşadıkları psikolojik sorunları ve travmaları göz ardı etmeye çalışan meslek elemanlarının, kendi kendilerinin imdadına yetiştikleri söylenebilir. Çünkü insanlar sizden yardım beklerken, bölgedeki katılımcıların da bir insan olduğu ve yaşananlardan etkilenme durumları karşısında birbirine destek olmaları, bir nevi psikososyal destek hizmetlerinin önemini gözler önüne sermektedir. Özellikle K21'in cevabına bakıldığında, deprem bölgesinden dönmeden, mesleki ilişkilerin sürdürülebilirliği noktasında bir uyum sorunu yaşanmaya başlandığı görülmektedir:

Aslında Adıyaman'da iken çok büyük bir boşluktaydım kendimi ifade edemiyordum. Dedğim gibi kendimi her şeyden soyutladım. Hataylı bir arkadaşımın destek aldım çünkü almam gerekiyordu çok kötüydüm inanılmaz bir ruh hali içerisindeydim. Çok şey değişti yani beni çok kötü etkiledi. (K21)

Yaşanan travmaların sarsıcılığı ve kestirilemezliği, psikososyal destek veren gönüllü profesyoneller için de zorlayıcı olmuştur (Boyras, 2017: 130). Görev yerlerine dönen ve mesleki ilişkilerinin sürdürmek zorunda kalan katılımcılar, deprem bölgesindeki afetzedelerin yaşadıkları travmaları deneyimledikçe, ikincil travma yaşamak durumunda kalmışlardır. Katılımcılar, görev yerlerine döndükten sonra mesleki ilişkilerini devam ettirebilme noktasında kaçınılmaz bir değişim yaşamış ve uyum sorunu ön plana çıkmıştır. Aradan geçen süre zarfında hala bunun etkilerini yaşadığını dile getiren katılımcıların ikincil travma hali, görüşmelerden elde edilen verilerden anlaşılmaktadır.

4.4.2. Mesleki Anlamda Bilgi Eksikliği

Katılımcılara sorulan “mesleki ilişkilerinizde yaşanan değişim nelerdir?” sorusuna verilen cevaplardan elde edilen alt temalardan birisi de “mesleki anlamda bilgi

eksikliği” şeklinde olmuştur. Deprem bölgesine giden meslek elemanlarının verdikleri cevaplardan hareketle, ilk defa bir deprem bölgesinde görev aldıkları söylenebilir. Bölgeye giden katılımcıların yaşadıkları deneyim ile aslında mesleki anlamda bilgi eksikliğine sahip oldukları ön plana çıkmaktadır. K4, K5, K15 ve K20’nin söyledikleri bu alt tema etrafında birleşmektedir. Bir meslek elemanı olarak aldıkları eğitim ve kurumda (sahada) çalıştıkları süre zarfı göz önünde bulundurulduğunda, katılımcıların mesleki anlamda bilgi eksikliği ve yetersizliği kendisini göstermiştir. Örneğin katılımcıların, depremzedelere yönelik tutum ve davranışlarında bilinmezlik halinin açıklaması, mesleki anlamda bilgi eksikliği ile açıklanabilir. Bu açıdan katılımcıların verdikleri cevaplar şunlar olmuştur:

Yani normalde bu alanda çalıştığım için öncelikle daha önce böyle bir deneyimim olmamıştı. İster istemez bu konuda zorluklar yaşadık. Nasıl yaklaşılması gerekiyor o hassasiyet çünkü farklı yani sonuç itibariyle daha önce kafamızda kurguladığımız ilişkiler gibi değil. Sonuçta evini kaybetmiş birileri vardı hatta çok etkilendiğim bir olay da vardı. Çok çok zengin olduğunu söyleyen bir kişi vardı. Her şeyini kaybetmiş tek başına kalmış ve çadırda kalıyordu konteynırda bile değildi. Çadırda kalıyordu ve oraya adapte olamadığını ölmek istediğini söylüyordu o insanı tekrardan hayata tutundurmaya çalışmak ya da onunla ilgili çalışmalar yapmak açıkçası oldukça zordu yani. (K4)

Pek bir zorluk yaşamadım ama oradaki deprem bölgesinde kendi eksikliğimi hissettim. Hem mesleki anlamda hem insani anlamda hem travmalara müdahale anlamında kendi mesleki eksikliğimi hissettim. Böyle bir zorluk yaşadım. (K5)

Kendimi daha da geliştirmem gerektiğinin farkına vardım. Çünkü iletişim kurduğun kişilerde o yetersizlik hissini yaşadık hani o yüzden biraz daha mesleki donanımının olması gerektiğinin farkına vardım. (K15)

Özellikle afet noktasında bilinç düzeyimizin çok düşük olduğu, yaşanabilecek afet noktasında insanlara afetzedelere nasıl yaklaşım noktasında eksik gördüğümünden bu konudaki mesleki okumaları arttırdım. Çünkü ben de afetzede olabilirdim ancak özellikle orada çalışan sosyal hizmette çalışan arkadaşların afetzede olmalarına rağmen, bize ve diğer kurum dışındaki afetzedelere yaklaşımından etkilendim açıkçası, güçlüydüler. Belki içlerinde farklı şeyler yaşıyorlardı ama dışa yansımaları çok farklıydı. Bu konu beni etkiledi ancak kesinlikle konu hakkında çok iyi okumalar yapmamız lazım. Kişiye, aileye, topluma akut dönemde nasıl yaklaşım konusunda ne kadar az bilgiye sahip olduğumu farkettim. (K20)

“Mesleki anlamda bilgi eksikliği” alt teması içerisinde K19 ve K23’ün cevapları, diğer katılımcıların cevaplarını biraz daha ileri noktaya taşımıştır. Bu iki katılımcı, özellikle mesleki olarak ortaya çıkan bilgi eksikliğini gidermek adına eğitimler

verilebileceğini ve daha bilinçli hale gelebileceklerini öne sürmüşlerdir. K19, ortaya çıkan durumun birçok meslek elemanı için geçerli olabileceğini işaret etmiştir. K23'ten de anlaşılacağı üzere, mesleki anlamda bilgi eksikliğinin giderilmesi noktasında mesleki gelişime yönelik eğitimler verilerek daha donanımlı meslek elemanları haline gelebileceklerine dikkat çekmiştir.

Şöyle bir durum var çalıştığınız alan ne olursa olsun belli bir süre sonra muhakkak bir yorgunluk hissi yaşarsınız bu bütün meslek alanlarında geçerlidir. Gerek sosyal hizmet olsun gerek psikoloji olsun gerek sosyoloji alanında olsun özellikle Bakanlığımızın çerçevesi genel olarak çok büyük bir çerçeveye çalıştığımız için büyük bir alanda çalıştığımız için bir yorgunluk hissedebiliyoruz meslek elemanları olarak. Bu yorgunluğun en aza indirgenebilmesi için çalışmalar yapılabilir, eğitimler yapılabilir. Gerekirse Bakanlık olarak meslek elemanlarına artık farklı şekilde mi düşünülür nasıl düşünülür etkinlikler yapılabilir. (K19)

El elden üstündür diyeyim. Her fikir de ayrıdır, herkes illaki bir düşünceye tabidir ama bir meslek elemanı olarak da kendi mesleki gelişimine yönelik bir bilgi eğitim donanımına ihtiyacı vardır diye düşünüyorum. (K23)

Ekinci ve Canpolat (2024)'ın 6 Şubat Depremi sonrasında bölgeye gönüllü olarak giden sağlık çalışanlarının deneyimleri ile ilgili yaptıkları araştırmada, katılımcıların çoğunun gittikleri bölgede görev esnasında ani ve beklenmedik durumlarla karşılaştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Yaşanan kriz anında bazı katılımcıların ne yapacaklarını, nasıl hareket edeceklerini bilmedikleri yönünde cevaplar verilmiştir. Bu açıdan bakıldığında, deprem bölgesine giden sosyal çalışmacılar da benzer kriz durumunu yaşamışlardır. Özellikle katılımcıların daha önce böyle bir deprem deneyimi olmaması, her ne kadar afetlere yönelik eğitim alsalar da, ortaya mesleki anlamda bilgi eksikliğinin çıktığı sonucunu doğurmuştur. Nitekim katılımcılar içerisinde bunu doğrulayan cevaplar da alınmıştır.

4.4.3. Mesleğe Artan Duyarlılık

Bu soruya verilen cevaplardan ulaşılan alt temalardan birisi de “mesleğe artan duyarlılık” alt teması olmuştur. K1 ve K10'un verdikleri cevaplardan anlaşılacağı üzere, deprem bölgesinde depremzedelere yardım etmek, mesleklerine olan duyarlılığın artmasına neden olmuştur. Kendilerinin de deprem sonrası karşılaştıkları tablo karşısında yaşadıkları şoka ve etki altında kalmalarına dikkat çeken katılımcılar, görev yerlerine döndükten sonra kendilerini daha motive hale gelmiş şekilde kabul etmişlerdir. Nitekim burada en önemli husus, katılımcıların bir insan olarak ihtiyaç sahibi ya da mağdur

durumda bulunan afetzedelere yardım edebilmiş olmanın kendilerine kattığı değer olarak ifade edilebilir. İnsanlara yardım elini uzatmak, belki de “bir işe yaradım” düşüncesinin katılımcılar üzerinde bir etki oluşturması, görev yerlerine döndükten sonra mesleklerine olan duyarlılığı daha üst noktalara taşımıştır. Katılımcıların verdikleri cevaplar ise şu şekildedir:

Orada aslında birlik beraberlik içinde çalışmak mesleki anlamda olumlu yönde etkiledi diyebilirim. Döndüğümde daha motivasyonum yüksekti ve daha çalışmaya istekliydim sadece yol yorgunluğu vardı onun dışında aslında olumlu etkiledi. (K1)

Aslında afet bölgesindeki mesleki ilişkilerimize baktığımda, mesleğimizle alakalı bir sürü konu vardı. O insanlarla konuşup, o insanlarla dertleşip, o insanları bir düzene sokup, o insanları yeniden hayata tutunmak için mücadele etmemiz gerçekten şahane bir durum diyebiliriz. Bu durum elbette tartışmalar olabilir mesleki arkadaşlarla yani aynı fikirde olmayan arkadaşlarla olabilir bu normal şeylerdir çünkü insan doğasınsa herkesin aynı bir kategoriye sokmak olmayabilir ama genel olarak her insanın bir o durumda olan travmatik durumda olan insanlara karşı bir insanlık durumunu ortaya koyuyorlardı. Bunu herkes elini taşın altına koyduğunu düşünüyorum. (K10)

Sosyal çalışmacılar insanlığın gelişimi için mesleki tutum, karar ve eylemlerinde bir takım temel ilkelerden hareket etmektedir. Sosyal Hizme Derneği (2004) tarafından hazırlanan “Sosyal Hizmet Mesleğinin Etik İlkeleri ve Sorumlulukları” içerisinde, söz konusu temel ilkeler ile ilgili olarak “toplumsal sorunlara ilişkin bilinç ve duyarlılık düzeyinin yükseltilmesini amaçlar ve karar sürecine etkin katılımı sağlamak için çalışır” şeklinde bir açıklama ile karşılaşılmaktadır. Bu ilkedен hareket eden bir meslek elemanı olarak sosyal çalışmacılar, hem kendilerini hem de sosyal hizmet alanını gözeterek, etik ilkelere bağlı olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Deprem bölgesine giden sosyal çalışmacılar içerisinde bu etik ilkeleri göz önünde bulunduran katılımcılardan bazıları, mesleki anlamda gelişen ve artan duyarlılıklarının mesleki ilişkilerine olumlu yansımaya dikkat çekmiştir.

4.4.4. Mesleki Yetkinlik

Görev yerine dönen meslek elemanları içerisinde, mesleki ilişkiler noktasında çok fazla etkilenmediğini, bu süreci zorlanmadan atlattığını ifade eden katılımcılar olmuştur. Bu cevaplar, mesleki ilişkilerinizde yaşanan değişim teması altında “mesleki yetkinlik” alt teması çatısı altında toplanmıştır. Katılımcıların afet bölgesinde gerçekleştirdikleri çalışmalarda mesleki bilgilerinin ve becerilerinin yeterince gelişmiş olduklarını düşünerek fazla zorlanmadıklarını dile getirmişlerdir. Fakat aynı katılımcılar, deprem

bölgesindeki birçok meslek elemanında aynı ölçüde mesleki yetkinliğin olmadığını ve çok zorluklar yaşadığına tanıklık ettiklerini ileri sürmüşlerdir. Bu hususta K3 ve K17'nin cevapları şu şekilde olmuştur:

Bu konuda aslında çok üzerine düşünmedim. İşim gereği biraz çalıştığım birimden dolayı çok dışarı çıkan bir konumda değilim o yüzden bildiğim bir işi yerine getirmek mesleki açıdan beni zorlamadı. Bu konuda mesleki açıdan çok sıkıntım olmadı. (K3)

Böyle bir afet ile daha önce karşılaşmadım ama mesleğime olan tutkum ve mesleğime yönelik sahip olduğum bilgi ile birçok zorluğun üstesinden geldiğimi düşünüyorum. Gidip birine danışarak ya da ben deprem bölgesine gittim ruh halim iyi değil, çalışmalarına kendimi veremiyorum, eskisi gibi değilim diye kimseye söylemedim. Bunu zamanlar kendim üstesinden gelmeye çalıştım, kendim başarmaya çalıştım. Ama giderek verim oranının arttığını söyleyebilirim. Profesyonel bir destek verilseydi belki daha çabuk atlatabilirdik bu süreci. (K17)

“Mesleki yetkinlik” konusunda meslek elemanlarının daha önce yaşadıkları deprem deneyiminin etkileri de göz ardı edilmemelidir. Çünkü yaşanan her deneyim, aynı zamanda meslek elemanı için bir birikim haline dönüşmektedir ve böylelikle daha sonraki afetlerde süreci daha iyi yönetebilirler. Bu açıdan K22'nin cevaplarına bakılacak olursa, daha önce yaşamış olduğu Marmara Depremi ve yaşadığı deneyimler, Adıyaman'da görev yaptığı süre içerisindeki deneyimleri üzerinde kendisini zorlamadan görevini yerine getirmesini sağlamıştır.

Daha önce Kocaeli'nde Marmara Depremi'ni yaşadığım için çok fazla etkilenmediğimi söyleyebilirim. Özellikle mesleki anlamda yaşadığım deneyimin etkisiyle soğukkanlılığımı koruduğumu düşünüyorum. Belki de bu durum mesleki yetkinlik ve yaşam deneyimleri ile ilgilidir. Ama birçok meslek elemanının zorlandığına şahit oldum. (K22)

Sosyal çalışmacılar yaşanan krize bütüncül bakarak, afetten etkilenen bireyleri kendi çevresi içinde değerlendirir ve kaynaklarla buluşturmaya çalışır. Sosyal çalışmacıların edindiği bu amaç, genelci sosyal hizmet ve sistem yaklaşımının bir sonucudur. Bu bakış açısıyla sosyal çalışmacılar afet döngüsünün her aşamasında etkin bir şekilde görev alabilmektedir (Arslankoç vd., 2024: 115). Araştırma esnasında katılımcılar ile yapılan görüşmeler sonucunda, katılımcıların mesleki yetkinlik konusunda yeterince deneyimli olmaması nedeniyle deprem bölgesinde birtakım zorluklar yaşadığı göze çarpmaktadır. Bu açıdan katılımcılar içerisinde yalnızca K3, K17

ve K22'nin mesleki yetkinliklerini kullanarak süreci daha rahat atlatabildikleri tespit edilmiştir.

4.4.5. Yardım İsteğinin Artması ve Empati Duyma

Mesleki ilişkilerde yaşanan değişim temasının alt temalarından birisi de “yardım isteğinin artması ve empati duyma” alt teması olarak ortaya çıkmıştır. Görüşmeye katılan katılımcılar içerisinde K2, K11, K12, K13, K16, K23'ün verdiği cevaplar bu yönde şekillenmiştir. Deprem bölgesine giden sosyal çalışmacılar, her şeyden önce yaşadıkları deneyimler sonucunda etki altında kalmışlardır. Verilen cevaplardan anlaşılaçağı üzere, ortaya çıkan tablo, hayatını ya da yakınlarını kaybedenler, evsiz kalanlar ve çaresizce yardım bekleyen mağdur ya da afetzedeler, meslek elemanlarını ruhsal ve sosyal yönden etki altına almıştır. Sosyal çalışmacılar, mesleki yetkinliğin verdiği bir kazanım olarak insanlara yardım etmek için bir mücadelenin içine girdikleri deprem bölgesinde, aynı zamanda empati duyma yetisini de güçlendirmiştir. K13'ün verdiği cevaplarda da görüldüğü üzere, empati yeteneğı artan sosyal çalışmacıların afetzedelere yardım edebilme duygusu da gelişmiştir. Hatta bu duygu, meslek elemanları açısından ellerinden gelenin daha fazlasını yapabilmek, daha çok yardımcı olabilmek düşüncesine doğru evrilmiştir:

Dediğim gibi biraz daha empati yapabilme şeyimizi arttırdı bence. Çevremizde daha önce açıkçası ben hiç o şekildeki insanlarla karşılaşmamıştım. Benim empati yapabilme yeteneğimi daha da arttırdı o süreç. Meslek çalışanı arkadaşlarımıza da hani biraz daha ne bileyim onlara empati yapabilme şeyim arttı hani bir sıkıntı olduğı zaman hemen önyargı ile değil de bir sebebini araştırmanın daha doğru olduğunu düşünmeye başladım. İlk gittiğimiz zaman tabi yoğun bir çalışma yaptık on gün falan. Ondan sonra kendi kurumumuza döndüğümüz zaman biraz daha hafif, biraz daha monoton bir işe dönmüş olduk. Tabi aklımız birazcık da orada kaldı. Oradaki insanların yardıma muhtaç olduğunu bilerekten gelmemiz buradaki işimizde açıkçası birazcık aksattı şu şekilde hani daha fazla yardım etmek istiyorduk açıkçası oradaki vatandaşlarımıza ama daha fazla yardım edemediğimiz için de buradaki işimiz biraz daha monoton olduğı için birazcık kendimizi yetersiz hissine kapıldık diyebilirim. (K13)

Deprem bölgesinde yardıma muhtaç durumdaki depremzedeleri geride bırakarak görev yerlerine dönen sosyal çalışmacılar, mesleki ilişkilerini sürdürebilme noktasında bir süre zorluk yaşamıştır. Bu zorluğun yaşanmasında en başat faktörlerin başında, deprem bölgesinde yardıma muhtaç çok sayıda insanı geride bırakıp gelmiş olmak yer almaktadır. K16'ın da ifade ettiğı şekilde “o insanlara biraz daha yardım etmeyi tercih

ederdim” düşüncesi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan empati duyma gereksinimi, meslek elemanlarının durumunu daha iyi özetler hale getirmiştir. Bu konuda verilen bazı cevaplar şu şekildedir:

Buraya döndükten sonra insanları gördükten sonra artık böyle birçok şeyin boş olduğunun farkına vardım. İnsanlara karşı daha duyarlı daha da böyle yardımsever olmaya daha da elimden geleni yapmaya çalışıyordum buradaki insanlar açısından, oradaki insanlar için de aynı şekilde. (K11)

Aslında yaşadığım zorluklar mesela ilk önce şu oldu bulunduğum kuruma, bulunduğum ortama adapte olma durumum söz konusu oldu. Tabi bu adapte olma durumundan sonra şöyle bir şey var yani oranın insanlarını düşündüm. Orada bulunan insanları, zorluklar altında kalan insanları, orada bulunmayı ve o insanlara biraz daha yardım etmeyi tercih ederdim. Tabi beraberinde bayağı zorluklar da getirdi. (K16)

Bu durumda oradaki insanları gördüğümüz zaman bir şeyler yapma hissiyatına insan varıyor. Neticede oraya onun için gittik. Bunun için bir meslek elemanı olarak mesleğimizin dışına çıktık orada. Biz psikososyal destek ekibi olarak gittik. Yapmamız gereken mesleki ilişkilerin talimatı belli biz bunların dışına maalesef çıkmak zorunda kaldık. O anki psikoloji o durum insanların o potansiyelleri yaşamış oldukları göçükleri göz önüne bulundurduğumuz zaman bunun dışına çıktık ve bunu da yaparken de ister istemez yanındaki meslek elemanı arkadaşıyla aynı düşünebiliyorsun. Aynı durumu yapabiliyorsun ve birlikte yol alma anlayışı çerçevesinde hareket edebiliyorduk. (K23)

Deprem bölgesine giden sosyal çalışmacılar, bölgede yaşadıkları deneyimler sonrası ikincil travma hali yaşamaktadırlar. Tominaga ve diğerlerinin ifadesiyle, dolaylı travma olarak anılmaktadır. Dolaylı travma, başkalarının yaşadığı travmatik olaylara empatik etkileşimle maruz kalarak ortaya çıkmaktadır. Bu durumda, asıl felaketi yaşayan kişilerin ötesinde, aynı topluluk ya da ilişki ağına mensup bireylerin, olaylara şahitlik etmeleri ve bu nedenle kendilerinin de benzer olumsuzlukları yaşayabileceği yönünde empati kurmalarıyla ikincil travma ortaya çıkmaktadır (Çağatay, 2024: 727). Hakkari’ye dönen ve görevlerine başlayan sosyal çalışmacılar da, söz konusu ikincil travmayı yaşamışlardır. Bu açıdan K2, K11, K12, K13, K16, K23’ün ihtiyaç sahibi insanlara yardım etme isteği ve yaşanan olumsuzluklar karşısında empati kurma yetilerinin arttığı gözlemlenmiştir. Çünkü bir gün aynı ya da benzer bir felaketi kendilerinin de yaşayabileceklerini ifade eden katılımcılar olmuştur.

4.5. Mesleki İlişkilerde Yaşanan Değişim ve Psikososyal Destek İhtiyacı

Psikososyal destek ekibi olarak deprem bölgesine giden sosyal çalışmacılara yöneltilen sorulardan birisi de “mesleki ilişkilerde yaşanan değişim sonrası psikososyal

destek ihtiyacı hakkında düşünceleriniz nelerdir?” sorusu olmuştur. Bir önceki başlıkta, görev yerlerine dönen katılımcıların mesleki ilişkilerin sürdürülmesi noktasında bazı değişimler yaşadığına ve zorluklarla karşılaştığına yer verilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu, görev yerine döndükten sonra, sosyal yaşamlarında olduğu gibi, mesleki ilişkilerini devam ettirebilmek ve görevlerini yerine getirebilmek için psikososyal destek hizmetlerine ihtiyaç duyduklarını dile getirmişlerdir.

Öncelikle ne kadar eğitim alsalar ve ne kadar bu mesleği yıllardır icra etseler de, meslek elemanlarının da bir insan olduğu, bir ailesi ve sosyal çevresi olduğu gerçeği sürekli kendisini göstermektedir. Katılımcıların cevaplarındaki ortak nokta, deprem bölgesinde yaşadıkları deneyimlerinden ruhsal ve sosyal yönden etkilenmiş olmalarıdır. Çünkü bir tarafta kaynakların yetersizliği ve imkansızlıklar diğer taraftan hayatını ya da yakınlarını kaybeden insanların varlığı ile deprem bölgesinde çalışmalar yürütmek, katılımcıları yıpratmıştır. Nitekim K1, K2, K4, K5, K7, K9, K10, K15, K16, K20, K21’in şu cevapları daha fazla ön plana çıkmaktadır:

Gerek sosyal anlamda gerek fizyolojik anlamda bizim de ihtiyaçlarımızın karşılanması gerekir ki biz o insanlara daha faydalı olabilelim. (K1)

Bence muhakkak gerekiyor. Ne kadar meslek elemanı olursak olalım bazen yaşantılarımız ya da yaşadığımız şeylere ilişkilerimizi iyi bir şekilde yönetemeyebiliyoruz. Mesleğin neresinde olursa olsun kesinlikle destek alınması gerektiği kanaatindeyim. (K2)

Biz psikososyal destek olarak bu konuyu biraz daha genişletmemiz gerektiğini düşünüyorum. Evet belki bu çok desteklenerek devam etmesi gereken bir şeydir. Bu alanın biraz daha açılarak aslında herkese yayılması gerektiğini düşünüyorum. (K4)

Bana göre, afet bölgesinden gelen meslek elemanlarının mutlaka bir psikososyal desteğe ihtiyacı olacaktır. Bu hem kendi hayatlarında kendi sosyal yaşantılarında hem de mesleki hayatlarında iş arkadaşları ile ilişkilerinde bir etkiye sahip olacaktır. (K5)

Kesinlikle bir ihtiyaçtır. Her ne kadar verilen küçük bir şey olsa da onlara da psikososyal destek lazım oluyor. Bu konuda hem lazım oluyor hem de kendilerini artık daha çok geliştirmeleri gerekiyor karşı tarafı anlamaları için ve yönlendirilebilmeleri için çok daha fazla kendilerini geliştirmeleri gerekiyor. (K7)

Bence psikososyal destek alınabilir. Nihayetinde meslek elemanı da bir insan ve yaşanan afetlerden sonra mesleki ilişkileri sağlıklı sürdürebilmesi için yani ne bileyim motivasyonu gitmiş olabilir, kişilik duygu durumunu kontrol edemeyebilir bu yüzden psikososyal destek alması önemlidir. (K9)

Aslında psikososyal desteğin önemi daha yeni yeni anlaşıyor. Gerçekten de belki Türkiye’de ilk kez böyle bir psikososyal destek hizmeti verilmeye başlandı. Daha önce fazla duymadık da ama bu gerçekten de önemli olan bir durumdur. Hani ilk başlarda gittiğimizde belki psikososyal destek hizmeti fazla veremedik sadece yardım hizmetinde bulunduk ama psikososyal desteğin ikinci aşamada daha çok önem verdiğini ve gerçekten de olması gereken bir kavram olduğunu düşünmekteyiz. Kesinlikle psikososyal destek gereklidir. Biz psikososyal destek kavramını gerçekten biraz daha geniş bir alana yaymalıyız ve bu psikososyal destek hem çalışana destek hem de depremedelere hem de yaşlı ve çocuklara destek anlamında da kullanabiliriz bu kesinlikle gerekli olmalıdır. (K10)

Psikososyal destek bence her alanda önemli. Aile içinde yaşadığımız en ufak bir şeyde bile biz psikososyal destek almalıyız. Kaldı ki böyle bir şeyde meslek elemanları olarak bence her noktada önemi var. (K15)

Kesinlikle psikososyal destek bir ihtiyaçtır. Evet depremin birinci ikinci gününde insanlar kıt kaynaklar noktasında suya ulaşamadı belki ekmeğe ulaşamadı ondan sonraki süreçte suya da ulaştı ekmeğe de ulaştı ama depremin bıraktığı izler kolay kolay silinecek gibi değildi. Karnını doyurdular, temel ihtiyaçlarını karşıladılar, ondan sonra geriye kalan yıllarca belki sürebilecek nitelikte insanlarda oluşan zihinsel, depresyon, yaşadıkları acı ve travma ancak bu psikososyal destekle, insanlara olan yaklaşımla ve onlara bu noktada onları daha motive edici ve takip edici bir sistemin kurulması gerektiğini düşünüyorum ve psikososyal desteğin de vazgeçilmez olduğunu düşünüyorum insanlara yaklaşım noktasında. (K16)

Yani bu bir grup çalışması olabilir. Öncelikle oraya gidenler arasında bilgi paylaşımı ardından buradan çıkacak sonuçla beraber hangi konuda destek almaları noktasında ortak bir kaniya varıp bireysel destek alınabilir. (K20)

Kesinlikle psikososyal destek önemli bir yerde. Nedenini şöyle söyleyeyim çok başka bir felaket de yaşıyor olabilirdik. Tamam sonuçta gidiyoruz, müdahale ediyoruz, hayatlarına dokunuyoruz evet ama desteğe ihtiyaç oluyor kesinlikle psikososyal destek şart. Alan taramasına giden böyle deprem bölgelerinde çalışan arkadaşların ruh halini anlayıp o şekilde yaklaşmak gerekiyor. Şunu diyemeyiz eğitimi görmüş nerede nasıl davranacağını bilir karşıdaki insan diyoruz. Onun da duygularının olduğunu bilincinde olup o şekilde yaklaşmak gerekiyor. Kesinlikle destek şart. (K21)

Katılımcılar, psikososyal destek hizmetlerinin önemi ve gerekliliğini ortaya koyarken, mesleki anlamda kendilerini daha iyi yetiştirmek adına bir takım eğitimlerin verilmesi gerektiğini de gündeme getirmişlerdir. Hayatını ya da yakınlarını kaybeden insanlara psikososyal destek verebilmek adına deprem bölgesine giden sosyal çalışmacılar, aslında yaşadıkları deneyim karşısında psikososyal destek hizmetine ihtiyaç duyar hale gelmiştir. K13 ve K14’ün verdiği cevaplardan anlaşılabacağı üzere, bölgedeki

meslek elemanları, yeri geldiğinde birbirine psikososyal destek hizmeti vererek görevlerini yerine getirebilme noktasında güç kazanmışlardır. Mesleki konsültasyon şeklinde, meslek elemanları arasında gerçekleşen görüşmeler, katılımcıların psikososyal destek olarak görevlerine motive olmalarına imkan tanımıştır. Ayrıca bu konularda çalışan akademisyenlerin de eğitim süreçlerine dahil edilmesi, K13 tarafından sunulmuş bir öneri olarak ön plana çıkmaktadır. Verilen cevaplar ise şu şekildedir:

Dediğim gibi bizim ülkemizde bilimsel literatürde önemli hocalarımız var. Üniversitelerimizde akademisyen olarak önemli çalışmalar yapan hocalarımız var. Onların daha fazla sürece dahil olması gerektiğini düşünüyorum. Meslek çalışanı arkadaşlarımıza kendi aramızda da mesela çalışmalar yapılabilir. Meslek konsültasyon çalışmaları yapılabilir. Bunlar faydalı olur diye düşünüyorum. (K13)

Bence biz meslek elemanları olarak psikososyal destek konusunda sürekli desteklenmeliyiz. Bu afet olur yarın öbür gün başka şeyler olur o konuda desteklenmemiz gerekiyor ki bizim yani her türlü hazırlıklı olmamız gerekiyor her duruma. (K14)

Görev yerine dönen sosyal çalışmacılar, mesleki ilişkilerini sürdürebilme noktasında kurum içi bir takım etkinliklerin önemine işaret etmiştir. K6, K8 ve K18'in ifadelerinden hareketle, kurum içi gerçekleşecek etkinlikler, aynı zamanda bir psikososyal destek hizmeti olarak kabul edilebilir. Özellikle grup çalışmaları şeklinde gerçekleşecek etkinliklerin, bir sportif faaliyet olabileceği, grup terapileri yapılabileceği, kurum personellerinin bir araya gelmesiyle faaliyetler gerçekleştirilebileceği şeklinde ifade edildiği görülmektedir. Bu konuda şu cevaplar verilmiştir:

Toplu olarak kurumca faaliyetler yapılabileceğini düşünüyorum. Sportif faaliyetler olur, oturulur bir kafede bir yerde toplu bir etkinlik yapılması mesleki ilişkiler açısından bir destek sağlayacaktır. (K6)

Olması şart hatta ben böyle grup terapileri oluyor ya işte bizim gibi afet sonrası etkilenen meslek elemanlarının böyle oturup konuşmasını isterim. Ben katılıyorum böyle bir şey olmasını isterim. (K8)

Her vaka kendine hastır. Bizim deprem bölgesinde, afet bölgesinde içinde bulunduğumuz durum yaptığımız görüşmeler bu müracaatçıların kendilerine has durumlarıyla bizim burada verdiğimiz hizmet alanlarındaki müracaatçılar bir değil. Onun etkisinden gelip burada bu müracaatçı ile mesleki ilişki geliştirmek de biraz zor bir süreç oluyor ve psikososyal desteğe ihtiyaç duyuluyor. Bu nedenle kurum personelleri ile bir takım toplantılar ve faaliyetler gerçekleştirilerek entegrasyon sürecinin tekrardan sağlanabileceğini düşünüyorum. (K18)

Deprem bölgesine giden sosyal çalışmacılar içerisinde mesleki ilişkileri sürdürebilme noktasında psikososyal destek hizmetine ihtiyaç duymayan katılımcılar da olmuştur. Sosyal yaşamlarını devam ettirme noktasında psikososyal destek ihtiyacı duymayan K11, K12 ve K22, mesleki ilişkilerin sürdürülmesi noktasında da psikososyal destek hizmetine ihtiyaç duymadıklarını dile getirmişlerdir. Fakat birçok meslek elemanının görev yerine döndükten sonra mesleki ilişkilerinin sürdürülebilmesi açısından psikososyal destek hizmetlerine olan ihtiyacın da altını çizerek vurgulamışlardır. Çünkü katılımcılar içerisinde, deprem bölgesinde yaşananlardan etkilenen birçok sosyal hizmeti bulunmaktadır. Bu meslek elemanları görevlerini devam ettirebilmek ve uyum sürecini atlatabilmek için öncelikle çevresindeki diğer meslek elemanlarının desteklerini görmüşlerdir. Fakat bunun yeterli gelmeyeceği için psikososyal destek hizmetinin profesyonelce verilmesi gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Bu hususta verilen cevaplar şunlardır:

Yani psikososyal desteğin önemi mesela bu giden arkadaşlar toplanıp bir ekip şeklinde ne yaptıklarını ne yapacaklarını paylaşabilirler, birbirleriyle yardımcı olabilirler. Hani bu konuda birbirlerine destek olabilirler. Yani ben şahsen kendi adıma ihtiyaç duymadım kendim için psikososyal desteğe ama çoğu arkadaş için gerekli diye düşünüyorum. (K11)

Gerçekten oraya gidip geri dönen meslek elemanlarının birçoğunun psikolojik desteğe ihtiyacı olduğunu düşünüyorum. Ben böyle bir ihtiyaca gereksinim duymadım. Daha önce bu alanda çok çalıştım. Çocuk biriminde de çok çalıştım. Krizlik olaylarla çok çalıştım bu alanda olgunlaştığımı düşündüğüm için ihtiyacım olmadığını düşünüyorum. (K12)

Psikososyal destek konusunda dediğim gibi birinci derecede etkilenenlere sağlıklı bir şekilde ilişki sürdürebilmeleri için ilk önce gidenlere verilmesi gerekiyor. Ben kendi açımdan herhangi bir psikososyal desteğe ihtiyacım olmadı. Ama giden birçok meslek elemanının bu konuda ihtiyacı olduğunu gözlemledim. (K22)

4.6. Ruh Hali ve Kişilik Durumlarında Yaşanan Değişim

Görüşmeler esnasında katılımcılara sorulan bir diğer soru ise, ruh hali ve kişilik durumlarında ne gibi değişimler gerçekleştiği şeklinde bir soru olmuştur. Bu soruya verilen cevaplardan elde edilen verilere göre beş alt tema elde edilmiştir. Alt temalar şu şekildedir: “Günlük rutinelere dönememe”, “Küçük şeyleri dert etmeme”, “Maddi değerlere verilen önemin azalması”, “Maneviyata yönelim”, “Mesleki yetkinlik”.

4.6.1. Günlük Rutinlere Dönme Sorunu

Katılımcılara sorulan ilk iki soruda, sosyal yaşamda ve mesleki ilişkilerde yaşanan değişim üzerine sorular olmuştur. Ruh hali ve kişilik durumlarında yaşanan değişim sorulduğunda, ilk iki soruda yer verilen alt temalardan birisi olan “uyum sorunu” alt temasına benzer bir şekilde “günlük rutinlere dönme sorunu” alt teması ortaya çıkmıştır. Katılımcılar cevaplarında, günlük rutinlere dönüşte yaşadıkları sorunlara geniş bir yer vermiştir. Bu konuda K2, K7, K9, K13, K16, K17, K21, K22, K23’ün verdikleri cevaplar ön plana çıkmaktadır. Özellikle katılımcılar için en bariz değişim, gündelik yaşamında yapıp ettiği birçok şeyin artık bir anlam ifade etmemesi, rutin eylemlerini eskisi gibi isteyerek gerçekleştirememesi, sürekli olarak depresyon bölgesinde karşılaştıkları olaylar ve kişilerin gözlerinin önüne gelmesi, sürekli geride bıraktıkları afetzedeleri hatırlaması sonucu birçok eylemini yerine getirememesi şeklinde sıralanabilir. Örneğin aile içi ilişkilerde, çocukları ile olan diyaloglarında depresyondan önceki günlük rutin eylemlerini sergileyemedikleri ve bu konuda zorlandıkları görülmektedir. Katılımcılardan elde edilen cevapların bir kısmı şunlardır:

Bence etkilendi, kötü de etkilendi diyebilirim. Sonuçta yas süreci bence ülke geneli bir yas süreci oldu. Sadece oradaki insanların kayıplarının bir yası olmadı hepimizin bir yas süreci oldu bana göre o yüzden ruhsal anlamda biraz çöktük ama şu an sorarsanız herhangi bir şekilde etkilenme söz konusu değil. Depresyon bölgesinden döndükten sonra da birçokumuzda uyuyamama, sürekli bir şekilde dalıp gitme, oradaki olayları ya da insanları düşünüp durma gibi durumlar söz konusu oldu. Etkilendik ama şu an iyiyim diyebilirim. (K2)

Mutlaka bir değişiklik oldu. Artık hayattan eskisi kadar zevk almamaya başladım. Hayat sevincim yarı yarıya düştü diyebilirim. Mesela orada beni çok etkileyen bir şey olmuştur. Anne babasını kaybeden bir çocuk vardı. Bir köye gitmiştik onu ilk gördüğümde çocuğun anlamsız bakışları beni çok etkilemişti. Uzun bir süre kendime gelemedim. O gün hiçbir şey yapamadım. Böyle boş boş bakıyordum yani bunları atlatmak kolay olmuyor. İnsanın kişiliğine de ruhuna da işleyen şeyler oluyor. Mesela hala bu soruyu sorduğun zaman ilk aklıma o çocuk geldi. İnsan unuttuğunu sanıyor ama soru geldiği zaman insan aslında unutmadığını da farkediyor. (K7)

Daha önce dediğim gibi yani aslında bu çok tekrarlanmaya başladı. Endişe ile beraber bir dengesizleşme yani epey bir dengesizleştim bu endişeden kaynaklı. Şu an iyiyim diye düşünüyorum. (K9)

Haliyle duygusal sistem birazcık kötü etkilendi çünkü sonuçta orada bir travma yaşıyorsun yani evlerin hali insanların durumu falan birazcık hafif bir travmatik etki yarattı bizde ve sonuçta psikolojide bu böyledir travmatik etkiler hemen geçmez

posttravmatik stres bozukluğu muhabbeti vardır psikolojide. Hafif ondan oluştu açıkçası hepimizde. Onun etkisi bir süre sürdü sonra yavaş yavaş geçti. (K13)

İnsanların o durumları yani her anlamda kaybettiği şeyi insanları gördükten sonra tabi ki olumsuz etkilendi ama ben buraya döndükten sonra şunu kendime söyledim evet deprem oldu evet binlerce insan hayatını kaybetti bir sürü çocuk anne babasız kaldı içselleştiriyorsun yani empati kurmaya çalışıyorsun. Tabi onların yaşadıklarına empati kurmak da zor oluyor, onları anlayamıyorsun ama içselleştirdikten sonra o insanların o durumunu gördükten sonra buraya dönüp normal hayatına devam etmek zor olabiliyor gerçekten zor olabiliyor. (K17)

Etkilenmiştik açıkçası. Etkilenme illaki vardı. Yaşadığım olaylar özellikle ben bir baba olarak bu durumu açıklamak istiyorum. Eve gittiğim zaman çocuklarıma sarıldığım zaman derin bir oh çektim. Bunun bir etkilenmişliği vardı üzerimde hala. Çünkü oradaki çocukları görünce orada yaşadığım bir vaka bahsetmek istemiyorum ama çocuğa yönelik bir vakaya denk geldim bu ister istemez beni etkiledi. Eve geldiğim zaman bu durum beni biraz etkiledi açıkçası. Ama üstesinden bir şekilde gelmeye çalıştık. (K23)

Afet sonrası uygulanan psikososyal destek hizmetleri, afetlerden etkilenen kişilerin normal hayatlarına geri dönme sürecini hızlandırmayı amaçlamaktadır (ASHB, 2024: 2). Bu durum, deprem bölgesine giden sosyal çalışmacıların görev yerlerine dönmeleri sonrası geçerli bir durumdur. Fakat ruh hali ve kişilik durumu, her katılımcıda aynı özelliklere sahip olmadığı gerçeğinin de altını çizmek gerekmektedir. Yani her katılımcı, deprem bölgesinde karşılaştığı manzara, yaşadığı deneyimleri aynı olgunluk ve mesleki yetkinlik ile karşılayamamış olabilir. Bu nedenle katılımcılar, görev yerlerine döndükten sonra, sosyal yaşamlarında rutin alışkanlıklarını devam etme noktasında bazı sorunlar yaşamışlardır.

4.6.2. Küçük Şeyleri Dert Etmeme

Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmelerden ulaşılan ikinci alt tema “küçük şeyleri dert etmeme” şeklinde ortaya çıkmıştır. Bir anlık bir olay gibi görünse de, bu kadar dile kolay bir durum gibi anlatılsa da, yaşanan depremin etkileri ve sonuçları, can ve mal kayıpları, hayatını kaybedenler ve geride kalanlar şeklinde düşünüldüğünde, ders çıkarılması gereken birçok şeyin varlığı ile yüzleşilmektedir. Özellikle ruh hali ve kişilik açısından bakıldığında, insanların kendilerini yeniden gözden geçirmelerine imkan tanıyan bir afetin yaşandığı söylenebilir. Bu açıdan katılımcılar, yaşanan deprem sonucunda, küçük şeyleri dert etmeme konusunda önemli çıkarımlar yapmışlardır. Katılımcılar, bazı davranışların anlamsızlığı, kişilerarası ilişkilerde kırıncı olmanın gereksizliği, insanların birbirini üzdüğü konuların aslında bir incir çekirdeğini

doldurmayacak konular olabileceği gerçeği ile karşılaşmışlardır. K3, K6, K8, K11, K12, K14, K16'nın verdiği cevaplara bakıldığında, katılımcılarda yaşanan değişim, ne kadar küçük şeyleri dert ettikleri, değmeyecek şeyler uğruna insanları kırmaları, aslında yaşadıkları hayatın güzelliklerinin zamanla farkına varamadıkları, çok basit öfkelenebildikleri ve kırıncı olabildikleri yönünde gerçekleşmiştir. Bazı katılımcıların verdikleri cevaplar şu şekilde olmuştur.

Biraz inatçı ve sert bir kişiliğim vardı, sinirli bir kişiliğim vardı. Bunu biraz daha törpülemeye, biraz daha değiştirmeye başladım. Kişiliğim dediğim gibi biraz daha mizacımla yumuşatmaya başladım. Biraz daha değmeyecek şeyler için insanları kırmamaya özen göstermeye başladım. Kişiliğim de artık uzlaşıcı yapıcı insanları kırmamaya ve insanlara değer vermeye başladım o yönde bir kişilik değişikliği oldu diyebilirim. (K6)

Bazen ufak şeyleri problem haline getiriyordum ama getirmiyorum artık. Dünyanın boş olduğunu fark ettim gerçekten de bu beni etkiledi yani evlermiş arabalarmış takılarınmış bunlar hepsi boş insan da daha böyle ilişkilerde daha sağlıklı olmalı daha birbirini sevmeli. (K8)

Evet biraz daha bir şeyleri çok mesela küçük şeyleri takıyoruz ya bazen onlara artık gerek olmadığını daha böyle hayatın çok da takılacak olmadığını hani ailevi ilişkilerin nasıl diyeyim birçok şeyin daha çok değerli olduğunu farkına vardım. (K11)

Katılımcılardan K3 ve K16, yaşadıkları değişim sonucu küçük şeyleri dert etmeme noktasında, özellikle yaşamın güzel taraflarını anlama açısından bir değişimin gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Çünkü hayata bakışları değişmiştir. Hayatı bu kadar ciddiye almanın ötesinde, içinde bulunulan zamanın farkında olarak yaşamak gerektiğinin üzerinde durmuşlardır. Böylelikle ruh hali ve kişilik durumlarında ortaya çıkan değişim sonucu, daha farklı bir kişiliğe bürünürken, insana daha fazla değer veren bir bakış açısına sahip olmuşlardır:

İnsanın hayata bakışı kısmen de olsa değişiyor. Hayatın aslında çok da üzerinde durulması gereken önemli bir şey değil aslında çok kısa ve anlamlı bir şekilde yaşamak gerektiğini insan daha iyi anlıyor. (K3)

Sadece davranışlarda ruhsal olarak değil davranışsal olarak değişimlere neden oldu. Yapmamam gereken bazı davranışlar nedir bir insanı kırabilmek, bir insanı üzebilmek ya da ne bileyim arkadaşlarıma bazen kızardım bazen bir şeyler söylerdim aslında bir dakikadan sonra kıymetinin olduğunu o arkadaşımın kırmaman gerektiğini bunun farkına varabildim aslında. Hayatın güzel olduğunu yaşanılabilir olduğunu bu noktada özümstedim. Bir şair diyor ya hayat yaşandığı kadar vardır gerisi ya hafızalardaki hatıra ya da hayallerdeki ümittir. Hüsrana ise tek bir yerde kabulleniyorum yaşamak

mümkünken yaşamamak olmakta. Yani bulunduğun zamanı en güzel şekilde değerlendireceksin, farkına varacaksın onu yaşatacaksın. Bu bendeki ruhsal değişimlere neden oldu. (K16)

4.6.3. Maddi Değerlere Verilen Önemin Azalması

Katılımcıların verdikleri cevaplardan hareketle ulaşılan bir diğer alt tema “maddi değerlere verilen önemin azalması” şeklindedir. Doğal afetlerin en önemli özelliği, can ve mal kaybına neden olmasıdır. Ortaya çıkan sonuçları ve etkileri bağlamında, dünyada eşi benzeri görülmemiş bir felaket olarak kabul edilebilecek bir afet olma özelliğine sahip olan 6 Şubat Depremleri, çok sayıda insanın hayatını kaybetmesine, binaların yıkılmasına ve şehirlerin harap olmasına neden olmuştur. Geride kalanlar ise hayatlarının şokunu yaşarken, deprem sonrası yaşamları için birçok kaygının içerisinde kendilerini bulmuşlardır. Yaşanan felaketin etkileri, depremzedeler kadar, deprem bölgesine yardıma koşan meslek elemanları üzerinde de birçok yönden kendisini göstermiştir. Daha önce sorulan sorulara verilen cevaplar ve ortaya çıkan alt temalar da bunu doğrular niteliktedir.

Depremi etkileri depremzedeler kadar, bölgeye giden meslek elemanları tarafından kolay unutulacak, hızlı bir şekilde hafızalarından silinecek etkiler değildir. Ruh hali ve kişilik durumları noktasında etkilenen katılımcılar, maddiyata verilen değer ne kadar anlamsız ve boş bir değer olduğunun farkına varmışlardır. Çünkü bir dakika içerisinde yaşamları sona erdiren, kentleri harabeye döndüren depremin etkileri ve sonuçları, maddi değere sahip olan her şeyin ne kadar değersiz olduğu fikrini doğurmuştur. Bu noktada katılımcıların cevaplarından anlaşılabileceği üzere maddi olarak birçok şeyin anlamsız hale geldiği, bu kadar çok önemsenmemesi gerektiği ve belki de daha önemlisi sahip olduklarının kıymetini bilmeleri noktasında önemli bir aydınlanma yaşadıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Bu açıdan K4, K10 ve K15 tarafından verilen cevaplar şu şekildedir:

Açıkçası biraz kendimi çökmüş hissediyordum. Yaşadığım olaylar kafamda zihnimde sürekli canlanıyor. İster istemez insan da bu durumdan etkilenip modum sürekli düşük bir zamanlar öyle dolaşmaya başladım öyle yaşamaya başladım. Artık hiçbir şeyin anlamlı ya da değerli olmadığını düşünmeye başladım. Maddi olarak birçok şey anlamsız geliyordu. (K4)

Ruhsal ve kişilik durumu şöyle dediğim gibi orada öyle insanlarla karşılaştık ki hayatı boyunca hiç ölmeyeceğini düşünüp yaşamak umuduyla hayata tutunan insanlar ölümü düşünmüş orada bunu gerçekten bize hissettirdiler. Paraya tapan insanları biz gördük üzerinde bir ceket ya da bir montu yoktu, montumuzu çıkarıp üstüne attık. Ama

anladım ki maddiyatın bir anlamı yokmuş. Hepsinin deprem ile bir dakika içerisinde sona erebileceğini, yok olabileceğini gördüm ve maddiyatın bu kadar önemsenmemesi gerektiğini düşünmeye başladım. (K10)

Kişilik durumumda biraz da ailevi değerlerin üstünde duruyor insan bu da aslında insanın kişiliği ile alakalı bir durum. Elindekini kıymetini bilme, değer verme bunlar da kişiliğe yansdı. Maddiyatın ötesinde daha değerli şeylere sahip olduğumu anladım. (K15)

Deprem, bireylerin günlük rutinini bozup, bireylerde anlamsızlık duygusunun gelişmesine neden olmuştur. Yaşanan deprem sonrası meydana gelen can kayıpları ile birlikte ortaya çıkan mal kayıpları, bireylerin yaptıkları ve kazandıklarının bir anda boşa gittiğini ortaya koymaktadır (Aka, 2023: 426). Yaşanan kayıplar doğrudan doğruya depremzedeleri etkilerken; deprem bölgesine gelen sosyal çalışmacıları da yaşadıkları deneyimler bağlamında etkilemiştir. Artık maddi değerlere verilen önem azalmaya başlamıştır.

4.6.4. Maneviyata Yönelim

Katılımcıların verdikleri cevaplardan elde edilen bir diğer alt tema “maneviyata yönelim” şeklinde olmuştur. Bu alt tema, bir önceki alt tema ile karıştırılmaması gerekmektedir. Çünkü burada katılımcılar, “maneviyata yönelim” alt teması ile ölüm korkusu ve ölüm gerçeği üzerine görüşlerini dile getirmişlerdir. Deprem bölgesinde yaşanan zorlukların ötesinde hayatını kaybedenler ve yakınlarını kaybedenlerin varlığı, katılımcıların maneviyata yönelmesinde daha çok etkili olmuştur. Çünkü sosyal yaşamlarında sahip oldukları aileleri ve sosyal çevreleri üzerinden empati kuran katılımcılar, manevi değerlerine biraz daha dönmek durumunda kalmışlardır. “Maneviyata yönelim” alt teması çerçevesinde K1, K2, K5, K13 ve K18’in verdiği cevaplar ön plana çıkmıştır. Katılımcılar açısından bir yandan ölümü hissetmek, diğer yandan yakınlarını kaybetmek düşüncesi ağırlık kazanırken; manevi değerlere biraz daha sarılma duygusu güç kazanmıştır. Bununla birlikte gerek kendisi gerekse yakınlarının hayatta olması, böyle bir deprem felaketi yaşamamış olmaları, katılımcılar açısından bir şükür sebebi haline gelmiştir. Verilen cevaplardan bazıları şunlardır:

Halime şükrediyordum çok zorluk yaşayan insanlar görmüş olmak onlara üzülmüş olmak tabi ki biraz ruhsal anlamda beni üzse de böyle bir şükretme hali onun dışında yaşadığım o yolun uzun oluşunun verdiği yorgunluk vardı ama faydalı olmanın verdiği bir huzur da vardı ve o anlamda bir motivasyon yüksekliği de vardı. Aslında böyle karışık bir ruh halim vardı diyebilirim. (K1)

Bence bu deprem belki bütün ülkenin bakış açısını değiştirdi her şeye olan bakış açısını değiştirdi. Belki maddeden ziyade biraz daha maneviyata yönelen bir ülkeye doğru gidiyoruz. O ölüm her şeyi bitirdi bir anda yüzbinlerce insan kaybettik. Kişilik anlamında da bence insanlar artık maneviyata daha çok yönelmeye başladı diyebilirim. (K2)

Biraz maneviyatımda değişiklik oldu sanki. Biraz daha ölümü yakında hissetmeye başlıyorsun. Bu da benim manevi hayatımda sosyal hayatımda biraz daha kişiliğimde etkisi oldu. Manevi olarak biraz daha etkilendim (K5)

Kişilik aslında çok kolay değişebilen bir şey değil bir insan kişilik özellikleri ama tabi manevi değerlerin ön planda olması bir etken oldu. O açıdan bir değişim gerçekleşti. (K18)

Deprem, maddi ve manevi kayıplarla sosyal hayatın akışının bozulmasına neden olmaktadır. Deprem sonrası bireye sunulacak olan manevi destekle bireyin kişisel baş etme kapasitesini arttırması amaçlanmaktadır (Aybey, 2024: 202). Bu durum depremzedeler kadar afet bölgesinde görev yapan meslek elemanları için de geçerlidir. Özellikle katılımcılar açısından öne çıkan iki nokta, ölüm korkusu ve yakınlarını kaybetme korkusu, yaşanan olumsuzluğun ana kaynağı olarak görülmektedir. Katılımcılarla gerçekleştirilecek görüşmeler ve uygulanacak psikososyal destek hizmetleri ile bu sürecin daha hızlı atlatılabileceği ve kısa sürede normalleşmenin gerçekleşebileceği öngörülmektedir. Aksi takdirde kendi halinde, kendi kendine normalleşmeye bırakılan birey, sürekli olarak deprem bölgesinde yaşadıklarıyla yüzleşerek, süreci kendi lehine çevirmekte zorlanacaktır. Ruh hali ve kişilik durumu, hem aile içi, hem sosyal çevre, hem de mesleki ilişkilerdeki durumunu olumsuz yönde etkileyecektir.

4.6.5. Mesleki Yetkinlik

Görev bölgesine dönen sosyal çalışmacılar içerisinde ruh hali ve kişilik durumları bağlamında herhangi bir değişim yaşamadığını ve etkilenmediğini ortaya koyan katılımcılar da olmuştur. K19 ve K20'nin verdikleri cevaplara bakıldığında, bu soruya verilen cevaplardan elde edilen alt temalardan sonuncusu “mesleki yetkinlik” olarak belirlenmiştir. Deprem bölgesinde karşılaştıkları tablo karşısında duydukları üzüntüyü dile getiren katılımcılar, bu süreçte mesleki deneyim ve yetkinliklerinin ön plana çıkması sonucu olumsuz bir değişim ya da etkilenme süreci yaşamadıklarını ortaya koymuşlardır. Özellikle K20, deprem bölgesinde görevini gerçekleştirirken, depremin ortaya çıkardığı olumsuzluklardan etkilenmiş olsaydı, depremzedelere yardımcı olma konusunda başarıyla görevini gerçekleştiremeyeceğine dikkat çekmiştir. Nitekim katılımcıların

verdiği cevaplardan anlaşıldığı üzere, yaşadıkları deneyimler, ruh hali ve kişilikleri üzerinde herhangi bir etki göstermemiştir. K19 ve K20'nin cevapları ise şu şekildedir:

Hayır herhangi bir değişim olmadı. Kadın meslek elemanlarının daha fazla etkilendiğini gördüm. Belki onların ruhsal hali ya da kişiliği daha fazla etkilenmiştir. Cinsiyet ile ilgili mi bilmiyorum ama biraz da mesleki deneyim ve yetkinlik ile ilgili de olabilir bu değişim. Ama ben herhangi bir değişim yaşadığımı düşünmüyorum (K19)

Açıkçası etkilenmemiştim. Gerçekten deprem uzaktan görüldüğü gibi değildi. Oraya gittiğimizde deprem boyutunun ne kadar yüksek olduğu, sürekli aynı enkazla karşılaşan insanların neler düşüneceğini düşünerek üzüldüm açıkçası oradaki insanlar için ancak dönüşte çok büyük bir etkilenmişlik olmadı sonuçta profesyonel insanlarız. Eğer biz de ikinci travma yaşayıp onlara destek olamazsak zaten sonuç daha da beter hale gelebilir. (K20)

Mesleki yetkinlik, meslek elemanları açısından yapılmakta olan işin, yüksek performans ile başarılması için gerekli eylemleri yapabilme, organize edebilme ve gerektiğinde tekrarlayabilme inancı şeklinde tarif edilmiştir (Çakan, 2021: 451). Mesleki yetkinliğe sahip olmak, meslek elemanı tarafından mesleğinin icra edilmesi noktasında kendisinden beklenen durumların olması gerektiği gibi yerine getirilebilmesidir. Aksi takdirde, meslek elemanında bulunmayan mesleki yetkinlik, mesleğin gerekliliklerinin yerine getirilmesi sürecinde birtakım olumsuzlukların ortaya çıkmasına neden olacaktır. Deprem bölgesine giden birçok meslek elemanının görev yerine döndükten sonra yaşadıkları değişimin olumsuz yansımalarında, mesleki yetkinliğin yeterince gelişmemiş olması rol oynamaktadır. Birçok katılımcının, deprem bölgesinde yaşadıkları deneyimlerin bir süre etkisinde kalması, uyum sorunu yaşaması mesleki yetkinliğin tam anlamıyla gelişmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu noktada mesleki yetkinliğin gelişmemesindeki temel faktörler ise, depremler (afetler) konusunda yeterli deneyim ve eğitimin olmaması şeklinde söylenebilir.

4.7. Ruh Hali ve Kişilik Durumlarında Yaşanan Değişim ve Psikososyal Destek İhtiyacı

Afet bölgesine giden sosyal çalışmacılar, karşılaştıkları durumların etkisinde kalmışlardır. Bu durum, görev yerlerine döndükten sonra da bir süre devam etmiştir. Onların da birer insan olması nedeniyle, enkaz altından çıkarılan cansız bedenleri gördükçe ruh hali ve kişilik durumları bakımından etkilenmişler ve kendilerini kötü hissetmişlerdir. Örneğin K9'un ifadelerine bakıldığında, bölgeye gittikten sonra ilk günlerin ne kadar zor geçtiği görülebilir. Genel olarak katılımcıların cevaplarından

anlaşılabacağı üzere, bölgede yaşadıkları deneyim, ruh hali ve kişilik durumları üzerinde bazı yaralar açmış ve derinden etkilemiştir. K4'ün de ifade ettiği üzere, görev yerine döndükten sonra hayatın devam ettiği fakat bir süre zorluk yaşadığı görülmektedir. Bu noktada belki birçok sosyal çalışmacı, sahip oldukları mesleki deneyim ve yetkinliğe rağmen, ruh hali ve kişilik durumlarında bir değişim yaşamışlardır. Nitekim K18'in verdiği cevaplarda da bu durumun izine rastlanmaktadır. Bununla birlikte, sosyal çalışmacılara güç katan bir unsur ise, afet bölgesindeki insanların yardım bekledikleri gerçeği olarak kabul edilmektedir. Sonuç olarak sosyal çalışmacılar, yardım götürdükleri afetzedelerden etkilendikçe, kendileri için de psikososyal destek ihtiyacının farkında olmuşlardır:

Bence biraz çökkün oldu. Çoğunluğun böyle olduğunu düşünüyorum. Biraz hem fiziksel anlamda yorulduk hem de zihinsel anlamda insanların acılarına ortak olduk ve belki de bunları unutma ya da işte bilinçaltına atma meselesi biraz uzadı diyebilirim. O yüzden hepimizde böyleydi. Ruh halim tabi ki öncesinden çok daha farklı oldu biraz daha kötüydüm diyebilirim. (K2)

Oradayken evet ister istemez kötü etkilendik ama tabi bunları elimizden geldiğince oradaki afetzedelere yansıtmamaya çalıştık ama oradan döndükten sonra tekrar rutin hayatıma biraz zorlanarak da olsa devam ettim. (K4)

Her ne kadar kendimizi böyle güzel bir yerlere getirmeye çalışsak da elbette etkilendik. Yani o zor durumda olan insanları o yıkılan binaları o altında ezilen o perişan olan halkı gördükçe insan ruh hali elbette kötü olur. Özellikle ilk gittiğimizde galiba ikinci gün gittiğimizde enkazın altından çıkarılan insanları gördüğümüzde yani midemiz bile bulanıyordu o duruma düşmüştük ve gerçekten de zor şartlar altında olduğumuzu gördük ve biz de elbette hani kendimizi ne kadar psikososyal yönden bir düzene soksak bile zor durumda olduğumuzu gördük ve ruhsal yönden de bunalıma girdiğimizi düşünüyorum. (K9)

Yani dediğim gibi zor bir eşik. Gerçekten yani yaptığımız görüşmeler dinlediğimiz insanların travmaları A'dan Z'ye tutun farklı farklı düzeyde yaşayan insanlar vardı ve bu insanların bir değil iki değil sürekli dinliyoruz, ihtiyaçlarını tespit ediyorduk psikososyal destek çalışmaları kapsamında ve bu zorlukları görünce biz de ister istemez bundan etkileniyorduk. Bizi de etkiledi. Bu zamanla tabi bu etkinin ortadan kaldırılması bekleniyor hemen oldu olacak diye bir şey olmaz ister istemez böyle bir çalışma yürüttüğümüz için bunun da çıktıları bu şekilde oluyor. (K18)

Karamsarlık vardı ilk haftalarda, ilk üç dört günde. İlk hafta diyeyim karamsarlık durumu oluşuyor ama dediğim gibi sonrasında hayata devam etmek durumunda kalıyorsunuz. Burada da şu an çalıştığımız alanda da orayı bıraktıktan geldikten sonra

burada sizin hizmet götürmek zorunda olduğunuz kesimin farkında olduğunuz zaman toparlanmak durumunda kaldığınızı hissedebiliyorsunuz. (K19)

Ruh hali ve kişilik durumu değişen sosyal çalışmacılar, ihtiyaç duydukları psikososyal destek hizmetini, profesyonel meslek elemanından ziyade, biraz da aile ve yakın çevresinde bulmuştur. Bu konuda K5, K10, K21 ve K23, katılımcıların ruh hali ve kişilik durumlarında yaşanan değişim sonucu ihtiyaç duydukları psikososyal destek yardımını yakın çevresi olarak aile ve arkadaşlarından bulduğunu anlatan ifadeler dile getirmişlerdir. Bedensel yorgunluğun yanı sıra ruhsal açıdan da bir yorgunluk yaşadıklarını ortaya koyan K5, ilk zamanlarda zorlandığını ama daha sonraları toparlanma sürecinde aile ve yakın çevresinden gördüğü desteği dile getirmiştir. Katılımcılar, sevdiklerinden aldıkları güç ile moral ve motivasyon bulmaları sonucu ruh hali ve kişilik durumlarının da normalleştiğini ortaya koymuşlardır. Bu konuda verilen cevaplar şunlardır:

Bir süre iyi değildim. Hem mental yorgunluk vardı hem ruhsal yorgunluk vardı hem bedensel yorgunluk olduğu için bir süre iyi değildim ama sonrasında toparlanabildim. Özellikle ailemin ve yakın çevrem ilgisıyla daha hızlı kendime geldim. İlk geldiğim zamanlar gerçekten ruh gibiydim. Kimseyle konuşmak istemiyordum. Ama zamanla değiştiğimi söyleyebilirim (K5)

Etkilendi her ne kadar etkilenmedi desek de illa ki etkilendi çünkü cansız bedenlerin, binlerce cansız beden in enkaz altında oluşunu yani bizi bunaltıcı bir ruh haline soktu ve düzelene kadar elbette yani arkadaşlardan çevresinden sevdiklerinden destek alarak bir düzene çıkabiliyorsun bu durumlardan. (K10)

Berbat. Yani içime kapanık, sürekli depresyon korkusu, şahit olduğum o enkazlar, hayatlar, evlerine misafir olduğumuz insanların anlattıkları, gözyaşı ve ben depresyon bölgesinden döndükten sonra iki hafta boyunca yaşayan ölü gibiydim. Arkadaşımdan destek aldım ve onun desteğiyle ağladıktan sonra bazı şeylerin farkına vardıktan sonra toparlanmam gerçekten çok kötüydü. (K21)

Ruhsal durumumda bir sorun yaşamadım ama kişiliğimde şöyle diyebilirim dediğim gibi aileme, aile bireylerime ve arkadaşlarıma olan bağlılığım arttı diyeyim. Onlarla zaman geçirme isteğim daha da fazlalaştı. Bu şekilde ifade edebilirim. Çünkü onların desteği de, bir nevi psikososyal destek gibi geldi ve kendimizi daha iyi hissettik. (K23)

Sosyal yaşamda yaşanan değişim ve mesleki ilişkilerde yaşanan değişim konusunda olduğu gibi, ruh hali ve kişilik durumunda gerçekleşen değişim sürecinde de, katılımcıların eğitim alarak süreci daha hızlı ve sağlıklı bir şekilde atlatabileceğini ortaya

koyan katılımcılar (K3 ve K20) olmuştur. Görev yerine dönen sosyal çalışmacılara ve diğer meslek elemanlarına yönelik verilen destek hizmetlerinin yanı sıra, yaşanan afet ve sonuçları üzerine verilecek eğitimlerin normalleşme sürecini etkileyebileceği ve daha hızlı bir gelişim sürecinin yaşanabileceği öngörülmüştür. Özellikle Türkiye’de birçok afetin yaşanma riski, olası depremlerin varlığı ve bu hususta yeterince deneyim kazanılamaması açısından bu eğitimlerin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Bazı katılımcıların (K10 gibi), 6 Şubat Depremleri ile psikososyal destek hizmetinin ne olduğu ve faydalarının daha iyi anlaşıldığına yönelik görüşleri bulunmaktadır. Neticede deprem bölgesine giden sosyal çalışmacıların büyük çoğunluğunun (K22 hariç) bu kadar büyük ölçekte bir deprem deneyimi de bulunmamaktadır. Bu durum nedeniyle katılımcıların ruh hali ve kişilik durumlarındaki değişimin nedeni daha iyi anlaşılabilir. Bu olumsuzlukların izleri zamanla geçse de, meslek elemanlarına yönelik verilecek psikososyal destek hizmetleri, bu süreci hızlandırma noktasında önemli bir adım ve hizmet olacaktır.

Biraz daha toparlandım özellikle çalışana destek çalışmasından sonra biraz daha kendime geldim. Ama belki biraz daha kendimizi geliştirmeye yönelik eğitimler, seminerler, toplantılar yapılırsa daha bilinçli bir şekilde normalleşebildik diye düşünüyorum (K3)

Şu yönde, özellikle kendim dışında özellikle yaşadığımız alanın ne kadar değerli, önemli olması gerektiği o konuda biraz düşünce değişikliğim oldu. Her binayı seçmememiz. Binayı seçerken yaşadığımız alanın güvenli hale getirmemiz lazım. Maalesef Hakkari’deki evlerimiz çok konuda eksikleri var ama seçerken sonuçta bir tercih veriyoruz. Maddiden uzak daha çok kendi hayatımızı düşünerek bu konuda güzel tercihler yapmamız gerekiyor. Kişisel ilişkilerde de sonuçta aslında çok etkilendiğimi düşünmüyorum. Onun için bu hayatıma olumsuz bir yönde etkilenmedi ancak şu yönde bilinçlendim sadece afetle ilgili eğitimler almalıyız, konu hakkında belki de daha detaylı kişilerden alandaki uzman kişilerden eğitim almalı ve ona göre hareket edebilmeliyiz. (K20)

Görev bölgelerine dönen katılımcılardan K11, K12 ve K22, ruh hali ve kişilik durumu bakımından herhangi bir değişim ve etkileşim yaşamadıklarını söylemişlerdir. Aslında bu katılımcılar da, depremzedeler kadar, onlara desteğe giden meslek elemanlarının da psikososyal destek ihtiyacı olduğunu dile getirmiştir. Verilen cevaplar şu şekildedir:

Biraz durgundum ilk zamanlar biraz böyle üzgün, durgun ama öyle hani destek alacak kadar kötü değildim. Sadece biraz korku vardı şimdi de en ufak bir sarsıntıda direk

o enkazlar o deprem bölgesindeki insanlar aklıma geliyor. Bizim başımıza gelirse ne yaparız ne yaşayabiliriz öyle sadece korku var yani. (K11)

Depremzedeler, depremin etkilerini, depremin üzerlerinde yarattığı psikolojik etkilerden kurtulmak için destek almaya çalıştılar. Biz destek verdik. Bu anlamda yani psikolojik anlamda çok yırandılar. Allah bir daha kimsenin başına getirmesin böyle bir felaketi. Çok zor durum. Oradaki insanlar da yırandı, biz de ciddi anlamda zorlandık. Bu süreçte kendi kendimize destek olduk. Birçok meslek elemanına destek olduğumu söyleyebilirim. Ama kendi adıma çok fazla zorlanmadım (K12)

İlk gidişim de ikinci gidişimde de, ilk gidişimde daha çok olmuştu şöyle birilerine destek oluyorsunuz birileri diyor Allah razı olsun işte yanımızda oldunuz sağ olun falan bu psikolojik açıdan iyi etkiliyor hani bir işe yarayabilme duygusu afet bölgesinde döndükten sonra insanı iyi etkiliyor. Ama destek almam gerektiğini çok fazla düşünmedim. (K22)

5.TARTIŞMA

Bu tezin amacı, 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli olarak gerçekleşen ve 11 ilde etkisini hissettirmiş olan 6 Şubat Depremleri sonrası, psikososyal destek hizmetleri için Hakkari’de görev yapan ve Adıyaman’a görevlendirilen sosyal çalışmacıların, görev yerlerine döndükten sonra yaşadıkları değişim ve bu değişime bağlı olarak psikososyal destek ihtiyacını ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda, nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Hakkari’de görev yapan 23 adet sosyal çalışmacıdan oluşan katılımcılara 6 adet açık uçlu soru yöneltilmiştir. Bu sorular çerçevesinde katılımcıların görev yerlerine döndükten sonra “sosyal yaşamlarında yaşanan değişim ve psikososyal destek ihtiyacı”, “mesleki ilişkilerinde yaşanan değişim ve psikososyal destek ihtiyacı” ve “ruh hali ve kişilik durumlarında yaşanan değişim ve psikososyal destek ihtiyacı” çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Bu konuda literatür taraması sonrasında iki sonuca ulaşılmıştır. Öncelikle yapılan çalışmalarda, psikososyal destek hizmetinin afetzedelere yönelik gerçekleştirildiği çalışmalara ulaşılmıştır. İkinci olarak ise, meslek elemanlarının afet bölgesindeki deneyimleri üzerine yoğunlaşan çalışmaların literatürde yer almasıdır. Bu bağlamda tezin konusu hakkında, yani sosyal çalışmacıların görev yerlerine döndükten sonra yaşadıkları değişim ve psikososyal destek ihtiyaçları üzerine yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu sonuç, aynı zamanda tez konusunun özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Bu amaçla hazırlanan tez, alanda böyle bir eksikliği kapatmayı ve sonraki çalışmalara ışık tutmayı hedeflemiştir.

Literatürde yapılan çalışmalara bakıldığında; Bayhan ve Yasuntimur (2024) tarafından yazılan makalede, depreme Malatya’da yakalan 203 depremzedeye uygulanan anket sonucunda, depremzedelerin afet bölgesinde karşılaştıkları durumlar ve deprem deneyimlerine yer verilmiştir. Tok Yükler (2024)’in çalışmasında ise, depreme doğrudan maruz kalan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı meslek elemanlarının psikososyal durumlarının işe dönüş süreçlerine etkisini tespit etmek amaçlanmıştır. Araştırmada 105 katılımcı üzerinde yapılan bir araştırmayı temel almakta ve katılımcıların yaşam kalitesi, mesleki tatmin, tükenmişlik ve eşduyum yorgunluğu gibi çeşitli boyutlarını hem nicel hem de nitel olarak incelemiştir. Araştırma, katılımcıların demografik özelliklerini ve bu özelliklerin yaşam kalitesi üzerindeki etkilerini analiz etmiştir.

Afetzedelere yönelik psikososyal destek hizmetlerine yönelik yapılan bir diğer çalışma, Pak (2023) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, afetlerde psikososyal

alandan ön saflarda görev alan sosyal hizmet disiplininin genelci, bütüncül ve güçlendirme odaklı yaklaşımları temel alınarak birey, aile ve toplum düzeylerinde dayanıklılık kavramları afetlerde psikososyal işlevselliğin en belirgin göstergesi olan travmatik stresle birlikte ele alınmıştır. Bu çalışmada ikinci bir boyut olarak afet sonrası sunulan hizmetler afetzedeler ve personel tarafından ikili bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın dışında, Kaya (2024)'ün araştırması, afetlerde psikososyal destek uygulamalarının önemini ortaya koymuştur. Araştırmada Türkiye’de afet sonrası yapılan psikososyal destek uygulamaları, afet sosyolojisi bağlamında değerlendirilmiştir. Bu amaca bağlı kalınarak elde edilecek bulgular ve sonuçlar ışığında, Türkiye’de uygulanan afet sonrası psikososyal destek uygulamalarının niteliği, verimliliği ve uygulanabilirliğinin artırılması hedeflenmiştir.

Psikososyal destek hizmetleri konusunda farklı meslek elemanlarının deprem bölgesinde yaşadıkları deneyimleri konu edinen çalışmalar da olmuştur. İkinci ve Canpolat (2024)’ın makalesinde, sağlık çalışanlarının 6 Şubat Depremleri sonrası sahadaki deneyimlerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada, “kişisel gelişim” ve “mesleki gelişim” temaları üzerinde durulmuştur. Kişisel gelişim başlıklı tema, deprem sonrası psikososyal destek hizmeti vermek için sahaya gönüllü olarak giden ruh sağlığı çalışanlarının edindikleri “duygu yönetme”, “fiziksel koşullara uyum”, “kriz yönetme becerisi” ve “ikincil travma ile başa çıkma” deneyimlerinden oluşmaktadır. Mesleki gelişim başlıklı temanın içeriğinde yer alan deneyimler ise “travma sürecini yönetme”, ekiple çalışma ve iş birliği”, “zor koşullarda psikolojik danışma hizmeti verebilme” ve “farklı yaş grupları ile çalışma” olarak sıralanmaktadır.

Sosyal çalışmacıların afetlere müdahale ve psikososyal destek hizmetlerini konu edinen bir diğer makale ise Naturale (2007) tarafından kaleme alınmıştır. Bu makale, afetlere müdahale eden sosyal çalışmacıların yaşadığı ikincil travmatik stres üzerine odaklanmaktadır. İkincil travmatik stres, sosyal çalışmacıların afet mağdurlarının yaşadığı travmatik olaylara sürekli maruz kalmaları sonucu kendi ruhsal ve fiziksel sağlıklarının etkilenmesi olarak tanımlanır. Makale, afetlerde görev alan sosyal çalışmacıların ikincil travmatik stres riskini azaltmak için destekleyici ortamların ve koruyucu önlemlerin önemini vurgulamaktadır.

Afet bölgesine giden psikososyal destek ekipleri içerisinde sosyal çalışmacılar da yer almaktadır. Psikososyal destek hizmetleri esnasında sosyal çalışmacıların üstlendiği

rol ve sorumluluklar bulunmaktadır. Nikku (2015) makalesinde, afetler açısından sosyal hizmet ve özellikle sosyal çalışmacıların üstlendiği rollere yer vermiştir. Bu makale, sosyal çalışmacıların afetlere yanıt verme süreçlerinde üstlendikleri çeşitli rollerini ve bu rollerin etkilerini incelemektedir. Afetler sırasında sosyal çalışmacılar, hem kriz yönetiminde hem de afet sonrası iyileşme süreçlerinde toplulukların yanında olarak çok yönlü destek sağlarlar. Makale, sosyal çalışmacıların afet sırasında kriz yönetimi, iyileşme desteği ve toplumsal uyumu güçlendirme gibi çok yönlü roller üstlendiklerini vurgulamaktadır. Afetlere yanıt verirken hem toplumu desteklemek hem de kendi dayanıklılıklarını korumak zorunda olan sosyal çalışmacıların, etkin bir afet müdahalesi için çeşitli becerilere ve güçlü destek sistemlerine ihtiyaç duydukları belirtilmektedir. Tan ve Yuen (2013)'in makalesi de, sosyal çalışmacıların rolleri ve afet bölgesindeki müdahale rollerini konu edinmiştir. Bu makale, afet yönetiminde sosyal hizmet uygulamalarında güçlü yönler perspektifinin önemini ortaya koymuştur. Bu yaklaşım, bireylerin ve toplulukların içsel güçlerine ve yeteneklerine vurgu yaparak yalnızca sorunlara odaklanmaktan kaçınır. Sosyal çalışmacıların afet yönetimindeki rolleri, hazırlık süreci, müdahale planları, iyileşme sürecine katkıları, riskleri, güçlendirme uygulamaları, kapasite geliştirme süreçleri üzerindeki rol ve sorumluluklarını ele almıştır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma, Kahramanmaraş merkezli 6 Şubat 2023 depremi sonrası Adıyaman’da görev alan sosyal çalışmacıların, afet bölgesindeki deneyimlerinin mesleki ve kişisel hayatlarına olan etkilerini kapsamlı bir şekilde incelemiştir. Çalışmada elde edilen bulgular, afet bölgesine giden sosyal çalışmacıların, afetin doğurduğu yıkımın psikolojik yükünü ağır şekilde hissettiklerini ve bu durumun sosyal ilişkileri, aile hayatları, mesleki rollerine yaklaşımları ve kişisel duyarlılıkları üzerinde çeşitli etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Özellikle katılımcılar arasında ortak gözlemlenen “uyum sorunu,” “aileye ve sosyal ilişkilere daha fazla önem verme,” “duyarsızlaşma” ve “yalnızlık” gibi temalar, travma sonrası ortaya çıkan zorlukları gözler önüne sermektedir.

Afet bölgesinde görev alan sosyal çalışmacıların, döndükten sonra bile, travmanın etkilerini yoğun bir şekilde yaşadıkları anlaşılmaktadır. Deprem bölgesinde tanık oldukları insan hikayeleri ve yıkıcı tablolar, uzmanlarda yalnızca geçici bir etki yaratmamış; aksine, duyarlılık düzeylerini artırarak aile içindeki ilişkilerinde dahi iz bırakmıştır. Bu açıdan, sosyal çalışmacıların görev yerlerine döndüklerinde etkili bir adaptasyon süreci geçirmelerinin ve mesleki ilişkilerinde yeniden denge kurmalarının, sağlanacak psikososyal destek ile desteklenmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların ifadeleri, travmatik deneyimlerin bireylerin mesleki ve sosyal yaşamlarında derin izler bıraktığını, uyum sorunları, artan duyarlılık, kaygı ve yalnızlık gibi çok boyutlu etkiler doğurduğunu ortaya koymaktadır. Sosyal çalışmacıların afet bölgesinde karşılaştıkları sahneler ve destek sürecinde yaşadıkları yoğun duygusal deneyimler, mesleki rollerinde güçlenme ve aile ile bağları daha fazla önemseme gibi olumlu etkiler sağlarken, yalnızlaşma ve duyarsızlaşma gibi olumsuz sonuçları da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, afet sonrası görevlerine dönen sosyal çalışmacıların ikincil travma riskine karşı kapsamlı psikososyal destek hizmetlerinden yararlanmasının önemi ortaya çıkmaktadır. Özellikle kriz ve travma alanında uzmanlaşmış profesyonellerden alınacak eğitimlerin bu süreci daha sağlıklı geçirmeye katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışma, literatürdeki eksiklikleri doldurma yönünde katkı sağlarken, afet bölgesinde görev alan sosyal çalışmacıların destek ihtiyaçlarının göz ardı edilmemesi gerektiğine işaret etmektedir.

Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada katılımcılara 6 adet açık uçlu soru yöneltilmiştir. Bu sorulardan ilki, görev yerine döndükten sonra sosyal yaşamda

yaşanan değişimler üzerine olmuştur. Katılımcılar bu soruya verdikleri cevaplar beş alt temada belirtilmiştir. İlk alt tema uyum sorunu olarak ortaya çıkmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğu, görev yerlerine döndükten sonra sosyal yaşamlarında yaşadıkları değişimin başında uyum sorunu geldiği, bulgular kısmında görülmektedir. Katılımcıların uyum sorunu yaşamasındaki temel faktör, deprem bölgesinde yaşadıkları deneyimler üzerine şekillenmiştir. Çünkü tanık oldukları acılar ve üzüntüler, hayatını kaybeden insanların bedenleri arasında görev yapmaları, sosyal yaşamlarında uyum sorununu ortaya çıkarmıştır.

Ortaya çıkan alt temalardan ikincisi aileyi önemseme şeklinde olmuştur. Afet bölgesinde görev yapan katılımcıların, özellikle aile içi ilişkilerine daha fazla önem vermeye başladıkları ve ailelerine yönelik sosyal duyarlılık düzeylerinin arttığı gözlemlenmiştir. Katılımcılar, afet bölgesinde tanık oldukları acı tabloların, ailelerinin değerini daha iyi anlamalarına ve çevrelerine karşı daha duyarlı hale gelmelerine neden olduğunu belirtmişlerdir. Bu deneyim, bireylerin kendi yaşamlarına dair farkındalık kazanmalarına, yaşamın geçiciliği ve sevdiklerinin değerinin daha fazla idrak edilmesine katkı sağlamıştır. Öte yandan, bu artan sosyal duyarlılık, bireylerin empati kapasitelerini güçlendirse de, aynı zamanda olumsuz bir yan etki olarak aşırı kaygı ve hassasiyet düzeyinde artışa da neden olabilmektedir.

Üçüncü alt tema olarak, farkındalık ve duyarlılığın artması alt temasına ulaşılmıştır. Deprem bölgesinden dönen sosyal çalışmacılar, hayatlarını tekrar gözden geçirmek durumunda kalmışlardır. Çünkü yaşadıkları ve mesleki deneyimleri, kendi hayatları üzerine bir takım sorgulamalar yapmalarına neden olmuştur. Yaşanan deprem felaketinin benzeri, hatta daha korkunç boyutlarda bir depremi kendilerinin de yaşayabileceğine dikkat çeken katılımcılar, empati yetilerini de ön plana çıkararak daha duyarlı bireylere doğru bir dönüşüm yaşamışlardır. Nitekim yaşanan depremden bir ders çıkaran katılımcılar, görev yerlerine döndükten sonra, sosyal yaşamlarında daha duyarlı bireyler olarak yaşamlarını sürdüreceklerini gösteren cevaplar ortaya koymuştur.

Katılımcıların verdikleri cevaplardan elde edilen bir diğer alt tema ise duyarsız hale gelme ve yalnızlıktır. Bazı katılımcılar, afet sonrası dönemde “duyarsızlaşma” ve “yalnızlık” gibi olumsuz duygular yaşadıklarını belirtmişlerdir. Afet bölgesinde karşılaştıkları trajik olaylar, onları duygusal olarak yıpratmış ve bazı sosyal ilişkilerden uzaklaşmalarına yol açmıştır. Sosyal çevrelerinde yaşanan rutin olaylara karşı duyarlılıklarının azalması, yaşadıkları ikincil travmanın bir yansıması olarak

değerlendirilebilir. Bu durum, görev sonrası destek mekanizmalarının eksikliğinde meslek elemanlarının yalnızlaşma eğilimi gösterdiğini ve duygu durumlarında olumsuz yönde değişimler yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Bu bulgu, sosyal çalışmacıların travmatik deneyimler sonrası yalnız bırakılmaması gerektiğini ve bu tür duygusal tepkilerin profesyonel destekle ele alınmasının önemini vurgulamaktadır.

Sosyal yaşamda yaşanan değişim konusunda katılımcıların verdikleri cevaplardan elde edilen son alt tema kaygı şeklinde ortaya çıkmıştır. Katılımcılardan bazılarının görev dönüşü kaygı düzeyinde artışlar yaşanmış ve sürekli bir deprem korkusu hissiyatı içerisinde olmuştur. Afet bölgesinde tanık oldukları yıkıcı tablolar, sosyal çalışmacıların kendi yaşam alanlarına ve sevdiklerinin güvenliğine dair sürekli bir endişe hissetmelerine sebebiyet vermiştir. Bu durum, onların sosyal yaşamda daha tedbirli olmalarına, sevdiklerine karşı korumacı bir tutum geliştirmelerine ve her an bir felaketin yaşanabileceğine dair kaygılı bir ruh haline bürünmelerine yol açmıştır. Kaygı ve korku düzeyindeki bu artış, yalnızca bireysel sağlığı değil, mesleki performansı da olumsuz yönde etkileyebilecek bir risk olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla, bu tür psikolojik etkilerin önlenmesi için afet bölgesinden dönen meslek elemanlarına travma sonrası stres bozukluğu gibi durumlarla başa çıkmalarını sağlayacak bir destek sürecinin uygulanması önerilmektedir.

Sosyal yaşamda yaşanan değişime bağlı olarak sosyal çalışmacıların psikososyal destek ihtiyacının sorulduğu ikinci soru, afet bölgesinde görev alan sosyal çalışmacıların sosyal yaşamlarında yaşadığı değişimleri ve bu değişimlerin ortaya çıkardığı psikososyal destek ihtiyacını kapsamaktadır. Katılımcılar, görev dönüşü sosyal çevreleriyle ilişkilerinde zorlandıklarını, uyum problemleri yaşadıklarını ve bazı durumlarda yalnızlaşma eğilimi gösterdiklerini belirtmişlerdir. Bu durum, afet bölgesinde yaşadıkları yoğun duygusal deneyimlerin etkisinin sürdüğünü ve sosyal bağlarını yeniden inşa etmekte güçlük çektiklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca, yaşadıkları psikolojik yükün azaltılması adına destek ihtiyacının bir zorunluluk haline geldiği anlaşılmaktadır. Uyum sorunları ve içe kapanma eğilimleri göz önüne alındığında, afet sonrası bu meslek elemanlarına düzenli psikososyal destek hizmetlerinin sunulması önem kazanmaktadır. Bu desteklerin içerisinde, sosyal çalışmacılara verilecek bir takım eğitimlerin önemi ve gerekliliğinden bahseden katılımcılar da olmuştur. Özellikle bu konuda uzmanlaşmış, üniversitelerden akademisyenlerin verecekleri eğitimlerin, psikososyal destek ihtiyacı ile birlikte bir gereklilik olarak sahip olduğu önem ortaya konmuştur.

Araştırma esnasında katılımcılara sorulan üçüncü soru, görev yerine döndükten sonra mesleki ilişkilerde yaşanan değişim ile ilgilidir. İlk soruda olduğu gibi bu soruda da, verilen cevaplar beş alt tema etrafında birleşmektedir. Bu sorudan elde edilen alt temalar ise, uyum sorunu, mesleki anlamda bilgi eksikliği, mesleğe artan duyarlılık, mesleki yetkinlik, yardım isteğinin artması ve empati duyma şeklinde sıralanmaktadır. İlk alt tema olarak, katılımcıların görev yerlerine döndükten sonra mesleki ilişkilerde yaşadıkları uyum sorunu ön plana çıkmıştır. Görev yerine dönerek mesleki ilişkilerini sürdürmek zorunda kalan sosyal çalışmacı, afetzedelere yönelik gerçekleştirdikleri müdahaleler esnasında yaşadıkları deneyimler sonucu ikincil travmayı yaşamak durumunda kalmışlardır. Deprem bölgesinde karşılaştıkları tablo ve olağanüstü durum sonrası görev yerine dönen katılımcılar, bir süre görevlerine adapte olamamışlar ve çalışma istekleri zayıflamıştır.

Mesleki ilişkilerde yaşanan değişim ile ilgili ortaya çıkan ikinci alt tema, mesleki anlamda bilgi eksikliği şeklinde yorumlanmıştır. Aslında burada ortaya çıkan durum, daha çok katılımcıların deneyimsizlikleri üzerine şekillenmektedir. Adıyaman'a giden katılımcılar, kendilerini bir krizin içerisinde bulmuşlardır. Aslında söz konusu olan kriz durumu, sadece depremzedeleri etkilemekle kalmamış, depremzedelere yardıma giden psikososyal destek ekipleri içerisindeki sosyal çalışmacıları da etkilemiştir. Daha önce bu denli büyüklükte ve etkilerinin bu kadar geniş çaplı olan bir afet yaşamamaları, mesleki anlamda ne kadar bilgi eksikliğine sahip olduklarını da gün yüzüne çıkarmıştır.

Katılımcıların verdikleri cevaplardan ulaşılan üçüncü alt tema, mesleğe artan duyarlılık olmuştur. Deprem bölgesine giden sosyal çalışmacılar, daha önce böyle bir afet ile karşılaşmadıkları ve deneyimleri olmadıkları için, bir önceki alt temada görülen, bilgi eksikliğini ortaya koymuştur. Fakat katılımcılar içerisinde K1 ve K10, aslında afet bölgesinde yaşadıkları sonucu deneyim kazandıklarını, özellikle insanlara yardım etme eylemini gerçekleştirdikçe mesleğine karşı daha duyarlı olduğunu belirtmiştir. İhtiyaç sahiplerinin ya da mağdurların yardımına koşmak, onlara yardım edebilmek ve iyileşme sürecinde bir işe yaradıklarını görmek, sosyal çalışmacıların mesleklerine yönelik daha fazla motive olmasına ve daha duyarlı meslek elemanlarına dönüşmesine katkı sağlamıştır.

Deprem bölgesine giden meslek elemanları içerisinde herhangi bir değişim yaşamadığından bahseden katılımcı da olmuştur. Bu açıdan dördüncü alt tema olarak mesleki yetkinlik alt teması ortaya çıkmıştır. Bu yönde cevap veren katılımcılardan

K22'nin ifadeleri, mesleki bilgilerinin ve becerilerinin yeterince gelişmiş olmasına bağlı olarak, gelişen mesleki yetkinlik durumu sayesinde herhangi bir değişim yaşamadığı şeklinde yorumlanabilir. Fakat katılımcılar için asıl önemli nokta, söz konusu mesleki yetkinliğin gelişmemiş olması nedeniyle yaşadıkları değişimdir. Çünkü yeterince deneyimin olmaması, deprem bölgesinde depremzedelere müdahale ve psikososyal destek hizmetleri esnasında nasıl hareket edeceğini bilememesi gibi sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.

Görev yerine dönen meslek elemanlarının mesleki ilişkilerde yaşadıkları değişime verdikleri cevaplardan elde edilen son alt tema, yardım isteğinin artması ve empati duyma olmuştur. Depremde hayatını ya da yakınlarını kaybeden insanlar, yıkılan binalar, harabeye dönen bir şehir, ortaya çıkan tablo ve depremin sonuçları, bölgeye giden sosyal çalışmacıları da etkilemiştir. Özellikle evsiz kalan ve mağdur olan, yardıma muhtaç depremzedelere gerçekleştirilen müdahaleler, yapılan psikososyal destek görüşmeleri, sosyal çalışmacıların depremzedelere yardım etme isteğini arttırmıştır. Özellikle kendi yaşamlarını göz önünde bulunduran, “bir gün ben de böyle bir felaket yaşayabilirim!” düşüncesinde olan sosyal çalışmacılar bir yandan empati duyma konusunda yetilerini geliştirirken, diğer yandan ise depremzedelere yardım etme konusunda daha bilinçli ve istekli hale gelmişlerdir. Nitekim bu durum, sosyal çalışmacıların görev yerlerine döndükten sonra mesleki ilişkilerini devam ettirme noktasında önemini devam ettirmiştir. Çünkü sosyal çalışmacıların verdikleri cevaplardan hareketle, ellerinden gelenin daha fazlasını yapma düşüncesi ön plana çıkmıştır.

Mesleki ilişkilerde yaşanan değişime bağlı olarak psikososyal destek ihtiyacı konusu, katılımcılara yöneltilen dördüncü soru olmuştur. Mesleki ilişkilerde yaşanan değişim teması, afet bölgesinden dönen sosyal çalışmacıların görev yaptıkları kurum ya da kuruluşlara uyum süreçlerinde yaşadığı güçlükleri ve afetle mücadeleye yönelik bilgi eksikliklerini ortaya koymaktadır. Katılımcılar, afet sonrası döndüklerinde mesleki sorumluluklarına adapte olma konusunda zorlandıklarını, afet bölgesindeki görevleriyle mevcut işlerinin gereklilikleri arasında uyum sorunu yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu bulgu, afet sonrası meslek elemanlarının daha fazla eğitim ve yönlendirmeye ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Afet bölgesine yönelik mesleki bilgi ve becerilerin artırılması, kriz yönetimi gibi konularda eğitimlerin sağlanması, uzmanların gelecekte benzer durumlarla daha donanımlı bir şekilde başa çıkma olanağını mümkün kılacaktır.

Katılımcılara yöneltilen beşinci soru, görev yerine dönen sosyal çalışmacıların ruh hali ve kişilik durumunda ne gibi değişimler yaşanmıştır? şeklinde sorulmuştur. Bu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar, beş alt tema etrafında birleşmiştir. Bu alt temalar, günlük rutinlere dönme sorunu, küçük şeyleri dert etmeme, maddi değerlere verilen önemin azalması, maneviyata yönelim ve mesleki yetkinliktir. Bu alt temalardan ilki olan günlük rutinlere dönme sorunu, diğer sorularda alt tema olarak görülen uyum sorunu alt teması ile benzer bir içeriğe sahiptir. Bu soruya verilen cevaplarda katılımcılar, yalnızca uyum sorunu yaşamakla kalmamış, aynı zamanda gündelik hayatlarında yapıp ettikleri birçok alışkanlığı ve rutin hale gelen davranışları görev yerine döndükten sonra yapamaması ya da artık anlam ifade etmediği için günlük rutinlere dönme sorunu yaşadıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca her katılımcının birbirinden farklı ruh hali ve kişilik yapısına sahip olması, her katılımcı için aynı sonucun çıktığı anlamına gelmemektedir.

İkinci alt tema olarak küçük şeyleri dert etmeme şeklinde bir durum ile karşılaşılmaktadır. Katılımcıların ruh hali ve kişilik durumlarında yaşanan değişim, artık küçük hesaplar yaparak kendilerine büyük dertler inşa etmenin gereksiz bir davranış olduğu gerçeği ile yüzleşmelerine zemin hazırlamıştır. Çünkü yaşanan afet, herkes için olduğu gibi, aynı zamanda birer insan olan sosyal çalışmacılar için de yaşamlarını yeniden gözden geçirmeleri gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Katılımcılar, artık bazı davranışlarının anlamsız hale geldiği, örneğin başkalarını kolayca üzme ya da kırmanın bu kadar basit olmaması gerektiği yönünde bir bilinçlenme süreci yaşamışlardır. Aslında ulaşılan en genel sonuç, katılımcıların hayata bakış açılarının değişmesidir. Bu değişime bağlı olarak, katılımcılar arasında, küçük şeyleri dert etmeme noktasında bir dönüşüm yaşadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Katılımcıların verdikleri cevaplardan elde edilen alt temalardan bir diğeri, maddi değerlere verilen önemin azalması şeklinde ifade edilebilir. 6 Şubat Depremlerinde elli binden fazla insan hayatını kaybetti. Aslında asıl zorluk, depremde sağ olarak kurtulan depremzedeler için başlamıştır. Çünkü depremde kurtulmuşlar fakat ailelerini, sevdiklerini, yakınlarını kaybetme durumu ile karşılaşmışlardır. Depremzedeler için dünya malının önemsizliği, maddi değerlere verilen önemin gereksizliğini anlamış oldular. Araştırmada bu durumun, deprem bölgesine giden sosyal çalışmacılar için de geçerli olduğu gerçekliği ile karşılaşılmıştır. Çünkü sosyal çalışmacılar için de unutulması kolay olmayan, bir ömür izlerini taşıyacağı ve hatırlayacağı anıların birikimi

gerçekleşmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplara bakıldığında, artık maddi olarak birçok şeyin anlamsız hale geldiği, bu kadar önemsenmemesi gerektiği ve hatta sahip olduklarının kıymetini bilmeleri konusunda önemli bir değişim yaşadıkları söylenebilir. Nitekim deprem bölgesine gelen sosyal çalışmacıların yaşadıkları deneyimler, maddi değerlere verilen önemin azalması sonucunu doğurmuştur.

Ruh hali ve kişilik durumu ile ilgili yaşanan değişim konusunda dördüncü alt tema, maneviyata yönelimdir. Bu alt tema ile ilgili sosyal çalışmacıların görev yerlerine döndükten sonra yaşadıkları değişimin bir boyutu olarak ölüm korkusu ve sevdiklerini kaybetme korkusu ön plana çıkmaktadır. Özellikle deprem bölgesinde yaşananlar, hayatını ya da yakınlarını kaybeden insanlarla yaşanan deneyimler, sosyal çalışmacıların manevi değerlere biraz daha fazla değer vermesine neden olmuştur. Katılımcılara uygulanacak olan psikososyal destek hizmetleri ile bu sürecin atlatılması daha hızlı gerçekleşebilir. Bu durum hem aile içi, hem sosyal yaşamdaki hem de mesleki ilişkilerde katılımcıları olumsuz etkileyecektir. Deprem nedeniyle gerçekleşen maddi ve manevi kayıpların varlığı, maneviyata yönelim şeklinde bir değişimi beraberinde getirirken, bunu sağlayamayan sosyal çalışmacılar için hayatın akışı olağan durumuna kolaylıkla dönemeyecektir.

Bu soruya verilen cevaplardan elde edilen son alt tema, mesleki yetkinlik olmuştur. Deprem bölgesine giden sosyal çalışmacılarda yeterli mesleki yetkinliğe sahip olmayan meslek elemanları, sürecin yönetilmesine başarısız olmuşlardır. Buna bağlı olarak bir takım sorunların ortaya çıktığı görülmektedir. Bir sosyal çalışmacının mesleki yetkinliği, mesleğinin gerekliliklerini yerine getirirken kendisinden beklenen rol ve sorumlulukları gerçekleştirmek anlamına gelmektedir. Deprem bölgesinden görev yerine dönen birçok sosyal çalışmacının, yaşamış oldukları deneyimlerin olumsuz yansımalarını ruh hali ve kişilik durumlarındaki değişimde kendisini göstermiştir. Özellikle yaşanan uyum sorunu ve eskisi gibi hissedememe durumunun nedenlerinden birisi olarak mesleki yetkinlik kabul edilebilir. Çünkü birçok sosyal çalışmacının yeterli deneyime sahip olmaması ve daha donanımlı hale gelmesi için gerekli olan eğitimleri almamış olması, mesleki yetkinlik noktasında var olan eksikliğin kaynağı olarak görülmektedir.

Görev yerine dönen sosyal çalışmacıların ruh hali ve kişilik durumlarında yaşanan değişime bağlı olarak psikososyal destek ihtiyacı konusu sorulduğunda, daha öncesinde sosyal yaşam ve mesleki ilişkilerde yaşanan değişim sonrası psikososyal destek ihtiyacı konusunda verilen cevaplarla ilişkili ve benzer cevapların ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Enkaz altından çıkarılan cansız bedenler ve kurtarılan yaralıların sosyal çalışmacılar üzerinde bıraktığı etki, ruh halleri ve kişilik durumları üzerinde etkili olmuştur. Özellikle böyle bir depremi kendilerinin de yaşama ihtimalini göz önünde bulunduran sosyal çalışmacılar, ölüm korkusu ve sevdiklerini kaybetme korkusu ile yüzleşmek durumunda kalmışlardır. Görev yerlerine dönen meslek elemanlarının ruh hali ve kişilik durumlarında yaşanan değişim karşısında aldıkları öncelikli psikososyal destek hizmetleri, ailesi ve sevdikleri tarafından kendilerine gösterilen ilgi ve sevgi ile gerçekleştiği söylenebilir. Çünkü katılımcılar içerisinde, sevdiklerinden aldıkları güç ve moral ile ruh hali ve kişilik durumunun daha hızlı normaleştiğini söyleyenler olmuştur. Bunun yanı sıra, sosyal çalışmacılara, uzman kişiler tarafından verilecek eğitimlerin önemi ve gerekliliği, burada da gün yüzüne çıkmıştır. Sosyal çalışmacıların (K22 dışında) afet bölgesinde böyle bir çalışma deneyiminin olmaması, ruh hali ve kişilik durumunda yaşanan değişimin bir nedeni olarak ortaya konmuştur.

Bu araştırmanın bulguları ışığında, afet bölgelerinde görev alan sosyal çalışmacıların psikososyal destek ihtiyaçlarına dair kapsamlı bir yaklaşım benimsenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Çalışma boyunca belirlenen sorunlar ve temalar doğrultusunda, öneriler aşağıda detaylandırılmıştır:

- Afet Sonrası Psikososyal Destek Hizmetlerinin Geliştirilmesi
 - Afet bölgesinden görev yerine dönen sosyal çalışmacıların, ikincil travma yaşamalarının önüne geçebilmek için dönüş sürecinde kapsamlı psikososyal destek hizmetleri sağlanmalıdır. Bu desteklerin hem bireysel hem de grup terapisi şeklinde düzenlenmesi, uzmanların yaşadıkları travmaları daha sağlıklı bir şekilde işlemesine olanak tanıyacaktır.
 - Sosyal çalışmacılar için afet sonrası “travma bilinci” eğitimleri düzenlenmeli, afet bölgelerindeki mesleki sorumluluklarını daha iyi anlamalarına ve kriz durumlarına daha hazırlıklı olmalarına yardımcı olunmalıdır. Bu eğitimler, travma sonrası stres bozukluğu ve ikincil travma ile başa çıkma yöntemlerini de içermelidir.
- Mesleki Destek ve Sürekli Eğitim Programları
 - Afet bölgesine yönelik olarak görev alacak sosyal çalışmacılara yönelik özel eğitim programları geliştirilmelidir. Bu programlarda, afet travması ile başa çıkma

becerileri, kriz yönetimi, afet bölgesinde etkin iletişim ve psikososyal destek uygulamaları gibi konulara yer verilmelidir.

- Afet bölgesinden dönen sosyal çalışmacıların, görev alanlarında “mesleki gelişim” kapsamında desteklenmeleri sağlanmalıdır. Özellikle kriz psikolojisi, afet sonrasında ruh sağlığını koruma ve travmaya duyarlılık konularında sürekli eğitimlerle mesleki dayanıklılıkları artırılmalıdır.
- Üniversiteler ve ilgili kurumlar tarafından düzenli olarak afet bölgesinde görev yapmış meslek elemanlarının deneyimlerini paylaşabilecekleri “deneyim paylaşım” oturumları veya seminerleri düzenlenmelidir. Bu oturumlar, yeni görevlendirmeler öncesinde faydalı bir kaynak oluşturacaktır.

- Sosyal Destek Sistemlerinin Güçlendirilmesi

- Afet bölgesine gönderilen sosyal çalışmacıların görev dönüşü “sosyal destek sistemleri” içinde daha güçlü şekilde yer almaları sağlanmalıdır. Bu kapsamda, görevden dönen uzmanların aileleri ve yakın çevreleriyle destekleyici ilişkiler geliştirmeleri teşvik edilmeli, aile içinde psikolojik dayanıklılık ve duygusal iyileşme süreçlerine destek verilmelidir.
- Sosyal çalışmacılar için iş yerinde destekleyici bir ortam sağlanması adına “çalışma arkadaşları” arasında bir dayanışma ağı kurulmalı ve çalışma sürecinde yaşanan stresin yönetilmesine yardımcı olacak bir “akran desteği” programı uygulanmalıdır. Bu programlar, afet sonrası uzmanların sosyal yaşamlarına uyum sağlamalarına katkıda bulunacaktır.

- Psikososyal Destek Uygulamalarının Geliştirilmesi

- Afet sonrası psikososyal destek sağlayan uzmanların görev bölgelerinde barınma, beslenme ve güvenlik gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması öncelikli hale getirilmelidir. Bu ihtiyaçların sağlanması, uzmanların duygusal ve fiziksel olarak daha sağlıklı bir ortamda çalışmasını destekleyecektir.
- Görev bölgelerinde sosyal çalışmacıların afet travmasını daha iyi yönetmeleri ve etkili müdahale becerileri kazanmaları için kriz bölgelerinde doğrudan “saha psikologları” ve “travma terapistleri” ile iş birliği yapılmalıdır. Bu profesyonellerin desteği, sahada travmaya maruz kalan uzmanların etkili bir şekilde çalışmasına ve kendilerini güvende hissetmelerine katkı sağlayacaktır.

- Afet Sonrası Rehabilitasyon ve İzin Uygulamaları

- Görev sonrası meslek elemanlarına, ihtiyaç duyulan psikososyal desteğin sağlanması için belirli bir “rehabilitasyon süreci” sunulmalı ve bu süreçte dinlenme ve rehabilitasyon izni verilmelidir. Bu süre, yaşadıkları zorlu deneyimleri işlemesine olanak tanıyacak ve sosyal yaşamlarına daha sağlıklı bir şekilde uyum sağlamalarını kolaylaştıracaktır.
- Sosyal çalışmacıların afet dönüşü izin ve tatil programlarından yararlanmaları, kişisel iyileşme süreçlerine katkıda bulunacaktır. Bu program, uzmanların zihinsel ve duygusal olarak yeniden güçlenmelerine yardımcı olacak ve görevlerine daha sağlıklı bir ruh hali ile dönmelerini sağlayacaktır.

- Gelecekteki Görevler İçin Planlama ve Ön Hazırlık

- Afet bölgesine gönderilecek sosyal çalışmacıların travmatik olaylara hazırlıklı olmalarını sağlamak amacıyla “afet öncesi hazırlık ve bilgilendirme” toplantıları yapılmalı, görevlendirme öncesinde katılımcılara afet bölgesinde karşılaşılabilecekleri durumlar hakkında bilgilendirme yapılmalıdır.
- Görev sonrası, afet bölgesinde çalışmış uzmanların deneyimlerinden yararlanılarak, yeni görev alacak profesyonellere yönelik “mentorluk” programları oluşturulmalı, bu sayede tecrübeli uzmanlar bilgi ve deneyimlerini meslektaşlarına aktarmalıdır.

Bu öneriler, afet sonrası meslek elemanlarının daha güçlü bir şekilde desteklenmesini sağlamak amacıyla geliştirilmiştir. Afet bölgelerinde sosyal hizmet sunan uzmanların yalnızca hizmet ettikleri topluluğun değil, aynı zamanda kendilerinin de psikososyal destek ihtiyaçlarına dikkat çekmekte olup, bu bağlamda kurum ve kuruluşların bu önerileri hayata geçirmesi beklenmektedir. Afet sonrası uzmanların güçlendirilmesi ve korunması, mesleki sürdürülebilirlik ve toplumun uzun vadeli refahı açısından kritik önem taşımaktadır.

Çalışma, literatürde sıklıkla afetzedeler üzerine yoğunlaşan psikososyal destek ihtiyacının, afet bölgesinde görev yapan meslek elemanları için de aynı derecede önemli olduğuna dikkat çekmektedir. Elde edilen bulgular, ikincil travma deneyimi yaşayan sosyal çalışmacıların hem kendi iyi oluşları hem de mesleki verimlilikleri için düzenli psikososyal destek hizmetlerine erişim sağlamalarının gerekliliğine işaret etmektedir. Bu tür desteklerin özellikle kriz ve travma konularında uzmanlaşmış kişiler tarafından

sağlanması, destek ihtiyacının profesyonel düzeyde karşılanması açısından faydalı olacaktır.

Afet bölgesinde çalışan sosyal çalışmacıların yalnızca destek veren profesyoneller olarak değil, aynı zamanda insan olduklarının unutulmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Gelecekte benzer kriz durumlarında, afet bölgesinde görev alan tüm meslek elemanlarına yönelik olarak travma öncesi eğitimlerin artırılması, görev sonrası ise duygusal iyileşme süreçlerine destek sağlanması, hem bireylerin hem de toplumun iyilik halini koruma açısından önemli bir adım olacaktır. Bu araştırma, literatürdeki eksikliklerin giderilmesine katkı sunmakla kalmayıp, sosyal çalışmacıların afet sonrası destek ihtiyaçlarının yapılandırılması konusunda önemli öneriler sunmaktadır.

KAYNAKLAR

5902 sayılı Kanun, Resmi Gazete No:27261, Erişim Tarihi: 09.06.2024

AFAD. (2014). *Açıklamalı afet yönetimi terimleri sözlüğü*. T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2024). *Afet ve acil durumlarda psikososyal destek hizmeti*.

Aka, M. (2023). Deprem Afeti Sonrası Psikososyal Sorunların İyileştirilmesine Yönelik Manevi Müdahaleler. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(2): 407-434.

Aker, T., & Karakaya, I. (2017). *Toplumsal travmalar ve afette psikososyal destek projesi uygulama rehberi*. Yorum Basın Yayın.

Akyılmaz, F. D., & Karka O. (2009). *Afetlerde psikolojik ilkyardım*. İstanbul Valiliği İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü.

Altun, F. (2016). Afetlerde psikososyal hizmetler: Marmara ve Van depremleri karşılaştırmalı analizi. *Çekmece İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8-9): 183-197.

Altun, F. (2018). Afetlerin ekonomik ve sosyal etkileri: Türkiye örneği üzerinden bir değerlendirme. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 2(1): 1-15.

Aybey, S. (2024). Deprem sonrası ortaya çıkan problemlerin çözümünde manevi danışmanlık (Zonguldak örneği). *Türkiye’de Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 17: 197-223.

Bayhan, V., & Yasuntimur, A. (2024). "Deprem, kıyameti yaşamak gibidir": 6 Şubat 2023 deprem mağdurlarının deneyimleri üzerine bir çalışma (Malatya örneği). *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(3): 1416-1437.

Boyraz, B. (2017). *İnsan eliyle oluşturulmuş travmalarda mağdurlara yönelik sosyal hizmet müdahalesi: psikososyal dayanışma ağı örneği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Kocaeli Üniversitesi.

Bozgedik, A., Birekul, M., Oruç, M., & Tekin, N. (2024). Deprem yaşamış aile bireylerinin eğitim ve diğer konularda normal hayata uyum süreçleri: 6 Şubat

- 2023 örneği. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1): 369-384.
- Buz, S. (2002). Afet yönetimi ve sosyal hizmet. *Sosyal Hizmet Sempozyumu*, 56-67.
- Carter, W. N. (2008). *Disaster management a disaster manager's handbook*. Asian Development Bank Published.
- Creswell, J. W. (2013). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Sage Publications.
- Çağatay, A. (2024). Deprem sonrası travma, tükenmişlik ve yaşam doyumu üzerine bir araştırma. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(1): 724-745.
- Çakan, S. (2021). Duygusal emek ile mesleki yetkinlik algısı ilişkisinde iş arama davranışının düzenleyici rolü. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 49: 449-462.
- Demir, A. (2020). *Afet alanında çalışan personellerde psikososyal destek müdahale ilkeleri, empati ve liderlik ilişkisi; türk kıvılay örneği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gümüşhane Üniversitesi.
- Demir, A. (2018). Afetlerde medikal müdahale uygulayıcılarının temel yeterlilikleri ve hazıroluşluklarının tespiti; “Gümüşhane Üniversitesi örneği. 1. Uluslararası Afet Yönetimi Kongresi, 43-70.
- Duyan, V. (2000). *A brief look at the case history of earthquakes in Turkey*. Trauma Treatment Professionals Training.
- Duyan, V. (2003). Sosyal hizmetin işlev ve rolleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14(2): 1-22.
- Ekinci, B., & Canpolat, M. (2024). 6 Şubat depremi sonrası sahaya gönüllü giden ruh sağlığı çalışanlarının deneyimleri. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 37: 252-273.
- Erdur Baker, Ö. (2014). *Psikolojik ilk yardım: saha çalışanları için rehber*. Türk PsikolojiDanışma ve Rehber Derneği.
- Ergünay, O., (1996). Afet yönetimi nedir? Nasıl olmalıdır?, *TÜBİTAK Deprem Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, TÜBİTAK Yayını, 263 – 272.

- Hansen, P. (2009). *Psychosocial interventions*. Reference Centre for Psychosocial Support. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies.
- https://www.aile.gov.tr/Raporlar/ATHGM/Psikosoyal_Destek_%20Nedir.pdf
- IASC, (2007). Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings.
- IFRC, (2009). International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, Community Based Psychosocial Support, Participant's Book Denmark: IFRC
- Inter-Agency Guiding Principles, (2005). *Psychosocial care and protection of tsunami affected children*. UNHCR, UNICEF, ICRC, The International Rescue Committee, Save the Children UK, and World Vision International.
- ISTSS, (2003). *Psychosocial policy and practice in social and humanitarian crises: An overview*.
- İçağasıoğlu, A. (2002). Deprem ve yerel yönetimler. *Sosyal Hizmet Sempozyumu 2001 Bildiri Kitabı*, 248-256.
- Juen, B., Herzog, G., Stickler, M., Stippl, P. & Kratzer, D. (2015). *Psychische erste hilfe handbuch*. Österreichisches Rotes Kreuz.
- Kadioğlu, M., & Ozdamar, E. (2008). *Afet zararlarını azaltmanın temel ilkeleri*. JICA Türkiye Ofisi Yayınları.
- Kadioğlu, M. (2011). *Afet yönetimi beklenilmeyeni beklemek en kötüsünü yönetmek (2. b.)*. T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yay.
- Kaya, B. (2024). *Türkiye’de afet sonrası psikososyal destek uygulamalarının afet sosyolojisi bağlamında değerlendirilmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi.
- Keçici, M. (1994). Doğal afetlerde bulaşıcı hastalıklar ve çevre. *Bayındırlık ve İskan Bakanlığı İle Belediyeler Dergisi*, 24-47.
- Kılıç, M. (2008). *Afetlerde psikososyal hizmetlerin rtkililiği: türk kıızılayı ve 2005 pakistan depremi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Kocaeli Üniversitesi.
- Koç, S. (2004). *1923-2000 yılları arasında türkiye’de doğal afetler: 1999 marmara depremleri hakkında haber söylemleri ve kamuoyu araştırması* [Yayınlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.

- Kundak, S., & Kadioğlu, M. (2011). *İlk 72 saat*. AFAD Yay.
- Lindell M. K., Prater C. S., Perry R. W., & Nicholson W. C. (2006). *Fundamentals of emergency management*. FEMA.
- Mavili Aktaş, A. (2002). Kriz durumlarında sosyal hizmet müdahalesi. *Sosyal Hizmet Sempozyumu 2001 Bildiri Kitabı*, 30-34.
- Merriam, S. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. Nobel Yayıncılık.
- Naturale, A. (2007). Secondary traumatic stress in social workers responding to disasters: reports form the field. *Clinical Social Work Journal*, 35: 173-181.
- Nikku, B. R. (2015). Living through and responding to disasters: multiple roles for social work. *Social Work Education*, 34(6): 601-606.
- Pak, M. (2023). *Afetlerde psikososyal destek hizmetlerinin afetzedelerin travma sonrası stres bozukluğu ve dayanıklılık düzeylerine etkisinin değerlendirilmesi: sinop ayancık örneği* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Oosters, B. (2005). *Looking with a disability lens at the disaster caused by the tsunami in southeast Asia*. CBM International.
- Özdemir, U. (2002). Deprem, krize müdahale ve sosyal hizmet. *Sosyal Hizmet Sempozyumu 2001 Bildiri Kitabı*, 42-45.
- Öztan, N. (2012). Afetlerde psikososyal yaklaşımlar. *Psikososyal Uygulamalar Eğitimi*. APHB Yayını.
- Protecting Development Gains, (2010). *The Asia-Pacific Disaster Report* ESCAP ve UNISDR. Thailand.
- Reyes, G., (2006). Conclusions and recommendations for further progress. In G. Reyes & G. A. Jacops (Eds.), *Handbook of international disaster psychology: Fundamentals and overview*. Praeger Publishers, 165-173.
- Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (2004). *Sosyal hizmet mesleğinin etik ilkeleri ve sorumlulukları*.
- Sveaass, N. (2014). Mental health and gender based violence. *Health and human rights info*.
- Şeker, B. D. (2023). Doğal afetlerin göç üzerindeki etkileri: depremler ve Türkiye. *Göç Dergisi*, 10(2): 173-187.

- Şengün, H. (2002). 1999 Marmara depremi ve Türkiye'nin afet yönetim sistemi. *Sosyal Hizmet Sempozyumu 2001 Bildiri Kitabı*, 224-236.
- Tan, N. T., & Yuen, F. (2013). Social work, strengths perspective and disaster management: roles of social workers and models for intervention, *Journal of Social Work in Disability & Rehabilitation*
- Tanrıöğen, A., (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Anı Yayıncılık.
- Tek, S., & Düzel, B. (2020). Doğal afetler ve sosyal hizmet: Elazığ depremi örneğinde sosyal hizmetlerin sunumuna yönelik bir değerlendirme. S. Vural Uygun (Ed.), *Kamu Yönetimi ve Sosyal Bilimlerde Güncel Meselelere Çözümleyici Yorumlar* (ss.3-33). İKSAD Publishing House.
- Tekin Babuç, Z., & Gökçe, A. (2024). 6 Şubat deprem afetinin aile ve sosyal ilişkilere etkisi üzerine nitel bir analiz. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(3): 108-127.
- Tok Yükler, M. (2024). *Depreme doğrudan maruz kalan aile ve sosyal hizmetler bakanlığı personellerinin psikososyal durumlarının yeniden çalışma sürecine etkisinin incelenmesi-Hatay ili örneği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Karabük Üniversitesi.
- Türk Kızılayı. (2008). *Afetlerde psikososyal uygulama rehberi*. Türk Kızılayı.
- United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNISDR). (2013). *Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction*. UNISDR.
- Ural, D. (2014). *Acil durum hazırlık kapasitesinin artırılması*. İstanbul Proje Koordinasyon Birimi Yayını.
- Yıldırım, A. (2004). 55. dönem mülki idare amirleri semineri ders notu. İçişleri Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayını.
- Yılmaz, A. (2003). *Türk Kamu Yönetiminin Sorun Alanlarından Biri Olarak Afet Yönetimi*. Pegem Yayıncılık.
- Ventevogel, P., Jordans, M. J., Eggerman, M., van Mierlo, B. & Panter-Brick, C. (2013). Child mental health, psychosocial well-being, and resilience in Afganistan: A review and future directions. In C. Fernando & M. Ferrari (Eds.), *Handbook of resilience in children of war*, 51-79.

WHO. (2011). *E-atlas of disaster risk for the European Region volume 1*. Exposure to natural hazards.

WHO. (2013). *Guidance note on disability and emergency risk management for health*.
WHO Library Cataloguing

EKLER

Ek 1. Etik Kurul Onayı

Evrak Tarih ve Sayısı: 21.03.2025-E.170654

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu

Sayı : E-36056402-051-170654
Konu : Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları
Etik Kurul Kararı

21.03.2025

DAĞITIM YERLERİNE

İlgi : 14.03.2025 tarihli ve E.7634 sayılı dilekçeniz.

İlgide kayıtlı dilekçeniz gereği, "6 Şubat Depremlerinde Görev Alan Sosyal Çalışmacıların Görev Yerine Dönüşü Sonrası Psikososyal Müdahale Gereksinimi" adlı çalışmanız Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulunun 2025/03-6 ve E.7118 sayılı kararıyla uygun görülmüştür. Bilgilerini ve gereğini rica ederim.

Doç. Dr. Metin IŞIK
Kurul Başkanı

Dağıtım:
Sayın Doç. Dr. Erkan DİKİCİ
Sayın Ayhan DEMİR

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Bu belge, güvenli elektronik İmza ile imzalanmıştır.